

ženska platforma

za razvoj Srbije 2014–2020

PRVI IZVEŠTAJ
ŽENSKJE PLATFORME
ZA RAZVOJ SRBIJE
PRIORITETI ZA
2017. I 2018. GODINU

PRVI IZVEŠTAJ ŽENSKÉ PLATFORME ZA RAZVOJ SRBIJE PRIORITETI ZA 2017. I 2018. GODINU

sačinjen na osnovu okvira
za monitoring i evaluaciju
za period od novembra 2014.
do septembra 2016. godine

Oktobar 2016. godine

PRVI IZVEŠTAJ ŽENSKÉ PLATFORME ZA RAZVOJ SRBIJE
PRIORITETI ZA 2017. I 2018. GODINU

Izdavač

Fondacija Fridrih Ebert
Dositejeva 51, Beograd

Za izdavača

Ana Manojlović

Izveštaj pripremile

Sanja Nikolin
Aleksandra Vladislavljević

Lektura i korektura

Marija Todorović

Fotografije

Marija Piroški

Grafičko oblikovanje

Marko Zakovski

Beograd, 2016. godine

Mišljenja i stavovi izraženi u publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove Fondacije Fridrih Ebert.

Sadržaj

Uvod	5
Usvojeni tekst platforme - Ženska platforma za razvoj Srbije 2014-2020, Palić 2014	7
1. ŽPRS - posmatrani nivoi rezultata	9
1.1. Godišnja ocena napretka u ostvarenju zahteva ŽPRS prema institucijama i vršiocima javnih funkcija	10
1.2. Praćenje poštovanja obaveza koje su preuzele potpisnice Ženske platforme za razvoj Srbije	11
1.3. Pregled napretka po indikatorima za prioritetne oblasti prepoznate u Ženskoj platformi	12
1.3.1. Vladavina prava i antidiskriminacija	12
1.3.2. Politička participacija	15
1.3.3. Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama	19
1.3.4. Preduzetništvo i zapošljavanje	24
1.3.5. Obrazovanje i nauka	27
1.3.6. Kultura i mediji	29
1.3.7. Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj	31
1.3.8. Sindikalno organizovanje žena	34
1.3.9. Zdravlje i sport	38
1.3.10. Socijalna politika i ekonomija staranja	42
1.3.11. Budžet i upravljanje javnim politikama	46
1.3.12. Žene i nove tehnologije	48
Prioriteti za 2017. i 2018. godinu	52
Uvod	52
Opšti prioriteti koji se odnose na sve oblasti	52
Otvaranje novih tema od značaja za rodnu ravnopravnost i razvoj	52
Prioriteti za 2017. i 2018. po oblastima	53
Vladavina prava i antidiskriminacija, ljudska bezbednost i nasilje prema ženama	53
Politička participacija	53
Budžet i upravljanje javnim politikama	54
Politička dimenzija rodne ravnopravnosti i regionalne i EU integracije	54
Socijalna politika, ekonomija staranja i sindikalno organizovanje žena	54
Kultura i mediji	55
Zdravlje i sport	56
Obrazovanje i nauka, žene i nove tehnologije	57
Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj i preduzetništvo	58

Na slikama (sa leva na desno):

Prvi red: Ana Manojlović, Ana Stevanović i Brankica Janković

Drugi red: Sanja Nikolin, Brankica Grupković, Marija Srdić i Maja Ciganović

Uvod

Izveštaj je pripremljen na osnovu okvira za monitoring Ženske platforme za razvoj Srbije (ŽPRS)¹ koji je usaglašen u konsultativnom procesu koji je trajao do novembra 2015. godine, a počeo je nakon susreta na Paliću, u novembru 2014. godine. Susret na Paliću završen je potpisivanjem Platforme koja nas je sve okupila i koju je potpisalo oko 600 ekspertkinja, aktivistkinja, političarki, novinarki, preduzetnica, predstavnica i predstavnika organizacija civilnog društva. Sama platforma je u artikulaciji ideja prikazala sve naše različitosti, a teško da je sam dokument ikome od nas bio po meri. Ipak, pokazalo se da je ŽPRS odličan okvir za delovanje jer je dovoljno konkretizovan da se pomoci mogu pratiti i meriti tokom vremena, ali i u odnosu na nosioce odgovornosti. Okvir je dovoljno širok da u njega sve stajemo, a opet dovoljno čvrst da različite prioritetne oblasti koje su inače rasparčane u politikama, prikazuje kao celinu, jer samo kada sagledavamo i celinu, bavimo se razvojem.

Tokom 2016. godine, ŽPRS je održala devet Foruma za rodne politike² da bi otvorila dijalog o statusu indikatora po prioritetnim oblastima ŽPRS, kao i da bi reagovala na važne pojave u društvu koje imaju izraženu rodnu dimenziju. Forumi za rodne politike, tako su postali neka vrsta ekspertske panela na kojima se, na osnovu činjenica i pokazatelja, kao i na osnovu dugogodišnjeg direktnog iskustva ekspertkinja i organizacija koje se određenom oblašću bave, ocenjuje stanje i promišlja pravac delovanja.

Forum za rodne politike su održani za sledeće oblasti: 1. Politička participacija žena, 2. Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama, 3. Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj, 4. Preduzetništvo i zapošljavanje žena, 5. Žensko zdravlje i sport, 6. Vladavina prava i antidiskriminacija, i kao dodatne zasebne teme, 7. Žene i migracije, 8. Fond za alimentaciju i 9. Nacrt zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca.

U radu foruma učestvovalo je ukupno 120 stručnjakinja i aktivistkinja. Taj zajednički napor proizveo je sasvim precizne ocene stanja u odnosu na presek od koga smo krenule u novembru 2014. godine. Za ostale prioritetne oblasti ŽPRS, za koje Forumi nisu održani zbog budžetskih ograničenja, oslonile smo se na znanja i procene uvodničarki i facilitatorki "Dijaloga o napretku"³ i mini konsultacije u timovima za pripremu konferencije.

Lakšeg razumevanja radi, ocene napretka u odnosu na polazno stanje u novembru 2014. godine su date u rasponu od 1 do 5, osim tamo gde smo procenile da ima pomaka unazad, pa smo uključile i negativnu skalu.

Pregled po indikatorima dat je u nastavku dokumenta za sledeće prioritetne oblasti:

- 1.1. Vladavina prava i antidiskriminacija
- 1.2. Politička participacija
- 1.3. Ljudska bezbednost i nasilje nad ženama
- 1.4. Preduzetništvo i zapošljavanje
- 1.5. Obrazovanje i nauka
- 1.6. Kultura i mediji
- 1.7. Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj
- 1.8. Sindikalno organizovanje žena
- 1.9. Zdravlje i sport
- 1.10. Socijalna politika i ekonomija staranja
- 1.11. Budžet i upravljanje javnim politikama
- 1.12. Žene i nove tehnologije

1 <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12171.pdf>

2 Forum za rodne politike je vodeći okvir za komunikaciju sa donosiocima odluka i prostor za multisektorski dijalog.

3 Dijalog o napretku je skup posvećen definisanju prioriteta ŽPRS za 2017. i 2018. godinu, a održan je 29. oktobra 2016. godine

ženska platforma

za razvoj Srbije 2014–2020

Ocenjivanje, samo po sebi, nije glavna svrha naših zajedničkih napora, nego je to uvek i pre svega dijalog o razvoju. Naša konferencija “Dijalog o napretku” ima za cilj da nas usmeri na naredni period i naredne korake koji će dovesti do opipljivijih, kvalitetnijih, dugotrajnijih i sveobuhvatnijih pomaka nabolje u životima seoskih žena, žena sa iskustvom nasilja, preduzetnica, naučnica, žena koje danas nemaju ili imaju otežan pristup uslugama u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, žena koje uprkos barijerama nastoje da učestvuju u odlučivanju, u političkom delovanju, u medijima, u stvaranju novih znanja, u sektorima koji nisu još jednako otvoreni za sve, kao i žena koje su angažovane u forumima žena u sindikatima ili koje nisu članice sindikata.

Nas povezuje saznanje da je jedini put do stvarnih promena da u njima i same učestvujemo.

Ženska platforma za razvoj Srbije je inicijativa posvećena razvoju iz ugla rodne ravnopravnosti, a to nužno znači inkluzivnom razvoju.

Usvojeni tekst platforme

Ženska platforma za razvoj Srbije 2014–2020, Palić 2014. godine

I Pozicioniranje

Palić 3 (2014) kao i **Palić 1** (2000) i **Palić 2** (2006) održava se sa osnovnom idejom da pomogne da žene, ženska perspektiva i potrebe žena postanu vidljive i uticajne u javnom prostoru. I dok je **Palić 1** bio važan faktor razvoja demokratije u Srbiji, a **Palić 2** bio potvrda evropskog puta, **Palić 3** se okreće razvojnim problemima koji u ovom trenutku predstavljaju najveći izazov Srbije.

Od prvog Palića do danas urađeno je mnogo na unapređenju položaja žena u Srbiji, a u saradnji sa inicijativama ženskog civilnog sektora, koji je bio veoma aktivan 90-ih godina. Od 2000. godine mnogo toga se menja, u pristupu, metodama i ciljevima. U skladu sa izmenjenom situacijom u društvu i novim pristupima rodnoj ravnopravnosti na međunarodnom nivou rodna ravnopravnost je postala važna javna tema. Istovremeno, iako su postignuti značajni rezultati, evidentno je da promene u realnosti nisu saglasne sa političkim obećanjima, zakonskim promenama, kao i da institucionalni mehanizmi, iako neophodni, nisu dovoljni.

Mi okupljene/i na jednom mestu uverene/i smo da je **rodna ravnopravnost preduslov razvoja** i ključ za rešenje najvećih razvojnih izazova Srbije.

Naša razvojna vizija je šire shvaćena i podrazumeva **vlasništvo nad samim razvojem, njegovim ciljevima, metodama i rezultatima** i nije jednostavno svodiva na zahtev za promociju ženskih prava i rodne ravnopravnosti. Rodna ravnopravnost je u osnovi održivog razvoja uz uključenost svih, čiji krajnji cilj jeste poboljšanje kvaliteta života građana i građanki. Princip rodne ravnopravnosti mora da bude integrisan u logiku razvoja svih društvenih oblasti, ne samo da bi se omogućila ravnopravnost između muškaraca i žena, već da bi razvoj uopšte bio moguć.

Ženska platforma za razvoj Srbije ima za cilj da otvori stalni dijalog i ukaže na mogućnosti i potrebe koje za sada ostaju skrivene. Zalažemo se za one i onakve pristupe razvoju i korišćenju razvojnih potencijala koji su do sada ostali neopravdano marginalizovani. Gradićemo državu koja je svesna koje su njene obaveze prema građankama i građanima, kao i prema međunarodnoj zajednici. Nedostatak lične odgovornosti i znanja je prepreka razvoju.

Ovo je trenutak kada želimo da ponudimo rešenja, i svojim **znanjem, veštinama i mudrošću**, doprinesemo modelu razvoja koji će na optimalan način zadovoljavati potrebe građanki i građana Srbije. Žene čine većinu stanovnika Srbije, a kako pokazuju statistički podaci, manje zarađuju i poseduju dok više rade i više brinu o drugima. Zato se aktivno uključujemo u procese definisanja i realizacije razvojnih politika.

Rodna ravnopravnost nalazi se u osnovi otklanjanja ključnih razvojnih prepreka Srbije:

- **neusaglašen demografski i ekonomski razvoj;**
- **neadekvatno korišćenje ljudskih resursa;**
- **zanemaren razvoj ruralnih područja;**
- **neadekvatno upravljanje prirodnim resursima i ugrožavanje životne sredine.**

II Vizija

Mi, žene i muškarci potpisnice/i platforme, smatramo da društvo Srbije treba da bude: **održivo društvo koje uključuje sve i u kome će biti dostignut visok kvalitet svakodnevnog života.**

III Zahtevi i preuzimanje odgovornosti

Mi, žene i muškarci, potpisnici platforme, zahtevamo:

- jednake mogućnosti pristupa pravdi i efikasnu i delotvornu zaštitu prava;
- ravnopravno učešće žena i muškaraca u kreiranju politika i strategija u svim oblastima društva uključujući proces EU integracije;
- izmene antidiskriminacionog zakonodavstva i Zakona o rodnoj ravnopravnosti;
- uvođenje rodne perspektive kao principa u kreiranje svih zakona i politika u svim oblastima društva;
- dalje jačanje institucija rodne ravnopravnosti;
- nadzor i kontrolu nad sprovođenjem propisa i odgovornost za njihovu (ne)primenu;
- usvajanje novih politika i strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti konzistentno i sistematično urođnjavanje svih strategija razvoja i akcionih planova na svim nivoima;
- konzistentno i sistematično uvođenje rodnog budžetiranja na svim nivoima u svim institucijama;
- urođnjavanje svih državnih institucija i redovna revizija;
- urođnjavanje svih projekata razvoja na državnom, regionalnom i lokalnom nivou;
- dostojanstven rad i pravičnu zaradu.

Mi, žene i muškarci, potpisnici platforme, se obavezujemo da ćemo se na mestima na kojima se nalazimo, u institucijama i organizacijama u kojima radimo, i u okviru delatnosti i profesija koje obavljamo zalagati za:

- ravnopravnost žena i muškaraca u javnoj i privatnoj sferi;
- promovisanje principa rodne ravnopravnosti u oblastima u kojima radimo;
- rodno osetljiv pristup i za razumevanje potreba i položaja različitih društvenih grupa;
- primenu međunarodnih standarda u oblasti rodne ravnopravnosti;
- unapređenje zakonodavstva iz oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i sprovođenje zakona;
- doslednu primenu i sprovođenje strategija i akcionih planova vezanih u vezi rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije;
- razvoj institucija za rodnu ravnopravnost;
- urođnjavanje svih strategija, akcionih planova i razvojnih projekata;
- poštovanje i dostojanstvo žena kao i svih diskriminisanih grupa u društvu prilikom javnih nastupa i u medijima;
- aktivno učešće u kreiranju, sprovođenju i proceni efekata politika definisanih ovom platformom.

Svesni/e svoje odgovornosti i svojih prava, mi, žene i muškarci, potpisnici ove platforme, obavezujemo se da ćemo voditi dijalog, ostati umreženi, iskazivati solidarnost kada su ženska prava ugrožena, i međusobno razmenjivati informacije i znanja, kako bismo uspešnije sprovodili ciljeve definisane Platformom.

Na Paliću, 2. novembra 2014. godine

Potpisnice/i Platforme

1. ŽPRS – posmatrani nivoi rezultata

Naša logika monitoringa je usmerena na krajnje ishode, na promene u kvalitetu života građanki i građana Srbije pošto to jeste vrhunski željeni ishod javnih politika. Na ovom nivou, kao što se iz pregleda vidi, ima najmanje pomaka, to jest jedva da ima nekih malih rezultata. To znači da zakoni, strategije i mere u ovih 12 posmatranih oblasti još uvek nedovoljno duboko prodiru.

Ciljajući na suštinske promene na bolje, mi pratimo put od zakona ili strategije, preko rada nadležnih institucija i drugih nosilaca odgovornosti, njihove otvorenosti za saradnju i saradnje sa ženskim, manjinskim i drugim organizacijama civilnog društva, njihovu oslonjenost na dostupno znanje i svakodnevnu posvećenost izgradnji boljeg sistema i struktura.

Svaki nivo rezultata je važan, a mi, selektivno, pratimo trendove i postignuća na nivou strukturnih i procesnih indikatora, jer se tu prvo i vide promene. Naš pristup je takav da ne sagledavamo nijednu oblast u celini, onako kako to rade sektorski eksperti, zato što hoćemo da suzimo obuhvat parametara koje posmatramo na minimalni broj promenljivih. Ti parametri povezani su sa našim prioritetima i/ili nam služe kao posredni indikatori za složene procese koje pratimo.

Okvir za monitoring smo kreirale uz, kako nam je tada izgledalo, veliku šansu da ćemo obezbediti sredstva za prikupljanje nekih važnih primarnih polaznih podataka, koje bismo onda opet merile 2020. godine, na izlazu iz ovog okvira. Nažalost, ta naša očekivanja se nisu ispunila. Verodostojnosti radi, indikatori za koje nemamo mogućnost da prikupimo podatke prikazani su u tabelama, kao i oni za koje smo u stanju da pratimo napredak.

Često smo se susretale sa predlozima da svoj okvir upodobimo nekom drugom, već postojećem okviru. Uvek smo strpljivo objašnjavale da je ovaj okvir skrojen tako da meri ono što je nama važno. Mi pratimo, uvažavamo i aktivno podržavamo i druge okvire za monitoring, oslanjamo se na dodatne podatke, evidencije i statistike. Ipak, mislimo da je važno da čuvamo integritet ovog procesa, koji nije savršen, ali jeste naš, a - kolokvijalno rečeno - „radi nam posao“.

Politička uloga indikatora je da nam pomognu da branimo određenu vrednost ili neku odluku ili stav koji zagovaramo. Ceo proces borbe za rodnu ravnopravnost jeste politički proces i u tom smislu ni naši indikatori nisu neutralni, već zagovaraju vrednosti jednakosti i ravnopravnosti. Kao potpisnice Ženske platforme za razvoj Srbije, mi se zalažemo za suštinsku i instrumentalnu ulogu indikatora. Oni, pre svega, treba da nam pomognu da prikupimo najbitnije podatke koji nam ukazuju na trendove, dobre i loše prakse u odnosu na ciljne promene. Dalje, indikatori nam služe kao polazna tačka u dijalogu i pomažu nam da upravljamo procesima promena jer nam ukazuju na veze između procesa i ishoda i daju najadekvatnije rezultate.

Uprkos članu 40 Zakona o ravnopravnosti polova koji od 2009. godine sasvim jasno nalaže da statistički podaci, na svim nivoima prikupljanja, evidentiranja i unosa u registre moraju biti razloženi po polu, realnost je da to često nije tako.

Statistički podaci koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju na nivou Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, kao i u ustanovama i organizacijama koje obavljaju javna ovlašćenja, javnim preduzećima i privrednim društvima, moraju biti iskazani po polu.

Statistički podaci iz stava 1 ovog člana sastavni su deo statističkog informacionog sistema Republike Srbije i dostupni su javnosti, u skladu sa zakonom.

Član 40 Zakona o ravnopravnosti polova (2009).

Činjenica je takođe, da finansijski podaci gotovo nikada nisu prikazani tako da ih je moguće vezati za određene ishode politika. To su sve ograničenja u ovom procesu. Najzad, monitoring ŽPRS je najvećim delom volonterski doprinos potpisnica ŽPRS. Donirano je vreme, znanje, podaci, kontakti, uloženo je u dodatno istraživanje i analizu.

Ipak, sasvim bez finansijskih resursa ne bismo mogle. Sva naša putovanja, okupljanja, pripreme i diskusije, kao i ovaj „Dijalog o napretku“ podrazumevaju i novčane izdatke. Imamo sreće da imamo kontinuiranu podršku Fondacije Fridrih Ebert koja promovise dijalog od 1925. godine, a u Srbiji radi od 1996. godine.

Veliku zahvalnost dugujemo *Ženskoj parlamentarnoj mreži* na podršci u organizovanju Forumu za rodne politike i na pokazanoj spremnosti za dijalog.

Važne tačke oslonca u pocesima koji teku paralelno i pozitivno utiču na stanje u oblastima koje pratimo kroz ŽPRS pružaju nam *UN Women program u Srbiji* i *OSCE*.

Pogledajmo presek stanja na sva tri nivoa rezultata koje pratimo za period od novembra 2014. godine do oktobra 2016. godine.

Na ovom nivou rezultata, mi pratimo i analiziramo pomake u približavanju viziji Srbije kao održivog društva koje uključuje sve i u kome će biti dostignut visok kvalitet svakodnevnog života, i to na tri nivoa:

Zahtevi koje su potpisnice Ženske platforme uputile institucijama, vršiocima javnih funkcija i donosiocima odluka	Obaveze potpisnica Ženske platforme	Indikatori za prioritetne oblasti koje su prepoznate u Ženskoj platformi
---	-------------------------------------	--

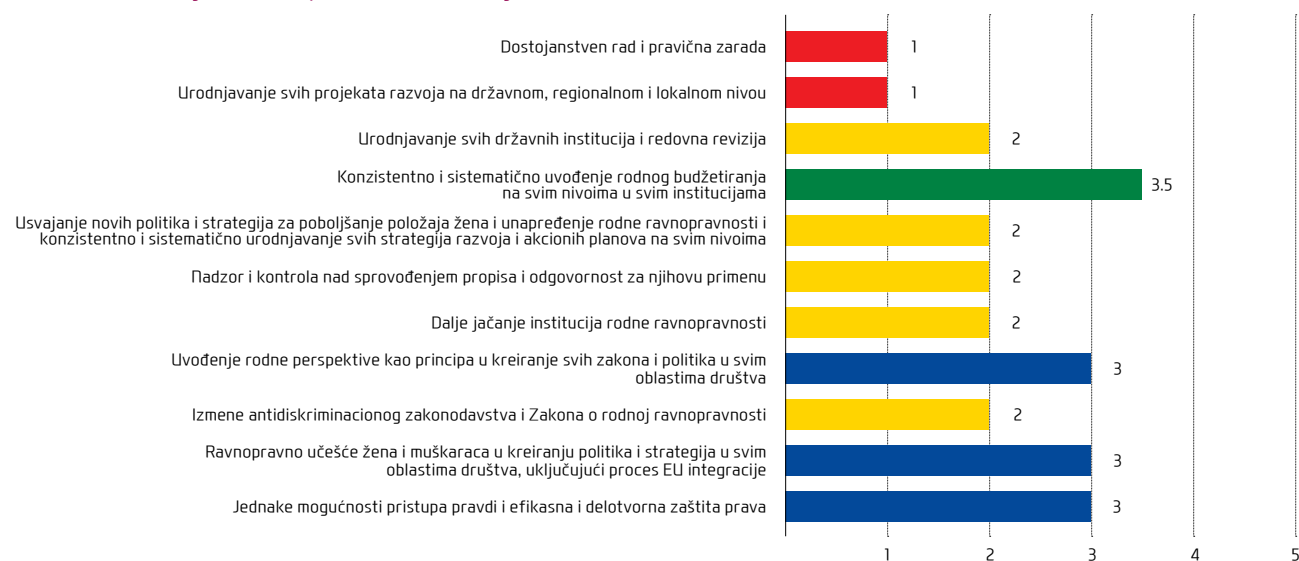
1.1. Godišnja ocena napretka u ostvarenju zahteva ŽPRS prema institucijama i vršiocima javnih funkcija

Institucije su nas definitivno čule u prvom izveštajnom periodu. Zbog toga se u narednom periodu moramo još snažnije zajedno založiti za veći napredak na nivou ishoda.

Presek stanja po indikatorima koji se odnose na naše zahteve institucijama, vršiocima javnih funkcija i donosiocima odluka nalazi se u grafikonu 1.

Najmanji su pomaci u ostvarivanju prava na dostojanstven rad i sistemsko urođnjavanje.

Grafikon 1. Godišnja ocena napretka u ostvarivanju zahteva

Iako pomaka u urođnjavanju ima, a pre svega se tiču strategije i akcionog plana za rodnu ravnopravnost i rodno odgovornog budžetiranja, potrebno je da ovaj dokument i proces uđu u još širu upotrebu kao alati za ostvarivanje stvarne, a ne simbolične ravnopravnosti.

Ekonomska politika, na primer, samo u nišama prepoznaje žene, dok se glavni tok vodi bez konsultacija sa ženskim organizacijama i pre svega bez elementa intersektoralnosti, bez koga nema ekonomskog osnaživanja žena. Neke od tih stvarnosti prepoznat je u izveštaju o rodnom jazu Svetskog ekonomskog foruma.

Najveći pomak ostvaren je u postepenom uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u programski budžet, čime se otvara put za sistematično i sistemsko urođnjavanje politika.

1.2. Praćenje poštovanja obaveza koje su preuzele potpisnice Ženske platforme za razvoj Srbije

Ozbiljno smo shvatile i istinski prihvatile obaveze koje smo same preuzele potpisivanjem ŽPRS. Očuvale smo konsultativni proces i kritički dijalog. Uspele smo da se brzo organizujemo, da iznesemo argumente kojima smo dovele u pitanje mnoge aspekte nacrtu Zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca u februaru 2016. godine. Na predlog Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, ovaj nedovoljno dobar predlog zakona je povučen iz parlamentarne procedure. Tu mudru odluku smo pozdravile bez likovanja ali sa olakšanjem. Učestvovalle smo u izradi svih relevantnih strategija koje su napravljene ili usvojene u izveštajnom periodu. Nismo još dovoljno uključene u proces pregovaranja sa EU niti u regionalno približavanje.

Suštinska ekspertiza za prevenciju nasilja prema ženama i rad sa ženama sa iskustvom nasilja i dalje je u civilnom društvu, u ženskoj mreži.

Aktivno smo radile na jačanju kapaciteta rodni mehanizama na svim nivoima.

Više pažnje treba da posvetimo saradnji sa medijima i jačanju svesti o rodni aspektima pojava o kojima novinari izveštavaju. Moramo da se izborimo za jaču ulogu u pružanju usluga na lokalnu, kao i za razvoj novih usluga koje bolje odgovaraju na nezadovoljene potrebe određenih grupa žena i devojčica.

Tabela 1. Sažet pregled predloženih ocena

Obaveza	Indikator	Ocena	Finansijski pokazatelji
Ravnopravnost žena i muškaraca u javnoj i privatnoj sferi	Primeri inicijativa potpisnica ŽP i ishod inicijativa: » 8 foruma za rodne politike; » Povlačenje zakona o rodnoj ravnopravnosti; » Podrška ROB; » Uključivanje u 1325; » Standardizacija usluge SOS telefona Ženska mreža; » Inicijative u oblasti Žene i sport; » Rad Ženske parlamentarne mreže.	4	
Promovisanje principa rodne ravnopravnosti u oblastima u kojima radimo	Primeri inicijativa potpisnica ŽP i ishod inicijativa po oblastima	4	
Rodno osetljiv pristup i za razumevanje potreba i položaja različitih društvenih grupa	Javno dostupni primeri rodno osetljivog pristupa za razumevanje potreba i položaja različitih društvenih grupa	3	
Primena međunarodnih standarda u oblasti rodne ravnopravnosti	Primeri primene međunarodnih standarda u oblasti rodne ravnopravnosti uz pomoć i podršku potpisnica ŽP	2	
Unapređenje zakonodavstva iz oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i sprovođenje zakona	Uloga potpisnica ŽP u unapređenju zakonodavstva iz oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i sprovođenja zakona	2	
Dosledna primena i sprovođenje strategija i akcionih planova u vezi rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije	Uloga potpisnica ŽP u doslednoj primeni i sprovođenju strategija i akcionih planova u vezi rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije	2	
Razvoj institucija za rodnu ravnopravnost	Uloga potpisnica ŽP u razvoju institucija za rodnu ravnopravnost i primeri specifičnih zajedničkih aktivnosti	3	
Urođnjavanje svih strategija, akcionih planova i razvojnih projekata	Uloga potpisnica ŽP u urođnjavanju strategija, akcionih planova i razvojnih projekata i primeri specifičnih zajedničkih aktivnosti	4	
Poštovanje i dostojanstvo žena kao i svih diskriminisanih grupa u društvu prilikom javnih nastupa i u medijima	Uloga potpisnica ŽP u afirmisanju poštovanja i dostojanstva žena kao i svih diskriminisanih grupa u društvu prilikom javnih nastupa i u medijima	2	
Aktivno učešće u kreiranju, sprovođenju i proceni efekata politika definisanih ovom platformom	Dokazi o učešću, po vrsti i ishodima (prikupljanje određenih podataka, preuzeta obaveza za redovan monitoring, ad hoc monitoring, analiza, procena efekata, drugo)	4	

1.3. Pregled napretka po indikatorima za prioritetne oblasti prepoznate u Ženskoj platformi

Naše oblasti su složene, velike i važne:

- Vladavina prava i antidiskriminacija;
- Politička participacija;
- Ljudska bezbednost i nasilje nad ženama;
- Preduzetništvo i zapošljavanje;
- Obrazovanje i nauka;
- Kultura i mediji;
- Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj;
- Sindikalno organizovanje žena;
- Zdravlje i sport;
- Socijalna politika i ekonomija staranja;
- Budžet i upravljanje javnim politikama;
- Žene i nove tehnologije.

1.3.1. Vladavina prava i antidiskriminacija

Presek stanja u oblasti Vladavina prava i antidiskriminacija

Pripremila prof. dr Marijana Pajvančić

Normativni okvir:

- status međunarodnih izvora u pravnom poretku;
- nije konzistentno regulisan u Ustavu;
- nedostaje integrativna klauzula;
- uključivanje standarda u zakonodavstvo izostaje ili je delimično;
- nedovoljno poznavanje međunarodnih izvora;
- sporadično oslanjanje na međunarodne izvore u praksi;
- zakon o suđenju u razumnom roku (2015), unapređenje prava na pravično suđenje;
- amandmani na Zakon o osnovama budžetskog sistema (2015), rodno senzitivni budžet (ženska parlamentarna mreža uz saradnju sa civilnim sektorom).

Praksa strategije i akcioni planovi:

- nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2016-2020 (akcioni plan);
- uključivanje rodne perspektive u sve strategije;
- poboljšanje mera zapošljavanja i unapređivanja položaja višestruko diskriminisanih grupa;
- povećanje učešća žena u organima javne vlasti van predstavničkih tela;
- položaj žena u medijima;
- strategija zaštite od diskriminacije 2013, Akcioni plan 2014-2018;
- strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025.

Normativni okvir procedure

Priprema propisa i strategija:

- participacija u pripremi (neujednačena praksa);
- javna rasprava;
- okrugli stolovi često u samo tri veća grada u Srbiji;
- elektronska komunikacija (nije podjednako dostupna svima).

Praćenje primene:

- sporadična i nedovoljna saradnja institucija i civilnog sektora u praćenju primene;
- nedovoljno korišćenje javnog slušanja;
- proces pripreme propisa;
- proces monitoringa i praćenja primene.

Normativni okvir:

- zakonski okvir koji reguliše diskriminaciju nije konzistentan;
- neusklađena rešenja u zakonima;
- prioritet je sankcionisanje, a manje prevencija;
- rodna perspektiva se ne integriše sistematski u zakonodavstvo.

Praksa:

- priručnici za praktičan rad na prevenciji diskriminacije – pomoć u primeni zakona (Poverenik za ravnopravnost);
- kriterijumi – identifikovanje diskriminacije u propisima lokalnih zajednica;
- kriterijumi – identifikovanje diskriminacije od strane organa javne vlasti;
- jedinstveni program i plan rešavanja starih sudskih predmeta 2016-2017.

Praksa procedure:

- participativan proces (Zakon o rodnoj ravnopravnosti);
- saradnja sa nezavisnim institucijama (Zaštitnik građana);
- javna rasprava o modelu zakona;
- ženska parlamentarna mreža i civilni sektor (palička platforma);
- akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 SBUN (2016-2020);
- javna rasprava – konsultativan proces civilnog društva, lokalne zajednice, efikasan rad (Ministarstvo omladine i sporta, Ministarstvo odbrane, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom, SKGO i OEBS).

Primena - praksa:

- nedostaju propisi za primenu zakona;
- kasni donošenje (nepoštovanje rokova);
- oslonac na zakonom propisanu obavezu donošenja pratećeg propisa – nema poziva na opšte ustavno ovlašćenje;
- nisu izgrađeni pokazatelji za praćenje primene zakona;
- supsidijarno zakonodavstvo – prednost u primeni nad antidiskriminacionim, a rešenja u njima često nisu usklađena;
- strategije i akcioni planovi – nedostaju pokazatelji za kontinuirano praćenje ostvarivanja postavljenih ciljeva;
- nedovoljno poznavanje antidiskriminacionog zakonodavstva, posebno u pravosuđu i administraciji;
- sistematska edukacija izostaje;
- u periodu 2010-2013 – 235 osoba je pohađalo edukaciju;
- nisu poznati podaci o obukama tokom 2014. godine;
- obuke nisu realizovane u prvoj polovini 2015. godine - planirano je šest obuka za 120 državnih službenika - (Izveštaj Zaštitnika građana).

Pristup pravdi (praksa):

- pristup pravdi je otežan;
- nedostaje Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći;
- sudski troškovi (nedostaju zakonska rešenja o oslobađanju od prethodnog plaćanja troškova sudskog postupka – izuzetak je Zakon o rodnoj ravnopravnosti);
- mreža sudova (jednake mogućnosti za pristup sudu);
- dugo trajanje sudskih postupaka;
- pristupačnost javnih zgrada za osobe sa invaliditetom.

Tabela 2. Sažet pregled indikatora u oblasti vladavina prava i antidiskriminacije (od novembra 2014. do juna 2016. godine)

PIVO	STRUKTURNI	PROCESNI	ISHOD
UKUPNO 27	5	14	8
KORAK U NAPRED – 9	1	6	3
KORAK U NAZAD – 4	2	2	0
PEMA PROMENE – 11	2	6	2
PEMA PODATAKA – 3	0	0	3

Tabela 3. Status indikatora u oblasti vladavina prava i antidiskriminacija za Forum o rodnom politikama održan 13. jula 2016. godine (pripremila Sanja Nikolin)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Konzistentnost zakonskog okvira za prevenciju diskriminacije* Nema pomaka - 1	Broj usvojenih preporuka CEDAW u izveštajnom periodu prema vrsti promene (zakonska, sistemska, proceduralna, drugo) Nema pomaka - 1	Poverenje građanki i građana RS u integritet institucionalnih procesa, razloženo na sudsku, zakonodavnu i izvršnu vlast, za ciljne institucije, i demografske karakteristike ispitanika/ca Nema podataka - 0
	Promena na matrici podzakonskih akata i procedura za implementaciju antidiskriminacionog zakonodavstva.** Nema pomaka 1	
	Udeo javnih zgrada koje su pristupačne za OSI, razvrstano prema pristupačnosti za korisnike kolica, slepe i slabovide i osobe sa mentalnim invaliditetom i ciljanu opštinu-grad Nema pomaka 1	Pomak u Indeksu jednakosti u pristupu pravdi*** Nema podataka - 0
Stanje osnovnih prava u RS u izveštajnom periodu**** Nazadovanje -1	Primeri napretka u poštovanju ljudskih prava i ograničenja osnovnih prava građanki i građana u izveštajnom periodu, sagledana rodna dimenzija Nazadovanje -1	Percepcija diskriminacije u izveštajnom periodu, razloženo na demografske karakteristike ispitanika/ca Nema pomaka - 1
	Broj predstavnika/ca posebno osetljivih grupa***** uključenih u donošenje zakona, javnih politika i odluka kroz njihovu uključenost u Narodnu skupštinu, Vladu RS, Lokalna Veća i skupštine opština Mali pomak - 2	
	Odnos budžetiranih i finansiranih programskih ciljeva/aktivnosti nezavisnih institucija u izveštajnom periodu, prema instituciji i cilju/aktivnosti Nema pomaka - 1	Broj građanki i građana RS koji koriste nezavisne institucije, po polu i demografskim karakteristikama korisnika, nezavisnoj instituciji i vrsti usluge Mali pomak - 2
Datum stupanja na snagu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći Nema pomaka - 1	Broj korisnika besplatne pravne pomoći, po demografskim karakteristikama, tipu pomoći i ishodu Nema pomaka - 1	Odluke Ustavnog suda u domenu vladavine prava, prema podnosiocu zahteva Ustavnom sudu, brzini reagovanja i ishodu Mali pomak - 2
	Dostupnost finansijske podrške iz javnog budžeta i budžeta JLS za pružaoce besplatne pravne pomoći u izveštajnom periodu, razložena prema vrsti pružaoca (OCD, opština, drugo), iznosu sredstava i trajanju projekta Nema pomaka - 1	
Napredak u ograničenju moći države i poštovanju zakona u koordinaciji i rukovođenju službama bezbednosti Nazadovanje -1	Broj profesionalaca u državnoj upravi i JLS koji su pohađali obuku o ljudskim pravima koja uključuje i ženska ljudska prava i rodnu ravnopravnost, u izveštajnom periodu, razloženo na institucije, pol i poziciju profesionalaca Mali pomak - 2	Primeri parlamentarnog nadzora i kontrole nad izvršnom vlašću u izveštajnom periodu Mali pomak - 2 Notirana aktivnosti ŽPM i ustaljena poslanička pitanja za Vladu
	Primeri građanske kontrole vlasti Mali pomak - 2	
	Primeri personalizacije institucija na osnovu izveštaja ekspertskog panela Nazadovanje -1	
Napredak u integrisanju rodne perspektive u javne politike (urodnjavanje) Solidan pomak na bolje - 3	Unapređenje delotvornosti afirmativnih mera, prema meri, ciljanj grupi, broju korisnika/ca, alociranim budžetskim sredstvima i rezultatima na nivou ishoda, prema oceni ekspertskog panela Mali pomak - 2	Udeo Roma u romskim naseljima koji imaju pristup tekućoj vodi, kanalizaciji, struji i odnošenju smeća Nema podataka - 0
	Pravni status, budžet i akcioni plan tela za koordinaciju RR u izveštajnom periodu Mali pomak odnosi se na NAP - 2	Socio-ekonomski status starijih žena i muškaraca u Srbiji Nema pomaka - 1 (osim smanjenja penzija - pomak u lošem pravcu)
	Napredak u implementaciji politika koje doprinose rodnoj ravnopravnosti, prema listi koju je podneo ekspertski panel na kraju prethodnog izveštajnog perioda za naredni Mali pomak - 2	

* Konzistentnost zakonskog okvira u ovoj oblasti ima dimenziju dovršenosti (dal i su svi delovi tu), kvaliteta (kakvi su delovi i celina), i međusobne usaglašenosti koja omogućava efikasno sprovođenje. Konzistentnost meri ekspertski panel i daje preporuke tamo gde su otkrivene slabosti. Razloženo prema datumu stupanja na snagu ciljanih propisa, njihovom kvalitetu u odnosu na međunarodne standarde, a posebno: poboljšanja-pogoršanja u novom Ustavu, Zakonu protiv diskriminacije, Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, Zakonu o zabrani diskriminacije OSI, opštem zakonu o zabrani diskriminacije, Zakonu o rodnom identitetu i Zakonu o istopolnim zajednicama, kao i u odnosu na stepen usklađenosti sa preporukama Ženske platforme u oblasti vladavine prava i antidiskriminacije, prema oceni ekspertskog panela.

** Matrica beleži napredak u razvoju ciljanih podzakonskih akata, procedura i implementacije koje ekspertski panel izlistava 2015, a prema sledećim proverama koje ocenjuje ekspertski panel: a) dovršene u zakonskom roku; b) jasne; c) javno dostupne; d) fer; e) efikasne. Na primer, na ovaj način se prati napredak u donošenju i primeni Poslovnika o postupanju institucija u slučajevima diskriminacije, razloženo prema instituciji i sektoru.

*** Prema oceni ekspertskog panela, razložen na proceduralnu pravdu (kontrola procesa, glas, participacija, neutralnost), informacije (predvidivost i dostupnost proceduralnih koraka i cene), jednakost u tretmanu (poštovanje, dostojanstvo stranke), distributivna pravda (fer ishod), restorativna i retributivna (otklanjanje nepravde), pragmatična (uspešno rešava probleme, sprovodiva) i transparentnost ishoda (jasni kriterijumi, razumljivo obrazloženje, u skladu sa zakonom i pravdom) i institucije.

**** na osnovu procene ekspertskog panela i monitoring izveštaja EU. Pokriva: a) pravo na slobodu, b) na fer zakonski proces, c) na slobodu kretanja, d) na slobodu mišljenja, e) na verske slobode, f) slobodu izražavanja, g) mirno okupljanje, h) slobodu udruživanja. Opšti presek stanja uključuje rodnu analizu (i obuhvata manjinske grupe).

***** žene sa sela, žene od 50+ god, žene i muškarci sa invaliditetom, Romi i Romkinje.

1.3.2. Politička participacija žena

Sažet pregled zaključaka Forum za rodne politike u oblasti Politička participacija žena, održanog 4. 3. 2016. godine

- Kvote nisu same po sebi cilj nego ravnopravno učešće u odlučivanju, jačanje institucija za rodnu ravnopravnost, dijaloga, nadzora i kontrole. Međutim, kvote su neophodno prelazno rešenje i na njima treba insistirati i u izvršnoj vlasti i u Zakonu o ravnopravnosti polova, da ne bismo izgubile dostignuti nivo prava.
- Važno nam je uključivanje muškaraca u teme rodne ravnopravnosti i širenje uticaja žena u svim oblastima, a ne samo u oblasti rodne ravnopravnosti. Insistirati na 30% učesnika muškog pola na događajima koje organizujemo.
- ŽPRS i ŽPM da upute, svaka za sebe, inicijativu RIK-u: 1. da prilikom imenovanja sastava biračkih odbora u sastav ovih tela imenuju najmanje 30% žena – manje zastupljenog pola i 2. da u zapisnicima sa biračkih mesta obavezno unose pored podatka o ukupnom broju birača koji su izašli na izbore i podatke o tome koliko je među njima žena odnosno muškaraca.
- Na kraju izborne trke organizovati Žensku završnu konvenciju zajedno sa ŽPM. Pozvati iz svake stranke koja ima listu bar po jednu ženu, npr. žena koja se nalazi prva na listi da kaže šta će uraditi za žene u Srbiji ako bude izabrana.
- Prikupiti iskustva političarki na izborima 2016. godine za Studiju slučaja.
- Na poziv da radimo sa strankama u kampanji (dogovor je da se sa strankama radi pre i posle izbora, ali ne tokom kampanje).
- Rad sa strankama kao meta mrežama u našem društvu je važan, pogotovo kada je u pitanju promena pravila i procedura, demokratizacija stranaka i jačanje transparentnosti u odlučivanju.
- Važno je jačanje ženske organizacije unutar stranaka kao i rad sa muškarcima.
- Za ŽPM je bitna saradnja sa ženskim organizacijama i dogovor oko prioriteta na agendi.
- Ženska Platforma za razvoj Srbije da formuliše pitanja za žene u strankama u lokalnim sredinama - šta će one da urade. Pitati i odbornice i poslanice. Kreirati institucionalno pamćenje i kontinuitet.
- Potrebno je da se uradi „skrining“ izbora.
- ŽPM da pozove javni servis da u svom radu obezbedi uslove i poštuje princip jednakih mogućnosti pristupa medijima za žene i muškarce prilikom izveštavanja o izborima, kandidatima i kandidatkinjama.
- Monitoring Ženske platforme za razvoj Srbije je dugoročno bitan jer nas fokusira na naše prioritete mimo kriza i *ad hoc* događaja, na ono što smo rekli da hoćemo da rešimo do 2020. godine.
- Za drugu polovinu juna planirati edukacija za ŽPM nove članice.

Sažet pregled indikatora u oblasti Politička participacija žena

- U ovoj oblasti, ŽPRS ima četiri (4) indikatora na nivou strukture, šesnaest (16) procesnih i sedam (7) indikatora ishoda.
- Od ukupno 27 indikatora, napredak je postignut u pet (5) indikatora.
- Od toga, tri su rezultat rada Ženske parlamentarne mreže.
- Nema promene u strukturnim indikatorima – a tu baš ima prostora za rad Narodne skupštine.
- Najveći napredak postignut je u na nivou procesnih indikatora – to je iznenađenje koje važi za period od Palića do februara 2016. godine.
- Skoro da nema promena na nivou ishoda – životi žena i muškaraca su praktično netaknuti procesnim poboljšanjima jer su, iako važna, još mala i nedovoljno duboka.

Tabela 4. Status indikatora u oblasti Politička participacija žena predstavljen na Forumu za rodne politike koji je održan u februaru 2016. godine (pripremila Sanja Nikolin, a naknadne izmene pripremila Biljana Maletin)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu zakonskih odredbi koje podstiču političko uključivanje manje zastupljenog pola, prema nivou i vrsti uključivanja i grani vlasti Samo izborna zakonodavstvo. Retke odluke JLS Evropska povelja (ne obavezuje). Mala promena na bolje – 2	Zastupljenost žena i muškaraca u Narodnoj skupštini i Skupštini APV u odnosu na udeo u stanovništvu, razloženo na manjinske grupe i partije. 84 (34%) žene i 166 (66%) muškaraca u Narodnoj skupštini Republike Srbije 24 (19%) žene i 96 (81%) muškaraca u APV. Napomena nakon izbora – statistika je sledeća: 85 poslanica i 165 poslanika u Narodnoj Skupštini RS; 38,5% žena i 64,2% muškaraca u Skupštini AP Vojvodine; Promena na bolje – 3 Napomena: Od ukupnog broja kandidata na listama 3.270, žene su činile 38,19% (1249), a muškarci (2021) 61,8%; Sve političke stranke kandidovale više od 30%, a neke od njih i 50% (DJB); Zastupljenost žena i muškaraca na rukovodećim položajima u sudovima i u tužilaštvu, razvrstano za svaki sud i tužilaštvo: Žene 11 sud*, 3 drž. Veće, 1 RJT, 6 ZJT; Muškarci 20 sud*, 3 drž. veće, 0 RJT, 5 ZJT; Žene čine 2/3 sudija; u tužilaštvu dominiraju muškarci, kao i na rukovodećim pozicijama u pravosuđu; ministarstvo vodi žena. Mala promena na bolje – 2 Zastupljenost žena i muškaraca na sledećim rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti: premijer/ka, ministar/ka, državni/a sekretar/ka, predsednik/ca opštine i gradonačelnik/ca, načelnik/ca Pre izbora 2016: Žene: 0 premijerki, 4 ministarke, 39 pom. ministra, 5,6% preds. opšt., 42,8% načelnice, 32,3% odbornice; Muškarci: 1 premijer, 16 ministara, 37 pom. min., 94,4% preds. opšt, 57,2% načelnici, 67,7% odbornici; Nakon izbora 2016:: Napredak na nacionalnom nivou (5 ministarki); Veliki povratak unazad u vladi Vojvodine (1 žena); Stagnacija u broju predsednica opština 11 (od 2012. imamo oko 10); 3 gradonačelnice posle izbora (ranije 1). Mali pomak – 2	Indeks RR, po oblastima Politička moć – 43 Polazno stanje: Po indeksu RR, politička participacija je jedina oblast u kojoj je Srbija iznad proseka u EU i to isključivo po broju žena u parlamentu i po čelnoj poziciji Narodne banke na kojoj se nalazi žena; Poređenje je vršeno za Srbiju 2014 i EU2012; Nema promena – 1
Datum stupanja na snagu obaveznosti rodne analize u proces kreiranja i sprovođenja javnih politika u Srbiji Nema promena – 1 Usvojena je Nacionalna strategija koja kao ključni cilj ima uvođenje rodne perspektive u sve politike, ali i dalje nema obaveznosti rodne analize	Broj inicijativa ŽPM za integrisanje rodne perspektive u zakone i politike, prema vrsti i ishodu u izveštajnom periodu: Uspesi ROB, budžet za poljoprivredu, zdravlje, učešće u debati o nacrtu Zakona o RR; Nisu uspele/glasale za amandmane na set drugih zakona (nasilje u porodici, nezastarevanje krivičnih dela trgovine ljudima i decom i sl.). Promena na bolje – 3 Primeri javnih politika koje integrišu rodnu perspektivu u izveštajnom periodu: Strategija RR i NAP, Zakon o budžetskom sistemu (delimično); Ipak, ROB tek na početku, nema celine javne politike, začeci u programskom budžetiranju, socijalnim politikama (nasilje u porodici), zdravlju (pojedinačne mere za zdravlje žena i sl.), preduzetništvu. Mala promena na bolje – 2 Broj analitičkih studija o rodnoj dimenziji političke participacije u Srbiji u izveštajnom periodu, prema izvoru finansiranja: 0 iz budžeta, 2 donatori. Nema promene – 1 Kapacitet ŽPM da sprovede zaključke nacionalne konferencije ŽPM u izveštajnom periodu: Podrška za amandmane i operacionalizaciju aktivnosti; Članice ŽPM su preuzele određene rizike. Potrebno ih je dodatno ojačati; Prošla konferencija bavila se ROB, uspele da integrišu RR. Mala promena na bolje – 2	Broj konkretnih poboljšanja na osnovu rezultata monitoringa Ženske platforme u izveštajnom periodu, prema vrsti poboljšanja Mala promena na bolje – 2 Nekoliko predloga (kao što je intervencija vezana za birački spisak i izveštavanje, ali bez rezultata); Nije usvojen loš zakon o rodnoj ravnopravnosti. Zajedničke inicijative ŽPM i ženskog pokreta, prema ishodu u izveštajnom periodu Otvorenost za foruma za rodne politike i druge inicijative. Promena na bolje – 3

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu Zakona o finansiranju političkih stranaka koji sadrži odredbe o monitoringu i nadzoru nad potrošnjom sredstava iz budžeta Nema promena – 1 Nismo dobili novi zakon o finansiranju političkih stranaka	Ukupan iznos budžeta za obrazovanje političarki ("obrazovanje za moć"), rad foruma žena, obrazovanje žena i rad sa omladinom stranaka u izveštajnom periodu, po političkoj partiji. Nema javno dostupnih podataka – 0 Potrebno istražiti – molimo dostavljajte podatke!	Broj političkih partija koje su uključile rodnu perspektivu u sve programske oblasti, razloženo na političke partije, stepen usaglašenosti sa Ženskom platformom i sektorima Nema promena – 1 Nedostaje detaljnija analiza nakon izbora i promena u strankama (za sada samo jedna ima rodno senzibilan jezik i jasne kvote, delimično integrisanu RR)
	Broj političkih partija koje imaju pisane kriterijume i procedure za formiranje izborne liste na svim nivoima, razloženo na političke partije: Prema dostupnim podacima samo 2: LSV i DS. Mala promena na bolje – 2 Potrebna analiza!	Izlaznost žena i manjina na poslednjim izborima, prema vrsti izbora Nema podataka – 0 Potrebno je da sa biračkih mesta stižu zapisnici sa podacima segregiranim po polu. U međuvremenu, oslanjamo se samo na istraživačke agencije koje kažu da nema značajnih razlika u broju žena i muškaraca koji (ne)glasaju; razlikuju se glasači/ce prema partijama.
	Kvalitet planova i programa političkih partija za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, prema oceni ekspertskog panela Samo 1 partija (DS) ima plan, ali nema primene. Ostali nemaju planove/programme, ili je RR samo pomenuta, bez konkretnog plana Nema promene – 1	Procenat žena među apstinentima, odnosno belim listićima na poslednjim izborima Nema podataka – 0 Prema proceni istraživačkih agencija, bez statističke razlike u odnosu na muškarce
	Primeri saradnje političke partije sa ženskim organizacijama i uključivanja njihovih prioriteta u svoj rad, prema partiji i ZOCD: Ima pojedinačnih primera, nema analize i sveobuhvatnijih podataka. Potrebna analiza. Nema promene prema dostupnim podacima – 1 Broj i procenat žena u rukovodstvu političkih partija, po političkoj partiji: Na forumu notirano sledeće: Sanda Rašković Ivić predsednica DSS, SPS 2 potpredsednice, SNS 1 potpredsednicu, DS 2 potpredsednice. Nakon izbora, DSS nema, SNS 2, DS 2, itd. Mala promena na bolje u ukupnom zbiru, tema otvorena, a pojedinačne partije idu neke napred, neke unazad – 2	
Kvalitet rada rodni mehanizama na svim nivoima, ocena ekspertskog panela Nema infrastrukture za obuke i podršku; nizak kvaliteta nadzora; nema monitoringa, a postoji alat na SKGO sajtu; uloženo u trening za GRB u 8 opština, LAP u 34 Progress opštine,⁵ a Vojvodina 46. Povelju je potpisalo 38. Mala promena na bolje – 2	Dostupnost treninga za rad rodni mehanizama: Nema redovnih stalno dostupnih trening programa Ad hoc treninzi spolja finansirani Nema promena – 1 Dostupnost sredstava za rad rodni mehanizama: Po pravilu nemaju budžet, sa izuzecima. Tamo gde imaju, radi se o jako malim sredstvima, uglavnom od donacija i malo iz lokalnih budžeta. Male promene na bolje – 2 Uključenost rodni mehanizama u izradu javnih politika na svim nivoima: Rodni mehanizmi nemaju kapaciteta ni pristupa, sporadično i simbolično prisustvo, nema procedure ni sistemskog rešenja. Nema promena – 1 Uključenost žena i ženskih organizacija u tela i mehanizme za rodnu ravnopravnost, socio-ekonomske savete i savete mesnih zajednica: Razlike su velike od opštine do opštine. Ima primera pozitivnih promena. Promene nisu sistematizovane – 2	Veća uključenost žena u političke procese u lokalnim zajednicama, prema vrsti uključenosti (kreiranje, implementacija, monitoring javnih politika, političke partije, rešavanje konkretnih problema) i u opštini Nema sistematizovanih podataka – 0 Ima primera veće uključenosti, ali ovi primeri nisu dominantni.

* Kapacitet ŽPM meri se pomoću facilitirane samoprocene, u kombinaciji sa ocenom koju daje ekspertski panel za ovu oblast, a na osnovu alatke za merenje kapaciteta ŽPM. Izvori podataka⁴

4 Vrhovni kasacioni, apelacioni, upravni, privredni apleacioni, prekršajni apelacioni, viši sudovi [http://www.propisi.com/izabrani-predsednici-\(svih\)-sudova-u-srbiji.html](http://www.propisi.com/izabrani-predsednici-(svih)-sudova-u-srbiji.html)

<http://rr.skgo.org/>

http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2014/Zene_u_parlamentu_Samo_kvota_ili_stvarni_uticaj.pdf

<http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Statistika.aspx?s=poslanici&r=1>

[http://www.propisi.com/izabrani-predsednici-\(svih\)-sudova-u-srbiji.html](http://www.propisi.com/izabrani-predsednici-(svih)-sudova-u-srbiji.html)

Vrhovni kasacioni 1 m, Apelacioni 3 m 1 ž, Upravni 1 ž, Privredni apelacioni 1 ž, Prekršajni apelacioni 1 m, Viši sudovi 15 m 8 ž

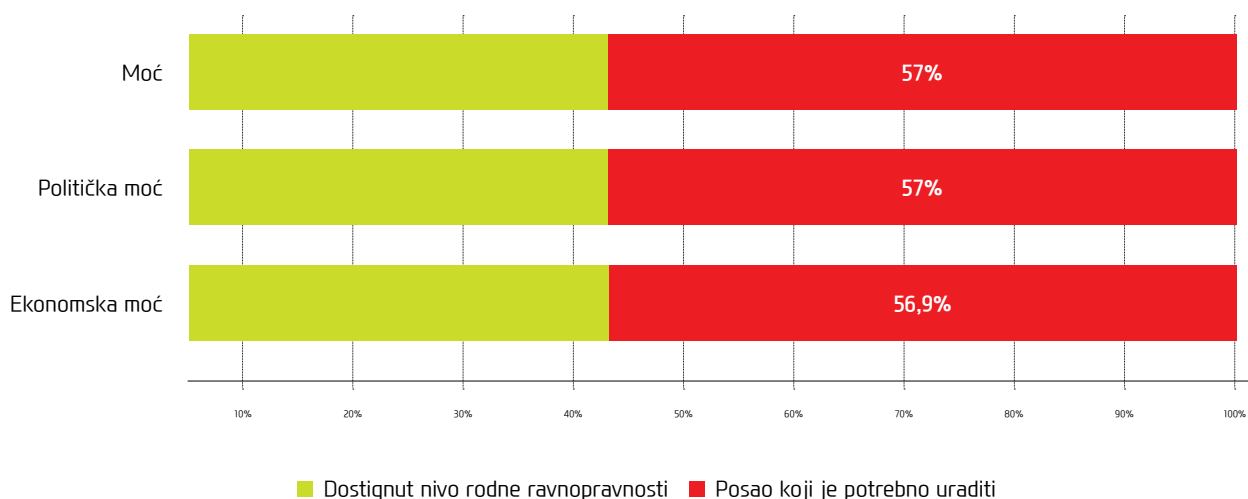
http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/ostala_akta/2016/RS10-16%20lat.pdf

Državno veće <http://www.pravnik.rs/razno/spisak-tuzilaca.aspx>

Republički javni tužilac Zagorka Dolovac, zamenici Zorica Stojić, Slobodan Radovanović, Olgica Miloradović, Milan Bojković, Danijela Slijepčević, Jovan Prijić, Gordana Janičević, Tamara Mirović, dr Goran Ilić, Đorđe Ostojić, Snežana Marković. <http://www.rjt.gov.rs/sr/organizacija/organizacija/zamenici-republ%C4%8Dkog-javnog-tu%C5%BEioca>

5 <http://www.euprogres.org/>

Grafikon 2. Indeks rodne ravnopravnosti

POLITIČKA PARTICIPACIJA - ZAKLJUČCI:

- Ključni napredak u oblasti političke participacije, dve godine nakon Konferencije na Paliću i dalje se odnosi na broj žena u zakonodavnoj vlasti, pre svega na nacionalnom nivou; nakon poslednjih izbora broj žena u Parlamentu je konstantan.
- Ženska parlamentarna mreža je takođe uspešan primer: uspela je da napravi intervencije u najznačajnijoj državnoj politici – budžetski sistem, redovno održava konferencije/komunikaciju sa ženama na lokalnom nivou i ključan je model političke participacije žena u Srbiji.
- Prema Indeksu RR koji je u Srbiji izrađen po standardima za zemlje EU, politička participacije je jedina oblast u kojoj smo iznad proseka EU.
- Ženska parlamentarna mreža i Ženska platforma za razvoj Srbije mogu se smatrati primerom dobre prakse i pokušajem kreiranja mehanizma za komunikaciju i dogovaranje parlamentarki, ekspertkinja i aktivistkinja iz civilnog sektora.
- Koordinaciono telo za RR, uprkos nedostatku stvarne moći (nije integrisano u sistem Zakonom), uspelo je da kreira Nacionalnu Strategiju za rodnu ravnopravnost i poveća vidljivost teme RR.
- Nacionalna strategija za RR, kao ključni cilj postavlja uvođenje RR u sve politke i uzima u obzir viziju i zaključke Ženske platforme za akciju.
- Političke stranke obraćale su se ženama u kampanjama više nego ranije.
- Na izbore izlazi približno jednak broj žena i muškaraca.
- SKGO i nekoliko međunarodnih donatora nastavilo je podršku lokalnim mehanizmima za RR, izrađen je Alat za procenu napretka njihovog razvoja.
- Povećan je broj ljudi iz institucija koji se bavi (ili je zainteresovan da se bavi ovom temom).
- Povećana vidljivost teme (afera).
- Broj žena u izvršnoj vlasti na nacionalnom nivou je povećan.
- Nije povećan broj predsednica opština i gradova (mada sada imamo tri gradonačelnice).
- Broj žena u lokalnoj vlasti nam je još uvek nepoznat.
- Koordinaciono telo vlade za RR sa vrlo malim resursima.
- Nije sprovedena do kraja inicijativa za izmene izborne procedure prema kojoj bi zapisnici sa biračkih mesta uključivali i broj izašlih na izbore segregirani po polu.
- Zakon o finansiranju političkih partija nije promenjen.
- Mali broj inicijativa na lokalima kojima se stvarno menjaju politike (ograničeni kapaciteti i resursi tela za RR).
- Izrazito nazadovanje u pokrajinskoj izvršnoj vlasti (samo jedna žena u pokrajinskoj vladi).
- U zakonu o ministarstvima nema tela za RR.
- Nismo dobili novi zakon o RR.
- Nema novih podataka, istraživanja i analiza u ovoj oblasti.

1.3.3. Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama

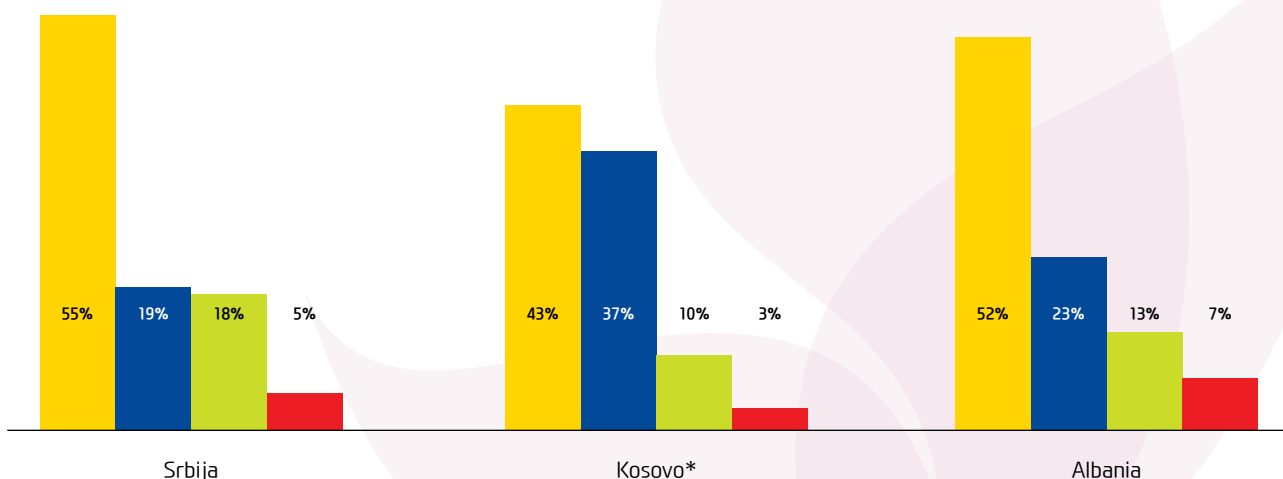
Sažet pregled za oblast Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama

Pripremila Brankica Grupković

- Ženska platforma za razvoj deli viziju o Srbiji kao održivom društvu koje uključuje sve i u kome će biti dostignut visok kvalitet svakodnevnog života. To podrazumeva da Srbija bude mesto bezbedno za sve njene građanke/građane, a ono čemu težimo je sloboda od straha za našu ličnu bezbednost.
- U Ženskoj platformi ukazujemo na povezanost i zavisnost razvoja društva, poštovanja ljudskih prava i bezbednosti, jer to jeste sveobuhvatan i nekonvencionalan odgovor na bezbednosne pretnje okrenut ka prevenciji, posebno danas kada govorimo o asimetričnim pretnjama i o kompresiji različitih izazova u ovoj oblasti.
- Sve dok postoji rodna nejednakost, diskriminacija, postoji i socijalno isključivanje i manjak lične i državne bezbednosti. Drugim rečima rečeno, rodna nejednakost jeste bezbednosni problem.
- Državocentrično sagledavanje, bez fokusa na ljudskoj bezbednosti i bez našeg uticaja na politike (kreiranje i praćenje ostvarivanja) u oblasti bezbednosti ne vodi u razvoj.
- Bezbednost građana i građanki Srbije je preduslov za razvoj društva i ne možemo govoriti o razvoju ukoliko građanke/građani svakodnevno žive u strahu od različitih oblika i tipova nasilja i ne osećaju se bezbedno u svom neposrednom okruženju i državi u kojoj žive. Zato je, između ostalog, važna i primena usvojene Strategije policije u zajednici (prevencija, partnerstvo na lokalnom nivou...) sa Akcionim planom.
- Budući da je Srbija u procesu pristupanja EU, prvi kriterijum iz Kopenhagena: stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavina prava, ljudska prava, poštovanje i zaštita manjina je od ključne važnosti. Nadalje, sada kada su otvoreni pregovori sa istaknutim ključnim prioritetima, uspeh u navedenim oblastima se sagledava ne samo kroz usvajanje zakona i sl. već i kroz njihovu efektivnu primenu (track record).
- Pored toga, prema Strateškom angažmanu za rodnu ravnopravnost Evropske komisije,⁶ rodna ravnopravnost biće integrisana u sve aktivnosti i politike, te će se promovisati i u svim aspektima EU intervencija, što znači da će se procenjivati i učinak EU aktivnosti podjednako na žene i muškarce, te „preuzimati odgovornost u slučaju neophodnih prilagođavanja, tako da žene i muškarci imaju jednake koristi, a nejednakost se ne perpetuira“.
- Na Forumu za rodne politike koji je održan u aprilu ove godine zaključile smo da su istraživanja u ovoj oblasti nedovoljna (a nedostaju i indikatori za merenje ljudske bezbednosti), dok se kao glavni zaključak u sprovedenim istraživanjima ističe da se kao faktor sigurnosti prepoznaje neposredno okruženje, dok se u manjoj meri to može pripisati institucijama.⁷

Grafikon 3. U koga imate najveće poverenje u zaštiti vaše bezbednosti?

■ Sebe ■ Policiju ■ Prijatelje/komšije ■ Ne verujem nikome

⁶ European Commission. 2015. *Strategic engagement for gender equality 2016-2019*.

⁷ Belgrade Centre for Security Policy, Kosovar Center for Security Studies, Institute for Democracy and Mediation. 2016. *Perceptions of Personal (Un)Safety Threats at the Local Level: A Comparative Overview of Serbia, Kosovo and Albania*.

Istraživanje BCBP⁸ iz septembra ove godine ukazuje na relativno visok nivo poverenja građana Zapadnog Balkana u obrazovni i zdravstveni sistem, kao i u policiju. Ipak, „čak i kod institucija kojima najviše veruju – poput policije kojoj prosečno veruje 58% građana – i dalje značajan broj građana smatra da na tu instituciju ne može da se osloni.“

Ovo istraživanje beleži i rast poverenja u najveći broj ključnih institucija, u odnosu na istraživanje iz 2015. godine:

Tabela 5. Rast poverenja u najveći broj ključnih institucija u regionu

	GODINA	SRBIJA	CRNA GORA	BIH	KOSOVO*
OBRAZOVANJE	2015	60	72	56	56
	2016	68	72	62	66
POLICIJA	2015	52	58	54	56
	2016	54	62	60	66
ZDRAVSTVO	2015	45	55	46	47
	2016	57	63	55	51
MEDIJI	2015	31	50	48	41
	2016	38	51	50	55
OPŠTINSKA / GRADSKA UPRAVA	2015	39	52	46	35
	2016	43	51	51	53
CIVILNO DRUŠTVO	2015	31	55	49	38
	2016	37	47	53	53
CARINA	2015	36	50	37	32
	2016	40	46	40	43
TUŽILAŠTVO	2015	36	54	30	26
	2016	42	59	36	38
AGENCIJA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	2015	42	40	40	28
	2016	43	44	38	38
SUDSTVO	2015	33	44	32	27
	2016	41	48	39	36
TRŽIŠNE INSPEKCIJE	2015	28	42	28	26
	2016	36	45	36	38
PARLAMENT	2015	34	46	27	22
	2016	40	46	32	21

Izveštaj LSE⁹ konstatuje da je posvećenost EU najvidljivija na Zapadnom Balkanu, izražena kroz finansijsku podršku, specijalno dizajnirane politike za postkonfliktna društva (demokratski procesi, stabilne institucije, vladavina prava, slobodna tržišta, reforma sektora bezbednosti...), prateće instrumente „uslovljavanja“, uključujući mamac pristupanja... Ipak, korišćeni EU instrumenti većinom su državocentrični, pa tako reforma policije koja je „uvećala kapacitete policije, svoj odraz nema i u poboljšanju bezbednosti“.

8 Beogradski centar za bezbednosnu politiku. 2016.: STAVOVI GRAĐANA O POLICIJI. Uporedna analiza istraživanja javnog mnjenja u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji, Srbiji i na Kosovu.

9 London School of Economics. 2016. *The Berlin Report of the Human Security Study Group. Entitled 'From Hybrid Peace to Human Security: Rethinking EU Strategy towards Conflict'.*

Sledeća tabela¹⁰ daje prikaz fokusa različitih EU instrumenata, uključanjem regionalnog, nacionalnog, lokalnog nivoa i civilnog društva:

Nivo	EU politike				
	Humanitarna	Stabilizacija	Asocijacija	Pristupna	CSFP
Regionalni		●	●		
Državni		●	●	●	●
Lokalni	●		●	●	
Civilno društvo	●		●	●	

Opis: Stepni fokusa EU politike

● Dominantna ● Dodirna ● Marginalna

Prema Inicijalnom pregledu napretka (iz aprila ove godine), od ukupno 17 indikatora, nema promene u odnosu na novembar 2014. godine za 12 indikatora, a tamo gde se napredak beleži, zasluga pre svega pripada ženskoj mreži.

Danas (7 meseci od tog pregleda), možemo zabeležiti i napredak u sledećem:

- Proces donošenja i usaglašavanja (konsultativan proces), kao i sam fokus Nacrta nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325N SB UN – *Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2016-2020)*. Sledi postupanje po mišljenju Poverenice za zaštitu ravnopravnosti (septembar 2016), Sekretarijata za javne politike, itd. Po usvajanju, očekujemo da će se ovaj NAP, kao i drugi doneti strateški dokumenti transponovati u konkretne mere, te da će se proaktivno primenjivati.
- Otvaranje poglavlja 23, 24 i 35 (nivo uključenosti relevantnih aktera zadovoljavajući), osim za 35.
- Pomak u kvalitetu strateškog okvira za implementaciju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (tzv. Istanbulska konvencija): Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2016-2020 sa Akcionim planom, proces usvajanja odgovarajućih zakonskih (Zakon o policiji, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Krivični zakon...) i podzakonskih akata (u procesu primetna „osetljivost“ na primedbe NVO).

Nema napretka (već možda čak i nazadovanja) u sledećem:

- Primena važećeg zakonodavnog okvira kada je reč o nasilju prema ženama: sprečavanje svih oblika nasilja prema ženama; gonjenje i kažnjavanje učinilaca (veliki broj prijava, malo osuda, primena tužilačkog oportuniteta, izricanje novčanih kazni nasilnicima), pravo žrtve na efikasnu zaštitu; mere hitne zaštite za žene u riziku).¹¹ Država je primarno obavezna da deluje i primenjuje usvojeni zakonodavni i strateški okvir, uz dugočnu posvećenost tom pitanju i uz odgovornost za nečinjenje.
- Nije usvojen Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (stavovi advokature i NVO dosta udaljeni).
- Nije formiran fond za nadoknadu štete žrtava krivičnih dela sa elementima nasilja (kompenzacija kao ključni elemenat pristupa pravdi) i nije ratifikovana Evropska konvencija o kompenzaciji žrtava nasilnih krivičnih dela.
- U oblasti borbe protiv trgovine ljudima (stagnacija/nazadovanje u 3 od 4 oblasti: prevencija, podrška žrtvama, kažnjavanje učinilaca).¹²

U zaključku, ostaje ocena izneta u Inicijalnom pregledu napretka da se na nivou ishoda promene još uvek ne beleže – životi žena i muškaraca su praktično netaknuti procesnim poboljšanjima jer iako su važna, još uvek su mala i nedovoljna.

¹⁰ Bojic-Dzelilovic, V., Kostovicova, D., Randazzo, E. 2016. *Security in transition EU in the Western Balkans: Hybrid Development, Hybrid Security and Hybrid Justice*.

¹¹ Preporuke Zaštitnika građana Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvu zdravlja i Pokrajinskom sekretarijatu za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova u radu na zaštiti žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i na zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja od 25. 8. 2016; saopštenja i predlozi Autonomnog ženskog centra (videti npr: EU iformator, br. 5, 6, 7, 8 iz 2016. godine).

¹² Pogledati izveštaje Astore, EK o ostvarenom napretku, Stejt departmenta.

Sažet pregled indikatora ŽPRS u oblasti Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama:

U ovoj oblasti, ŽPRS ima pet indikatora na nivou strukture, osam procesnih i četiri indikatora ishoda. Od ukupno 17 indikatora, nema promene u odnosu na novembar 2014. godine za 12 indikatora.

Napretka ima najviše tamo gde radi ženska mreža, ali su uslovi za njihov rad nepromenjeni ili otežani.

Tabela 5. Status indikatora u oblasti Ljudska bezbednost i nasilje nad ženama, ocene sa Foruma za rodne politike održanog 12. 4. 2016. godine (pripremile Sanja Nikolin i Maja Bjeloš, sa unetim promenama do septembra 2016. godine, pripremile Brankica Grupković i Biljana Stepanov)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum usvajanja novog Ustava Republike Srbije Nema promena – 1	Ocena očuvanja–unapređenja statusa dostignutih prava u odnosu na prethodni Ustav, ekspertski panel Nema promena – 1	Učešće žena i ženskih organizacija u odlučivanju o ustavnim rešenjima i politici ljudske bezbednosti Nema podataka jer nema ni promena Ustava – 0
	Savet za Nacionalnu bezbednost, kao ustavna kategorija, pod parlamentarnim nadzorom Nema promena – 1	
Pomak u kvalitetu strateškog okvira u oblasti bezbednosti prema izveštaju Beogradskog centra za bezbednosnu politiku Promene na bolje – 3	Nivo uključenosti ¹³ relevantnih aktera u izradu Strategije bezbednosti RS i Akcionog plana za sprovođenje Rezolucije SB UN 1325, ocena ekspertskog panela na osnovu: broja i vrste konsultacija po fazama izrade, vrste usvojenih i odbačenih predloga, vrste aktera (OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri) Mala promena na bolje – 2	Učesnici u sistemu ostvarili su neke pomake pojedinačno, ali sistem i dalje nije funkcionalan – 1
	Kvalitet obuhvata bezbednosnih izazova, rizika i pretnji po žene i devojke u okviru bezbednosnih politika u izveštajnom periodu, prema proceni ekspertskog panela ¹⁴ Mala promena na bolje – 2	
Pomak u kvalitetu strateškog okvira za implementaciju Istambulske konvencije, prema oceni AŽC Usvojen NAP, AP KT; Nedostaje strategija o sprečavanju nasilja u porodici, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici i partnerskim odnosima, Porodični zakon, Krivični zakonik, izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti koje su stopirane 2015. Male promene na bolje – 2	Poboljšana bezbednost žena i dece i pripadnika višestruko marginalizovanih grupa na lokalnu, prema percepciji ciljanih grupa i resursima koji su izdvojeni u izveštajnom periodu. Nema pomaka – 1	Procenat građana i građanki koji su slobodni od straha, po polu i godinama Nema podataka – 0
	Funkcionalnost sistema prevencije nasilja nad ženama prema oceni ženskih NVO koje se bave prevencijom i zaštitom žena od nasilja, za izveštajni period. Učesnici u sistemu ostvarili su neke pomake pojedinačno, ali sistem i dalje nije funkcionalan – 1	
Datum usvajanja i iznos odobrenog godišnjeg budžeta za implementaciju Strategije i Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad ženama i primenu Istambulske konvencije Nema promena – 1	Broj pritužbi zbog nasilja prema ženama u izveštajnom periodu, prema demografskim karakteristikama podnosioca AŽC podaci ukazuju da nema pomaka – 1	Jednako tretiranje građana i građanki u bezbednosnim incidentima, zasnovano na rodnoj analizi rizika i senzibilisanom pristupu predstavnika institucija osobama sa iskustvom nasilja Nema pomaka – 1

¹³ Nivo uključenosti je stepenovan od 1 do 5, gde je 1 najniži stepen koji označava da nema uključivanja, a 5 najviši, gde su relevantni akteri uključeni na smislen način u sve faze procesa.

¹⁴ Ekspertski panel čine predstavnice OCD i akademske zajednice koje su odabrane prema usaglašenim kriterijumima. One vrše godišnji pregled napretka u ovoj oblasti i dokumentuju svoje nalaze i ocene.

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu objedinjenih indikatora za prepoznavanje nasilja kroz sve institucije, u saradnji sa ženskim NVO Nema pomaka – 1	Osnivanje Fondova za kompenzaciju žrtava krivičnih dela i alimentacionog Fonda koji se regresira od izvršilaca krivičnih dela i onih koji treba da plate alimentaciju Nema pomaka – 1	Ukupna sredstva isplaćena iz Fonda za kompenzaciju žrtava krivičnih dela i alimentacionog Fonda, po polu i broju oštećenih Nema pomaka – 1
	Broj programa za zaštitu žena od nasilja finansiranih iz budžeta, prema vrsti programa i nivou finansiranja Nema podataka – 0	Funkcionalan multisektorski odgovor na nasilje prema ženama Nema pomaka – 1
	Dostupnost i kvalitet besplatne pravne pomoći za žene sa iskustvom nasilja Nije usvojen zakon o BPP ali ŽNVO pružaju tu uslugu – 2	
	Procenat osuđenih nasilnika za rodno zasnovano nasilje u odnosu na broj podnetih prijavi i usklađenost statistike lica i dela AŽC podaci uz napomenu da su evidencije nekompatibilne i da pomaka u tom smislu nema – 1	
	Usvajanje standarda za SOS telefon Nema pomaka – 1	
	Broj opština u kojima centri za socijalni rad vrše uslugu SOS telefona u izveštajnom periodu Iako po zakonu ne bi smeli ovu uslugu da pružaju, CSR je pružaju bar u 15 opština, prema dostupnim podacima Nema pomaka – 1	
	Broj aktivno pomognutih osoba sa iskustvom nasilja u izveštajnom periodu, po polu, demografskim karakteristikama, vrsti pomoći i pružaocu. AŽC i Osvit podaci mali pomak – 2	
Prilagođavanje sistema nabavke usluga socijalne zaštite u zajednici OCD Nema pomaka – 1	Broj OCD koje su dobile podršku za pružanje usluga socijalne zaštite, prema izvoru i vrsti usluge Nema preciznih podataka. AŽC ima delimične podatke koji ukazuju na podfinansiranost retkih pružalaca usluga i nedostatak kontinuiteta u finansiranju – 1	
Datum otvaranja poglavlja 23, 24 i 35, razloženo po poglavlju Napredak – 3 Poglavlja 23 i 24 otvorena u julu 2016, a 35 u decembru 2015.	Nivo uključenosti relevantnih aktera u pregovaranje sa EU u poglavljima 23, 24 i 35, razloženo po broju i vrsti konsultacija po fazama izrade, vrsti usvojenih i odbačenih predloga, vrsti aktera (OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri). Mali pomak predloga – 2	Ostvareni zadaci po akcionom planu za svako od poglavlja u izveštajnom periodu Nema podataka jer su poglavlja nedavno otvorena – 0

1.3.4. Preduzetništvo i zapošljavanje

Sažet pregled za oblast Preduzetništvo i zapošljavanje

Pripremila Teodora Vlahović

Pomaci:

- Doneta Strategija za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti sa Akcionim planom za 2015. i projekcijom za 2016. godinu, a preduzetništvo žena je započeto kao značajno.
- Godina 2016. je proglašena za godinu preduzetništva (više akcija podrške – subvencije kombinovane sa kreditima sa niskim kamatama, posebne linije za žene, povezane aktivnosti edukacija-finansije-mentoring).
- Bolja vidljivost žena preduzetnica, više primera dobre prakse.
- Na Duing biznis listi Srbija je znatno napredovala – 47. mesto (izdavanje građevinskih dozvola, plaćanje poreza, započinjanje biznisa i registracija imovine).
- Prema statističkim podacima povećan je broj novoosnovanih firmi za 23%, smanjen je broj objavljenih firmi za 15%, a rad na crno je umanjen za 5% – bez rodni pokazatelja.
- Godina 2016. je proglašena za godinu preduzetništva, što govori da je preduzetništvo dobilo na značaju, ali će efekti mera kasnije moći da se ocene.

Zastoji:

- Nisu doneti zakoni važni za preduzetništvo, među njima i oni koji bi dodatno podsticali preduzetništvo žena (nebankarsko finansiranje, garancijske šeme, socijalno preduzetništvo).
- Princip „Misli prvo na male“ je ostao deklarativan, a većina privrede Srbije čine mikropreduzeća. Dodatno, žene su vlasnice uglavnom mikropreduzeća i preduzetnice (više se izdvaja i sve se prilagođava velikim investitorima, veliki posluju sa velikim; bez adekvatne podrške za učešće malih u lanac dobavljača; izmene Zakona o javnim nabavkama su nedovoljne).
- Žene nisu ravnopravno uključene sa muškarcima u kreiranje ekonomske i razvojne politike, uglavnom se pitaju kada je reč o tzv. „ženskim pitanjima.“
- Državna pomoć je selektivna, a najmanje je ima u oblastima u kojima žene najviše posluju; nema adekvatne podrške razvoju zelene ekonomije; nema multisektorskog pristupa ženskom preduzetništvu, podrška je usmerena uglavnom ka početnicima, malo se izdvaja za firme u razvoju i zato firme koje vode žene se ne razvijaju, nema podrške za drugu šansu.
- Ne smanjuje se razlika u visini zarada između muškaraca i žena.
- Slabi su pomaci u zapošljavanju ranjivih grupa.
- Nema dovoljno dostupnih podataka za pravilnu ocenu ukoliko sistemske mere doprinose rodnoj ravnopravnosti.
- Zabrinjava dalji pad životnog standarda i činjenica da je stopa siromaštva 25,4%.

Gde smo sada?

Forum za rodne politike održan u maju ocenio je:

- Da nema pomaka u strukturnim indikatorima (jedan zakon) i indikatorima ishoda, a da su pomaci na nivou procesnih indikatora mali.
- Analizirane su i mere na nivou AP Vojvodine i lokalne samouprave. Isticane su neke dobre mere Pokrajine kao i opšta zabrinutost da će umanjeni budžeti ovih nivoa vlasti imati negativan uticaj pre svega na mere podsticaja.

Tabela 6. Status indikatora u oblasti Preduzetništvo i zapošljavanje, Forum za rodne politike održan 18. 5. 2016. godine (pripremila Sanja Nikolin)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu normativno pravnog okvira koji se odnosi na implementaciju principa Misli prvo na male (Think Small First) Nema pomaka - 1	Primena zajedničkog datuma stupanja na snagu propisa koji se odnose na MSPP (common commencement date) Nema pomaka - 1	Broj preduzetnica u Srbiji, po veličini preduzeća ili radnje, sektoru, regionu, posebno za ruralna područja Nema podataka
	Konsultacije sa preduzetnicama u izveštajnom periodu, razloženo na vrste konsultacija, vrstu udruženja i preduzetnika/ca, ishod i region Ocena - 2	
	Programi preduzetničkog učenja za mikropreduzeća i preduzetnice koji se finansiraju iz budžeta u izveštajnom periodu, prema obuhvatu, regionu, lokalnom ili nacionalnom nivou i vrsti programa Ocena - 2	
	Dostupnost bespovratnog finansiranja za mikropreduzeća i kredita sa niskim kamatama i dužim rokovima otplate za preduzetnice u izveštajnom periodu Ocena 2	Stopa preživljavanje preduzeća čije su vlasnice žene Nema podataka
	Pristup javnim nabavkama kroz postojanje kvote za mikro preduzeća i preduzeća čije su vlasnice žene u izveštajnom periodu Nema pomaka 1	
Datum usaglašavanja Zakona o preduzećima sa evropskom praksom kroz izmenu značenja pojma 'preduzetnik' Nema pomaka - 1	Broj zaposlenih u javnom sektoru na svim nivoima koji su završili obuku o politikama za podršku preduzetništvu, razložen po polu, instituciji i nivou, a posebno za poresku upravu, ministarstvo privrede, razvojna agencija Srbije, MDULS, kancelarija za lokalni ekonomski razvoj i RRA NAP 80% rukovodećeg kadra u organima javne vlasti ne uočava da je potrebno postojanje ličnog svojstva kao osnove nejednakog tretmana za diskriminaciju, 22% u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti ne zna za zabranu diskriminacije, 49% rukovodilaca smatra da žene jesu diskriminisane.	Stopa rasta preduzeća čije su vlasnice žene Nema podataka
	Garantne šeme i dostupnost hipotekarnog kapitala za preduzeća čije su vlasnice žene Ocena - 2	Pomak u indikatorima Globalnog monitora preduzetništva - Global Entrepreneurship Monitor (GEM) posebno u delu koji se odnosi na preduzetništvo žena
	Poboljšanja u kvalitetu i dostupnosti podataka o preduzetništvu žena na osnovu rodno senzitivnih podataka iz APR-a, uvezivanju podataka o preduzećima sa drugim administrativnim izvorima, anketama registrovanih i neregistrovanih preduzeća, ARS, mešovitim istraživanjima neformalnog sektora, ocena ekspertskeg panela Nema pomaka - 1	
Datum stupanja na snagu Zakona o zanatstvu, Zakona o zadrugama, Zakona o nebankarskom finansiranju i Zakona o socijalnom preduzetništvu Ocena - 2 Blagi pomak usvojen; Zakon o Zadrugama u januaru 2016; posebno prepoznate socijalne zadruge.	Procenat preduzetnica u radno aktivnom stanovništvu u izveštajnom periodu	
	Procenat preduzetnica iz nužde u ukupnom broju ženskih start upova koji su dobili podršku javnog sektora u izveštajnom periodu, prema vrsti podrške i programu	
	Glavne barijere preduzetništvu žena, na osnovu ankete Nema pomaka - 1	
	Primeri afirmativnog odnosa javnog sektora i medija prema preduzetništvu, a posebno preduzetništvu žena Blagi pomak - 2	

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjene ekonomske politike Nema pomaka – 1	Dostupni mehanizmi i programi podrške u izveštajnom periodu, razloženo na geografsku, sektorsku oblast i veličinu preduzeća, posebno namenjeno preduzetnicama Ocena – 3	Odnos između plaćenog i neplaćenog rada žena i muškaraca Nema pomaka – 1
	Primeri politika i mera koje su prilagođene prioritetnim potrebama preduzetnica, ocena ekspertskog panela Ocena – 3	Stopa profitabilnosti preduzeća čije su vlasnice žene Nema podataka – 0
	Sadržaj i obuhvat mera za jačanje učešća žena u ekonomiji znanja, kreativnim industrijama i zelenoj ekonomiji u izveštajnom periodu Nema pomaka – 1	Udeo preduzeća čije su vlasnice žene u brzorastućim preduzećima (high growth enterprises) Nema podataka – 0
	Konzistentna primena dualnog pristupa u oblasti ekonomskog razvoja (afirmativne mere i urođnjavanje ekonomskih i drugih relevantnih politika i strategija) u izveštajnom periodu, razloženo na vrstu mere, obuhvat i nivo finansiranja	
Urođnjene politike zapošljavanja Nema pomaka – 1	Uticaj državnih subvencija na zapošljavanje žena i muškaraca u izveštajnom periodu Ocena – 2	Stopa zaposlenosti žena i muškaraca u Srbiji, razložena na starosne grupe, obrazovanje i regione 35,2% žene 50% muškarci; Žene više zaposlene među stručnjacima i umetnicima, inženjerima, stručnim saradnicima i tehničarima, kao i u uslužnim zanimanjima; Od 93.000 rukovodeća mesta žene su na 26.700 ili 28% (podaci Ankete o radnoj snazi 2015).
	Uticaj aktivnih mera zapošljavanja na zapošljavanje žena i muškaraca, prema demografskim karakteristikama Ocena – 2	
	Primeri javnih politika koje odgovaraju na izražene prioritete Ženske platforme u oblasti zapošljavanja Nema pomaka – 1	Stopa aktivnosti žena i muškaraca u Srbiji, razložena na starosne grupe, obrazovanje i regione Ima više žena nego muškaraca sa visokim obrazovanjem (71% i 65%) i 31% veća od prosečne stope aktivnosti za sve žene starosti 15+ (40%). Muškarci i žene u Srbiji, 2014
	Mere usmerene na balansiranje "tipično ženskih" i "tipično muških" zanimanja Nema pomaka – 1	Jaz u prihodima između žena i muškaraca u Srbiji Nema pomaka – 1
	Učešće žena u javnom sektoru, prema obrazovnom nivou, platnom razredu i vrsti institucije-organa	5%, 11%
	Mere usmerene na povećanje obuhvata žena PIO, razložene prema ciljnoj grupi Nema pomaka – 1	Rodni jaz među penzionerima 20% nižu starosnu, a preko 16% nižu invalidsku penziju
		Stopa nezaposlenosti Učešće žena u sivoj ekonomiji u izveštajnom periodu 21,3% žene, i 19,6% muškarci/ 20,4% 2015. godini 22,7% u Q2 2016. godine -1 NAZADOVANJE

1.3.5. Obrazovanje i nauka

Sažet pregled stanja u oblasti Obrazovanje i nauka

Pripremila Ana Stevanović

Rodna ravnopravnost u oblasti obrazovanja može se pratiti kroz dve dimenzije: jedna se odnosi na obezbeđivanje ravnopravnog pristupa obrazovanju za sve, a druga na kreiranje obrazovnog sistema zasnovanog na principima ravnopravnosti.

Pristup obrazovanju je u formalnom smislu ravnopravan i na osnovu praćenih podataka nije dolazilo do značajnih promena u izveštajnom periodu (novembar 2014 - jun 2016). Promena se desila u obuhvatu u predškolskom obrazovanju, gde je broj upisanih devojčica i dečaka u 2015. godini porastao za 4%, ali se nije značajno odrazilo na rodnu dimenziju (devojčice: 48,4% dečaci: 51,6%).

S druge strane, negativan trend je uočen za pristup predškolskim vaspitno-obrazovnim ustanovama romskim devojčicama i dečacima. Uprkos postojanju mera za prioritetan upis, njihova nedovoljno precizna zakonska određenost ne dovodi do rezultata koje treba da ostvari. U Strategiji za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025 se navodi da je tek 6% Romkinja i Roma do 5,5 godina u procesu predškolskog obrazovanja, naspram 50% zastupljenosti opšte populacije, a 63% je uključeno u obavezni predškolski program, naspram gotovo potpunog obuhvata u opštoj populaciji (98%). Pristup osnovnom i srednjem obrazovanju se nije menjao, i od ukupnog broja upisanih, procenat devojčica na osnovnom nivou iznosi 48,6% u slučaju osnovnog, i oko 49,5% za obuhvat u srednjoškolskom obrazovanju. Broj učenika koji su završili srednju školu je nešto viši u korist devojčica, a taj procenat se neznatno smanjuje na kraju 2015. u odnosu na 2014. godinu (49,98% naspram 50,27% na kraju 2014. godine). Razlika se povećava kod prelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje, pa je tako od ukupnog broja upisanih na prvi stepen studija 55% žena (poslednji podaci iz 2014. godine), a među diplomiranim studentima 57% čine žene. Trend porasta se nastavlja sa drugim stepenom visokog obrazovanja koji u većem broju upisuju žene (61%). Razlika se nešto smanjuje na nivou doktorskih studija, gde od ukupnog broja upisanih 57,6% čine žene, a broj žena koje su doktorirale na kraju 2014. godine iznosi 574 osoba (52,7% u ukupnom broju diplomiranih).

Iako se ovi podaci mogu okarakterisati kao da nose trend rasta u odnosu na dostizanje ravnopravnosti u pristupu obrazovanju, formalni obrazovni sistem je i dalje daleko nedostupniji za određene grupe, a naročito se negativno odražava na devojčice i žene iz tih grupacija. Tako, tek 15% devojčica Romkinja dobije priliku da upiše srednju školu, naspram 28% dečaka iz ove zajednice, što govori i o rodnoj dimenziji problema i višestrukim preprekama za ostvarivanje prava na obrazovanje. Na višim stepenima obrazovanja, pristup je još ograničeniji, pa tako, i pored afirmativnih mera za upis, tek 2% romske populacije studira (podaci preuzeti iz Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025). U Drugom nacionalnom izveštaju o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva Republike Srbije za period 2011-2014. godine navodi se da svega 1% romske populacije ima završeno visoko obrazovanje, a u studentskoj populaciji su zastupljeni sa manje od jednog promila. Osobe sa invaliditetom su druga socijalno najugroženija grupa. Podaci sa poslednje izvršenog popisa stanovništva ukazuju na to da je tek 6,6% osoba sa invaliditetom visokoobrazovano. Pokazano je i da srednjoškolci i srednjoškolke iz negradske sredine, kao i studenti i studentkinje slabijeg imovnog statusa teže ostvaruju pravo na školovanje u visokom obrazovanju.

U Srbiji ne postoji formalno ograničenje pristupa visokom obrazovanju za pojedine grupe, ali je postavka sistema takva da uslovi nisu jednaki za sve da dođu do visokog obrazovanja. Radi povećanja dostupnosti visokog obrazovanja što većem broju žena i muškaraca, potrebno je uspostaviti sistem diverzifikovane podrške usmeren na potrebe za ostvarenje prava na upis i studiranje.

Uvođenje rodne ravnopravnosti u obrazovne programe i standardizacija kroz kompetencije koje su deo sistema kvalifikacija u obrazovanju postavljeni su kao jedan od glavnih zaključaka sa osnivačke konferencije na Paliću 2014. godine. Monitoring zasnovan na prikupljenim podacima i iskustvu ukazuje da nije došlo do značajnih promena u ovom segmentu. Teme koje se mogu povezati sa politikom rodne ravnopravnosti i principima globalnog građanskog obrazovanja (ljudska prava, nediskriminacija, seksualno vaspitanje, reproduktivno zdravlje i drugo) isključivo se nalaze u kurikulumima za neobavezni predmet građansko vaspitanje, kao i u različitim programima neformalnog obrazovanja čiji je značaj u ciklusu celoživotnog učenja sve veći.

AP Strategije za rodnu ravnopravnost identifikuje kao dve važne inicijative koje treba da budu preduzete u narednom periodu uvođenje obaveznih akreditovanih programa o rodnoj ravnopravnosti u sistem obrazovanja nastavnika, kao i reviziju nastavnih sadržaja i udžbenika na način da ne podražavaju reprodukciju stereotipa i diskriminacije.

Afirmacija ženskih znanja akumuliranih u ženskom pokretu dobija na snazi – promocija značaja rodni studija u formalnom sistemu obrazovanja prepoznata je u novoj Strategiji rodne ravnopravnosti (2016-2025). Na strateškom nivou potrebno je i podsticati i podržavati naučna istraživanja i projekte u oblasti rodni studija, no u AP-u Strategije se ne predviđaju dodatna sredstva za ovu aktivnost.

U praksi nema pomaka u unapređenju položaja žena na rukovodećim pozicijama u obrazovanju i nauci. Među članovima SANU-a dominiraju muškarci. Podaci iz septembra 2014. godine ukazuju na to da preko 90% svih članova čine muškarci, a u pojedinim odeljenjima nema nijedne žene. Oko tek 6% žena su članice SANU-a kako evidentira aktuelna Strategija rodne ravnopravnosti. Broj žena se blago povećao krajem 2014. godine među zaposlenima na poslovima istraživanja i razvoja, ali je i dalje osetno manji broj žena na rukovodećim pozicijama u ovom sektoru: žena je 198, a muškaraca 458.

U osnovnim i srednjim školama je zaposleno ukupno 72.657 žena i 29.814 muškaraca, od čega je 695 direktorki, a 924 direktora. Takođe, i dalje se ne dešavaju značajne promene na smanjenju rodne segregacije obrazovnih profila, pa su tako žene i dalje dominantno prisutne u oblastima: obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita, umetnost i humanističke nauke i društvene nauke, poslovanje i pravo.

Tabela 7. Status indikatora u oblasti Obrazovanje i nauka (pripremila Ana Stevanović)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Rodno senzitivni obrazovni sadržaji i politike, ocena ekspertskog panela Nema pomaka – 1	Obuhvat romske dece u uzrastnoj grupi, po polu i nivou obrazovanja Nema pomaka s tendencijom nazadovanja – 1	Promena u obuhvatu devojčica i dečaka formalnim obrazovanjem, sa podacima za manjinske grupe, obrazovni nivo i regione Nema promene – 1 Trend blagog rasta u obuhvatu predškolskim obrazovanjem i vaspitanjem
	Primeri uvođenja rodne ravnopravnosti u obrazovne programe i kroz standardizaciju kompetencija u obrazovanju u izveštajnom periodu Nema pomaka – 1	Funkcionalna pismenost za uzrast od 15–24 godine, po polu i region Podaci nisu dostupni – 0
	Nastavni sadržaji u formalnom obrazovanju o LGBT osobama u izveštajnom periodu Nema pomaka – 1	
	Odnos upisanih i svršenih srednjoškolaca, po polu, upravnom okrugu i izdvojeno za manjinske grupe (Romkinje i Romi, OSI) Nema pomaka – 1	
Dosledno sprovedena afirmativna akcija u nauci i obrazovanju, ocena ekspertskog panela Nema pomaka – 1	Mere za podršku ženama u nauci i smanjenje diskriminacije žena u nauci, razloženo na vrstu mere, obuhvatu i starosnoj grupi Nema podataka – 0	Učešće žena u NTIM* Nema objedinjenih podataka – 0 Za pojedine sektore podaci su navedeni u zaključku
	Obuhvat različitih programa rodni studija u izveštajnom periodu, po broju studenata i studentkinja, formalnom i neformalnom obrazovanju, nivou i školskoj ustanovi Stagnacija s tendencijom napretka – 2	
	Broj upisanih studenata po polu, fakultetu, nivou studija, za privatne i državne fakultete Poslednji podaci za 2014 godinu: Muškarci 86.603 (45%) / Žene 103.813 (55%) Nema podataka – 0 za 2016. godinu	
	Udeo žena na rukovodećim mestima u obrazovanju i nauci Nema napretka – 1	
	Broj pripadnika/ca manjinskih grupa upisanih u visokoškolske ustanove na osnovu afirmativne akcije, po polu, manjinskoj grupi i fakultetu Nema napretka – 1	
Afirmacija znanja akumuliranog u ženskom pokretu, ocena ekspertskog panela Nema sistemskog napora u ovom pravcu, postoje inicijative ženskog pokreta – 2	Broj naučnih radova koji integrišu feminističku teoriju i praksu u izveštajnom periodu Nema dostupnih podataka – 1	Prepoznatljivost ženskog znanja u javnosti, razloženo po polu i demografskim karakteristikama ispitanika Nema dostupnih podataka – 0
	Primeri naučno-istraživačke saradnje između nosilaca direktne ekspertize iz ženskog pokreta i naučnika/ca Nema podataka – 0	
	Primeri interdisciplinarnih pristupa i uvođenja praktičnih znanja nastalih u ženskom pokretu u kurikulumu na svim nivoima obrazovanja Nema napretka – 1	
	Broj žena u SANU Nema napretka – 1, 6% žena	

* u nauci, tehnologiji, među inženjerima, i matematičarima, na engleskom uobičajeno STEM

1.3.6. Kultura i mediji

Sažet pregled stanja u oblasti Kultura i mediji

Pripremila Tamara Skrozza

STRUKTURNI INDIKATOR BR. 1 URODNJENE JAVNE POLITIKE U OBLASTI MEDIJA

ISHODI:

- *promene u položaju medijskih radnica unutar redakcija;*
- *promena u učešću žena u medijskim politikama.*

Od ukupno sedam procesnih indikatora, samo za jedan postoje precizni podaci – učešće žena povećano je u regulatornim i samoregulatornim telima.

U Savetu REM, koji ima devet članova/ica, pre dve godine bila je jedna žena. Sada ih ima dve. U Savetu za štampu, koji ima 11 članova/ica, ranije su bile dve žene, a sada ih ima četiri. U izvršnim odborima novinarskih udruženja, ravnopravno su zastupljene žene i muškarci, a u upravnom odboru Asocijacije medija dominiraju muškarci.

Iako nema preciznih podataka o tome, praksa pokazuje da nije bilo promena u položaju medijskih radnica unutar redakcija. One su, kao i u prethodnom periodu, često žrtve mobinga zbog čega trpi i njihovo zdravlje. Bivaju otpuštene isto koliko i njihove muške kolege, ali teže pronalaze nove angažmane.

STRUKTURNI INDIKATOR BR. 2 RAZVOJ RODNO SENZITIVNIH MEDIJSKIH POLITIKA

ISHOD:

- *Platni jaz između žena i muškaraca koji rade u medijima.*

Od ukupno šest razvojnih indikatora, ni u jednom nije zabeležen vidan napredak. Platni jaz između žena i muškaraca u medijima nikada nije praktično utvrđen, ali je vidljivo da se muškarci bave plaćenijim sektorima i da su samim tim i više vrednovani u finansijskom smislu. Ipak, do promena dolazi zahvaljujući smeni generacija: u medijskim organizacijama koje se bave isključivo istraživačkim novinarstvom (CINS, KRIK, Insajder) žene su sada dominantne, što nije bio slučaj pre dve godine.

STRUKTURNI INDIKATOR BR. 3 UKLANJANJE BARIJERA U STVARANJU BALANSIRANE SLIKE STVARNOSTI KOJA UKLJUČUJE ŽENE I MUŠKARCE

ISHOD:

- *Balansirana slika u javnosti o muškarcima i ženama u svim segmentima društva, a posebno u politici, sportu i porodici.*

Primetna je namera pojedinih medija da u svoje izveštavanje unesu rodno senzitivne sadržaje, pa je u protekle dve godine bilo više akcija u kojima se promovišu borba protiv nasilja u porodici (sportistkinje, preduzetnice, itd). Međutim, i dalje je veoma veliki broj kršenja Kodeksa novinara Srbije u kontekstu izveštavanja o nasilju, kršenju prava na dostojanstvo žrtve – žene i diskriminacije. Opisi nasilja vrlo su grafički i degradirajući, ne štiti se privatnost žrtve, nalaze se „razlozi” zbog kojih je žrtva stradala, relativizuje se nasilje.

Tabela 8. Status indikatora u oblasti Kultura i mediji (pripremila Tamara Skrozza)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjene javne politike u oblasti medija	Podrška jačanju institucionalnih kapaciteta udruženja novinara i medijskih asocijacija za razvoj rodno senzitivnih politika u medijima, prema vrsti podrške, obuhvatu i ishodu u izveštajnom periodu.	Promene u položaju medijskih radnica unutar redakcija, ocena ekspertskog panela
	Usvajanje i primena rodno osetljive politike na javnom servisu, analiza ekspertskog panela.	
	Dostupnost podsticaja za tzv. ženske i feminističke medije i portale.	Promena u učešću žena u medijskim politikama
	Učešće žena u vlasništvu nad medijima i među članovima UO.	
	Učešće žena među donosiocima odluka** u medijima i o medijskom sadržaju.	
	Učešće žena u regulatornim telima i u rukovodstvu u udruženjima novinara i medijskim asocijacijama.	
	Afirmativne akcije usmerene na porast učešća žena na mestima odlučivanja u medijskoj politici i u javnom servisu.	
Razvoj rodno senzitivnih medijskih politika, npr. primena Konvencije interparlamentarna unije UP-a koje nameće obavezu RR u Ustavu i zakonima; mehanmizmi na svim nivoima, zakon o RR, rodno osetljiva upotreba jezika u zakonodavstvu i javnim službama, Zakon o službenoj upotrebi jezika	Primeri uvođenja deska za rodnu ravnopravnost u medijima.	Platni jaz između žena i muškaraca koji rade u medijima, na onsovu istraživanja Tamare Skrozza
	Primeri rodno senzitivnih sadržaja u medijima u izveštajnom periodu.	
	Primeri otklanjanja rodni barijera za rad u medijima.	
	Primena kodeksa rodno osteljivog izveštavanja u medijima.	
	Uvođenje predmeta ili nastavnih jedinica koje se tiču rodno senzitivnog izveštavanja na FPN, u Novom Sadu i privatnim fakultetima na medijskim studijama.	
	Procenat žena i muškaraca koji honorarno rade u medijima.	
Uklanjanje barijera stvaranju balansirane slike stvarnosti koja uključuje žene i muškarce	Doprinos medija ukidanju rodni stereotipa kroz rodno senzitivnu analizu na osnovu Global Media Monitoringa.	Balansirana slika u javnosti o muškaracima i ženama u svim segmentima društva, a posebno u politici, sportu i porodici
	Primeri medijskih prikaza žena kao inovatorki, uspešnih preduzetnica, naučnica, političarki, upravljačica.	
	Primeri rodni stereotipa u medijskom prikazu žena na javnim i političkim funkcijama.	
	Procenat sadržaja koji ističu rodnu ne/ravnopravnost u važnim događajima i pitanjima (politika, vlada, parlament, ekonomija, rat i konflikt, kriminal, nasilje i diskriminacija, siromaštvo, nauka i tehnologija, sport).	
	Uključivanje ženskih organizacija i ŽINDOK-a u prikupljanje podataka i rodnu analizu medijskih sadržaja.	
	Redovno i konzistentno izveštavanje o napretku u borbi protiv nasilja prema ženama u javnom servisu.	
	Procenat bespovratne i projektne podrške umetnicima razložen po polu, iznosu, temi i u odnosu na broj prijave.	Zastupljenost žena i ženskog stvaralaštva u kulturnom nasleđu
Urođnjavanje kulturnih politika	Rodna analiza redovne izložbene delatnosti i umetničke produkcije u izveštajnom periodu.	
	Zastupljenost žena među donosiocima odluka u kulturnoj politici na svim nivoima.	
	Primeri rodne analize u institucijama kulture koje se finansiraju iz budžeta.	
Afirmativna akcija u kulturi	Iznos sredstava iz budžeta usmeren na razbijanje rodni stereotipa u izveštajnom periodu.	Pristup kulturnim sadržajima, po polu i drugim demografskim karakteristikama
	Primeri afirmacije ženskog stvaralaštva u izveštajnom periodu.	
* Glavni i odgovorni urednici, urednici, šefovi deskova		

1.3.7. Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj

Glavni pomaci:

- porast procenata žena koje se uključuju u organsku proizvodnju;
- spor, ali ipak kontinuiran rast učešća organske poljoprivrede u ukupnoj poljoprivredi;
- amandman na subvencije za poljoprivredu (da se uzme u obzir rodna perspektiva) za 2016. godinu;
- podrška ženskim seoskim udruženjima u AP Vojvodini u 2015. i 2016. godini /Vlada Vojvodine;
- kupovina seoskih kuća u Vojvodini za porodice /Vlada Vojvodine;
- usvojen nov Zakon o zadrugama u januaru 2016. godine.

Stagnacija i nazadovanje:

- teret racionalizacije u javnom sektoru na lokalnom nivou je pao na radna mesta u selima (gase se domovi kulture, biblioteke, smanjuje broj zaposlenih u MZ), a žene su posebno pogođene;
- IPARD fondovi – nismo se akreditovali;
- ruralni razvoj kao koncept se ne razume i gleda se isključivo kroz poljoprivredu;
- nema adekvatnih politika za podršku malim proizvođačima, a oni su većina;
- nema otvorenog dijaloga o viziji razvoja poljoprivrede i ruralnih područja gde su uključene i žene;
- zaštita životne sredine nije prioritetna, a zelena ekonomija i inovacije nisu prepoznate;
- poljoprivreda nije samo šansa već i zagađivač, a o tome se malo govori;
- nema podrške poljoprivredi znanja;
- infrastruktura u selima je loša, kao i pristup uslugama (zdravlje, transport, radna mesta, usluge podrške porodici i deci i briga o starima nedostaje);
- rodna statistika i rodne analize nedostaju u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja;
- propisi u oblasti nisu urođnjeni.

Tabela 9. Status indikatora u oblasti Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj, oktobar 2016. godine
(pripremile prof. emeritas dr Branka Lazić i Aleksandra Vladislavljević)

Prosečne ocene: Strukturni indikatori (1,25), Procesni (1,33) Indikatori ishoda (1,37)

Strukturni indikatori	Status	Ocena
Datum ponovnog uspostavljanja Fonda za zaštitu životne sredine	Fond za zaštitu životne sredine nije ponovo uspostavljen; U Nacrtu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti životne sredine/čl. 21 piše da se "Fond za zaštitu životne sredine" menja i sada glasi: Zeleni fond Republike Srbije; Finansijska obaveza koja je postojala po načelu "zagađivač plaća" je ostala ali se ne zna gde ta sredstva tačno idu. Novac postoji.	Nema napretka, Ocena – 1
Urođnjene politike razvoja poljoprivrede	Ne postoji urađena rodna analiza u poljoprivrednim granama u periodu od oktobra 2014–2016, pa ni rodne politike; U budžetu za 2016. godinu usvojen amandman kojim se urođnjavaju izdvajanja za subvencije u poljoprivredi – efekat ovog amandmana moguće je ispratiti na kraju 2016. godine – lako predviđeno budžetom nema dokaza da je realizovano u skladu sa amandmanom.	Mali pomak Ocena – 2
Zakonski i strateški okvir jačaju pristup uslugama za žene na selu***	U selima se zatvaraju ambulante, a u domovinima kulture, racionalizacijom javnog sektora ugašena ova radna mesta, trend ka smanjivanju primetan; Zakonska regulativa i podzakonska akta ne uključuju rodni aspekt; Pozitivan primer je obezbeđenje sredstava za kupovinu 114 seoskih kuća za mlade parove u Vojvodini i njihova edukacija za organsku poljoprivredu; Propisi doneti u izveštajnom periodu bez rodnog aspekta: » Zakon o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju (2016). » Zakon o izmenama Zakona o poljoprivrednom zemljištu (2016). » Zakon o izmenama i dopunama u stočarstvu (2016). » Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju (2015 i 2016). » Uredba o utvrđivanju programa izvođenja radova na zaštiti, uređenju i korišćenju poljoprivrednom zemljištu (2015). » Uredba o utvrđivanju srednjoročnog programa razvoja savetodavnih poslova u poljoprivredi od 2016. do 2020. godine i dalje.	-1 nazadovanje
	Najavljeno da će se ženama na selu omogućiti ostvarivanje prava na porodijsko / ovo će obuhvatiti manju grupu žena koje su vlasnice poljoprivrednog gazdinstva	Ocena – 2

Usaglašavanje politika ruralnog razvoja sa EU okvirom	Nismo dobili akreditaciju za IPARD, Uprava za agrarna plaćanja nema neophodne kapacitete, sektor za ruralni razvoj zanemaren; Nema napretka, kašnjenje.	-1 nazadovanje
	Formiran EU Konvent za oblast poljoprivrede http://eukonvent.org/rg-poljoprivreda-clanovi/	Ocena - 2

Procesni indikatori	Status	Ocena
Procenat sredstava Fonda* usmeren na podsticanje ženskih inicijativa u oblasti ruralnog razvoja	Fond najavljen u septembru 2015. godine; Nema napretka.	Nema pomaka - 1
Procenat sredstava Fonda usmeren na podsticaj reciklažnoj industriji, razloženo po polu vlasnika preduzeća i iznosu sredstava	Nema podataka razloženo po polu.	Nema pomaka - 1
Procenat sredstava Fonda usmeren na podsticanje žena da se uključe u poljoprivredu znanja**	Nema podataka razloženo po polu; Na nivou AP Vojvodine podržavana udruženja žena za razvoj organske poljoprivrede, razvoj agro i eko-turizma, ženske manifestacije i drugi segmenti ruralnog razvoja.	Ocena - 2
Broj i procenat žena na upravljačkim pozicijama u agroindustriji	Nema statističkih podataka.	Nema podataka - 0
Broj žena u statusu pomažućih članova domaćinstva koje imaju socijalno i zdravstveno osiguranje, prema demografskim karakteristikama	Od 180.000 osoba koja imaju status pomažućih članova domaćinstva, 56 hiljada su muškarci, čak 124.000 su žene (anketa o radnoj snazi, 2015).	
Primeri inovativnih javnih usluga za žene na selu	Nema pomaka.	Nema pomaka - 1
Dostupnost osnovnih obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih usluga za žene na selu, iz izveštaja ženskih organizacija i drugih OCD	Usled racionalizacije javnog sektora, mnoge se usluge ukidaju, kao i posledica različitih pravilnika (škole, stručnjaci).	Nema pomaka - 1
Broj ženskih seoskih udruženja	APV preko 400; Za ostatak Srbije nije poznato.	Nema pomaka - 1
Mere za jačanje kapaciteta ženskih organizacija u ruralnim područjima i pristup tržištima	Podrška AP Vojvode u kontinuitetu; RS - nema.	Ocena - 2
Analiza podsticaja za ruralni razvoj u izveštajnom periodu, prema iznosu i nameni	Nema dostupne analize.	Nema podataka 0
Primeri konsultacija sa ženskim organizacijama koje rade u ruralnim područjima	Nema sistemskog pomaka, sporadične konsultacije u vezi sa formiranjem lokalnih akcionih grupa.	Nema pomaka - 1
Dostupnost mapiranih dobrih i inovativnih modela ruralnog razvoja u Evropi i u Srbiji	http://www.selouspelo.rs/o-nama/o-timu/ i zir.rs/	Ocena - 2
Podsticaji za organsku proizvodnju i proizvodnju na maloj površini zemljišta	Postoje ali nedovoljno.	Nema pomaka - 1
Dostupnost podrške ženskim zadrugama	Novi Zakon o zadrugama usvojen u januaru 2016. godine, nema programa podrške, ali zakon daje osnov da se to pitanje pokrene.	Ocena - 2
Mere za podršku standardizaciji i sertifikaciji ženskog stvaralaštva i tih proizvoda		Nema pomaka - 1
Učešće u odlučivanju na nivou MZ po polu	Potrebno je prikupiti podatke sa poslednjih izbora.	/

Indikatori ishoda	Status	Ocena
Procenat stanovništva pokriven kanalizacionom i odvodnom mrežom	58,84% kanalizacija (2014); 83,47% vodovod (2014); 11,34% priključeno na sistem sa tretmanom otpadnih voda (2014); http://devinfo.stat.gov.rs/DI6Web/DIWizard/DIWizardPreviews.aspx	Nema pomaka – 1
Učešće žena u poljoprivredi znanja	Nema podataka (oko 17%) statističkih, a u celini je mali procenat poljoprivredno obrazovanih.	Nema pomaka – 1
Javne politike bolje odgovaraju na potrebe žena u sektoru poljoprivrede, anketa	Politike ne uvažavaju princip rodne ravnopravnosti.	Nema pomaka – 1
Povećano učešće žena u agroindustriji	Nema podataka.	Nema podataka – 0
Procenat žena koje su nosioci komercijalnih poljoprivrednih gazdinstava, po opštini	17,3% (Popis poljoprivrede 2012) na nivou Republike Srbije; Nema dostupnih podataka o promenama na nivou RS.	Nema pomaka – 1
Promena u kvalitetu života žena na selu u odnosu na polaznu procenu (anketa po regionima)	Pogoršanje usled racionalizacije, usluge na selu postaju nedostupne.	-1 pogoršanje
Uspostavljen je dijalog između ženskih organizacija i donosilaca odluka u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja na svim nivoima	Saradnja sa ŽPM, amandman na poljoprivredu, dijalog sa ženskim organizacijama i Ministarstvom poljoprivrede i zaštite životne sredine nije uspostavljen; Mali, ali nedovoljan pomak.	Ocena – 2
Učešće organske proizvodnje u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji	U organskoj proizvodnji (2015) koja se odvija na 15.298 ha što je 0,50% od ukupne, a 25% je učešće žena sertifikovanih organskih proizvođačica što je više nego u konvencionalnoj poljoprivredi.	Ocena – 3 pomak
Ulaganje u infrastrukturu u ruralnim područjima u odnosu na baznu vrednost	Nema preciznih podataka u izveštajnom periodu; Evidentni primeri problema za pristup pijaćoj vodi (Vojvodina, Užice).	Nema pomaka – 1

1.3.8. Sindikalno organizovanje žena

Sažet pregled stanja u oblasti Sindikalno organizovanje žena

Pripremila Čedanka Andrić

- Udeo žena u sindikalnom članstvu – oko 50% (procena);
- udeo sindikalki u telima sindikata gde se donose odluke – oko 15% (procena);
- žene u stručnim službama sindikata (dominantno);
- postojanje kvota (npr. 30%) u odlukama za kongrese;
- formirane Sekcije žena (rad pokrivaju sindikalne centrale ali bez posebno izdvojenih budžeta);
- učešće žena u obrazovnim programima sindikata je u porastu (problemi postoje sa poslodavcima kada ne žele da sindikalke zbog edukacije odsustvuju sa posla, ali nije zanemarljiv i nedostatak podrške porodice).

Akcije i inicijative u izveštajnom periodu:

- ulični protest povodom usvajanja Izmena i dopuna Zakona o radu bez javne rasprave i bez mišljenja SES RS (učvrstilo zajedničke aktivnosti UGS NEZAVISNOST i Saveza samostalnih sindikata Srbije (SSSS);
- učešće u tripartitnoj Radnoj grupi za Izmene i dopune Zakona o bezbednosti i zdravlja na radu sa ciljem daljeg usaglašavanja sa direktivama EU;
- kampanje povodom obeležavanja Svetskog dana dostojanstvenog rada (UGS NEZAVISNOST i SSSS) pod nazivom „Stop pohlepi kapitala“;
- aktivnosti na lobiranju i obrazlaganju Inicijative za donošenje Zakona o sudovima rada (inicijalno UGS NEZAVISNOST i pridruživanje SSSS. Pozitivni signali na inicijativu iz Ministarstva za rad, suzdržano Ministarstvo pravde) – traju i dalje;
- učešće u radnim grupama za izradu Nacrta zakona o štrajku, Nacrta zakona o vaučerima za sezonski rad, Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o mirnom rešavanju radnih sporova i Nacrta zakona o agencijama za privremeno i povremeno zapošljavanje (traje).
- davanje mišljenja na primenu Konvencije Međunarodne organizacije rada broj 156 o radnicima sa porodičnim obavezama;
- učestvovanje u radnim grupama za izradu godišnjih akcionih planova zapošljavanja;
- podrška koleginicama i kolegama u protestima za zaštitu prava u procesu privatizacije lokalnih medija (Kragujevac, Subotica...);
- podrška zaposlenima u preduzećima u restrukturiranju na povezivanju staža i isplatama zaostalih zarada.
- učestvovanje u konsultativnom procesu za izradu Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja EU;
- učešće u Programu dostojanstvenog rada u Republici Srbiji za period 2013-2017. godine;
- obrazovni programi za članice Sekcije žena (Prevenција nasilja nad ženama na radnom mestu, Jačanje kapaciteta žena za učešće u procesu kolektivnog pregovaranja...);
- inicijative za ocene ustavnosti nekoliko zakona (PIO, umanjene zarade u javnom sektoru i penzija...)

Podaci o okruženju za sindikalno delovanje:

- visoka stopa nezaposlenosti. (19, 7; žene: 20,4 - ARS 2014);
- privreda još uvek ne pokazuje znakove stabilnog oporavka.
- niske prosečne zarade (oko 380 evra) i penzije (oko 200 evra). Oko 350 hiljada zaposlenih prima minimalnu zaradu - 121 dinar neto po radnom času za 2016. godinu. (Socijalno-ekonomski savet RS i Ministarstva finansija, 2016);
- visok udeo sive ekonomije u BDP (30,1) – ESRP, 2016;
- visok udeo angažovanih u sivoj ekonomiji u ukupnoj zaposlenosti (22%) – ESRP, 2016;
- značajni problemi u naplati poreza i doprinosa;

- česti zastoji u socijalnom dijalogu; nedostatak javnih rasprava o sistemskim zakonima;
- povećanje apsolutnog siromaštva (8,6%) i stope rizika od siromaštva (42,2%) – ESRP, 2016. godine;
- razlike u zaradama između žena i muškaraca (11% - FREN, u ESRP, 2016);
- veliki broj tranzicionih gubitnika dodatno diskriminiranih na tržištu rada zbog pola i godina starosti;
- gotovo izjednačen broj penzionera i radnika (visoka prosečna starost stanovništva – 42,2 godine – ESRP 2016);
- neefikasno sudstvo, dugotrajni procesi u sporovima iz radnog odnosa;
- porast prekarijata – fleksibilizacija bez sigurnosti;
- otpuštanja, fleksibilni oblici rada, strah od represije zbog sindikalnog delovanja dovode do smanjenja stope sindikalizovanosti – trećina zaposlenih u sindikatima (procena Centra za razvoj sindikalizma).

Iz Kvartalnog monitora broj 45, FREN:

Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 22,7% u Q2 2016, povećana je u odnosu na isti kvartal prethodne godine za 3 pp, i u odnosu na prosek 2015, kada je iznosila 20,4%. Visok rast ukupne zaposlenosti se, prema podacima Ankete, prvenstveno duguje rastu neformalne zaposlenosti. Broj neformalno zaposlenih u Q2 2016. godine je međugodišnje povećan za 23%, odnosno 117 hiljada. Neformalna zaposlenost je skoncentrisana u sektoru poljoprivrede (64%), dok 36% neformalno zaposlenih radi u nepoljoprivrednom sektoru. Tokom prva dva kvartala 2016. imamo rast neformalne zaposlenosti, posebno u drugom kvartalu. U sektoru poljoprivrede došlo je do povećanja broja neformalno zaposlenih za 83 hiljade, odnosno za čak 26%. S druge strane sektor poljoprivrede beleži realni međugodišnji rast BDV-a od 7,1% i 4,3% u Q1 i Q2 2016, respektivno. Rast zaposlenosti u poljoprivredi je u neskladu sa rastom proizvodnje i promenama u njenoj strukturi. Ukupan rast formalne i neformalne zaposlenosti u poljoprivredi od čak 106 hiljada (rast za 20%), nije u skladu sa rastom ukupne poljoprivredne proizvodnje niti se može objasniti promenama u njenoj strukturi – rastom učešća radno intenzivnih delatnosti u poljoprivredi (povrtarstvo i dr.). Konačno, ako bi poverovali u ovako snažan rast zaposlenosti u poljoprivredi to bi za posledicu imalo veliki pad produktivnosti, što je malo verovatno. Rast poljoprivredne proizvodnje u ovoj godini posledica je rodne godine koja omogućuje visoke prinose, zbog primene moderne tehnologije, ne zahteva rast zaposlenosti za čak 20%.

Tabela 10. Status indikatora za oblast Sindikalno organizovanje žena (pripremile Sanja Nikolin i Čedanka Andrić)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje javnih politika koje se odnose na rad, zapošljavanje i prava po osnovu rada Nema pomaka u izveštajnom periodu – 1	Zastupljenost žena i muškaraca u sindikatima, procenat i broj, za svaki sindikat; Nema javno dostupnih podataka po polu – 1	Uključenost žena u donošenje odluka u sindikatima na svim nivoima, ocena ekspertskog panela (predsednik, minimum 1 žena predsednica granskog sindikata, povereništvo); Mali pomak – 2, kod granskih sindikata, povereništava, u regionalnoj i izvršnoj strukturi
	Snižavanje reprezentativnosti sindikata na nivo od 5% (sa 15%); Nema pomaka – 1	Sindikati adekvatno sagledavaju položaj žena na tržištu rada; Mala promena na bolje – 2
	Primeri i obuhvat mera afirmativne akcije u sindikatu u izveštajnom periodu (kvote, unapred određena mesta, proporcionalnost, druga afirmativna akcija); Mali pomak – 2, jer postoje kvote i preporuke, problem je poštovanje/primen	
	Konstitucionalizacija jednakosti u najvišim dokumentima sindikata; Mali pomak jer postoji u Statutima, problem je opet primena	
	Godišnji budžet za sekciju žena, po sindikatu; Nema pomaka – 1	Javne politike pružaju odgovor na potrebe žena i muškaraca na tržištu rada kroz zaštitu prava radnika, standarde u oblasti zapošljavanja, zdravstva, bezbednosti na radu, anketa i ocena ekspertskog panela i Konvencija 156 ili 159 o pravima zaposlenih sa porodičnim obavezama; Mali pomak – 2
	Rodna analiza politika u izveštajnom periodu, po oblasti, sindikatu i nalazima; Nema javno dostupnih podataka – 0	
	Rodno senzitivna pitanja uključena u socijalni dijalog u izveštajnom periodu, po temi, tipu aktivnosti (pregovori, konsultacije, razmena informacija sa predstavnicima vlade, poslodavcima ili radnicima) i ishodu; Nema pomaka – 1	
Datum usvajanja Konvencije 156 1987. godina; Srbija ratifikovala 76 konvencija; Osnovne konvencije: 8/8; Konvencije o upravljanju: 4/4; Tehničke konvencije: 64/177; Od 76 ratifikovanih, 62 su na snazi, a 13 je otkazano; nijedna nije ratifikovana tokom poslednjih 12 meseci. Nema pomaka – 1	Broj i procenat žena i muškaraca u Socijalno ekonomskom savetu, razloženo na institucije Pomak unazad –1 (videti sastav ispod tabele, 100% muškarci)	Zaposlenost u Srbiji (po polu, regionu, obrazovnom nivou i sektoru); Tabela 3 Fren KM http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/T3_26.pdf, izvor ARS, RZS Formalna zaposlenost beleži konstantan međugodišnji rast tokom 2015. i 2016. god. Prema podacima CROSO, broj registrovanih zaposlenih se povećao za 0,1%. ARS podaci za Q2 2016 ukazuju na rast od 2,7%; Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 22,7% u Q2 2016. Neformalna zaposlenost je skoncentrisana u sektoru poljoprivrede (64%); Videti i ARS 2015; Mali pomak u zapošljavanju – 2 Subvencionisana nova radna mesta zapošljavaju žene ali na loše plaćenim poslovima.
	Inicijative sindikata za popravljavanje položaja žena i muškaraca na tržištu rada u izveštajnom periodu, po sindikatu, inicijativi i ishodu	
	Uključivanje sindikata u rešavanje položaja radnika u svojoj ekonomiji, po sindikatu, inicijativi i ishodu; Ima inicijativa, ali nema vidljivih ishoda zbog zakonskih prepreka za organizovanje angažovanih u svojoj ekonomiji – 2	
	Pomaci u izjednačavanju prihoda za isti posao i zatvaranju jaza u platama u izveštajnom periodu, po sindikatu, inicijativi i ishodu, posebno za javni sektor; Nema pomaka – 1	Struktura zaposlenih prema obliku rada; Videti Revidirani bilten ARS 2015

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum usvajanja zakona kojima se uklanjaju barijere na tržištu rada za žene koje su isključene kroz mogućnost regulisanja radnog staža za rad u kući; sistemski obuhvat žena u statusu pomažućih članova u domaćinstvu; poljoprivrednica i žena u neformalnoj ekonomiji Nema pomaka – 1 Najavljene izmene i dopune PIO zakona koje će omogućiti poljoprivrednicama da imaju porodijsko odsustvo	Inicijative sindikata u vezi sa sindikalnim organizovanjem, zaštitom i podrškom radnicima u privatnom sektoru, a posebno u mikropreduzećima; Mali pomak – 2 Sindikati su podigli nivo organizovanja u privatnom sektoru i sklopili kolektivne ugovore na nivou preduzeća. Problem ostaje sa mikropreduzećima. Sindikat nastoji da se prilagodi jer je omogućio da se zaposleni u tim preduzećima direktno/individualno uključe u granski sindikat i tako izbegnu probleme osnivanja povereništva u preduzeću. Ostaje veliki problem da se sa poslodavcima potpišu granski kolektivni ugovori i tako zaštite radnici u privatnom sektoru.	Procenat radno sposobnog stanovništva uključenog u neformalnu ekonomiju, po polu, regionu i sektoru, a posebno neprijavljeni rad; Videti FREN Kvartalni monitor br. 45, str. 18 http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/T3_26.pdf Nazadovanje – 1
	Uloga sindikata u pojačanom inspekciskom nadzoru nad kršenjem Zakona, po sektoru, ishodu i sindikatu; Mali pomak 2	
	Uključivanje sindikata u rad sa poslodavcima u privatnom sektoru i rešavanje problema kao što su porodijsko odsustvo i odsustvo zbog brige o detetu, odsustvo usled duže bolesti preduzetnika–ce ili radnika/ce, pristup vrtićima i sl. i broj radnika na neodređeno vreme; Nema pomaka – 1	
		Inovativna rešenja koja doprinose pravednijoj raspodeli neplaćenog rada na inicijativu sindikata u izveštajnom periodu, po sindikatu i rešenju; Nema pomaka – 1 Mere usmerene na siromašne žene i muškarce u radnom odnosu ('working poor'), po vrsti mere, obuhvatu i izdvojenim finansijskim sredstvima; Nema pomaka – 1

*sindikati unapred određuju mesta koja su rukovodeća

ČLANOVI I ZAMENICI ČLANOVA SOCIJALNO-EKONOMSKOG SAVETA REPUBLIKE SRBIJE

Oktobar 2016 <http://www.socijalnoekonomskisavet.rs/clanovisaveta.html>

PREDSTAVNICI VLADE REPUBLIKE SRBIJE

1. Aleksandar Vučić, predsednik Vlade Srbije,
2. Aleksandar Vulin, ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja,
3. Dr Dušan Vujović, ministar finansija,
4. Goran Knežević, ministar privrede,
5. Mladen Šarčević, ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja,
6. Dr Zlatibor Lončar, ministar zdravlja.

PREDSTAVNICI POSLODAVACA

1. Nebojša Atanacković, predsednik Unije poslodavaca Srbije (zamenik Stanko Krstin),
2. Slobodan Đinović, član Unije poslodavaca Srbije (zamenik Goran Popadić),
3. Boško Savković, član Predsedništva Unije poslodavaca Srbije (zamenik Miomir Nikolić),
4. Goran Kovačević, član Predsedništva Unije poslodavaca Srbije (zamenik Ivan Kovačević),
5. Dragan Mijanović, član Predsedništva Unije poslodavaca Srbije (zamenik Nikola Dojčilović),
6. Miloš Nenezić, član Predsedništva Unije poslodavaca Srbije (zamenik člana: Aleksandar Seničić).

PREDSTAVNICI SINDIKATA

1. Ljubisav Orbović, predsednik Saveza samostalnih sindikata Srbije (zamenik člana: Zoran Mihajlović),
2. Duško Vuković, potpredsednik Veća Saveza samostalnih sindikata Srbije (zamenik člana: Vladimir Gvozdenović),
3. Ljubiša Nestorović, član Predsedništva Veća Saveza samostalnih sindikata Srbije (zamenik člana: Veljko Milošević),
4. Zoran Savić, član Predsedništva Veća Saveza samostalnih sindikata Srbije (zamenik člana: Radoslav Topalović),
5. Branislav Čanak, predsednik Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ (zamenik člana: Milan Simić),
6. Aleksandar Titović, potpredsednik Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ (zamenik člana: Milorad Panović).

1.3.9. Zdravlje i sport

Sažet pregled za oblast Zdravlje i sport

Pripremila Maja Ciganović

- potrebne su edukacije na temu rodne ravnopravnosti i sporta (za sportske radnike/ce, funkcionere/ke, trenere/ice, sudije/kinje, nastavnike/ce fizičkog vaspitanja, sportiste/kinje, urednike/ce, novinare/ke). Takođe i predmeti, pre svega na fakultetima za sport;
- potrebno je pokrenuti temu nasilja nad ženama u sportu (istraživanja);
- neophodna su kontinuirana istraživanja i rodno osetljiva statistika, kao i rodne analize budžeta u delu za sport na svim nivoima;
- treba povezati sve institucije/organizacije/ustanove iz oblasti sporta kako bi se na organizovan(iji) način bavili rodnom ravnopravnošću (MOS, Koordinaciono telo, OCD zainteresovane za ovu oblast, Zavod za sport, Fakulteti za sport, Sportski savez Srbije, Olimpijski komitet, Udruženja trenera, Udruženja pedagoga fizičke aktivnosti, granski sportski savezi...);
- potrebno je stvaranje partnerstava i koalicija za poboljšanje položaja žena u sportu;
- medijski prikaz sportistkinja je loš i potrebno je uključiti medije u edukacije;
- promovisati ulogu muškaraca u borbi za RR u sportu i uključivati ih rad i aktivnosti;
- organizovati kampanje promovisanja žena i njihovih uspeha u sportu i stvaranje ženskih sportskih uzora (pre svega na nacionalnom nivou);
- kakav će biti deo o sportu u novom zakonu o rodnoj ravnopravnosti?
- aktuelna strategija razvoja sporta podrazumeva izradu Strategije većeg uključivanja žena i marginalizovanih grupa u sportski sistem Republike Srbije – prema našim saznanjima se još uvek nije krenulo sa tim potrebno – je javno zagovaranje;
- poboljšati kvalitet nastave fizičkog vaspitanja, uključiti roditelje, pružiti podršku devojkama/ženama u bavljenju fizičkim aktivnostima i sportom.

1. Zakonodavno okvir u smislu urođnjavanja politika u zdravstvu ne postoji, premda se neke od pozicija u budžetu predstavljaju kao ROB.

Zaključak i mere: Za ovu budžetsku godinu je kasno, ali za 2017. postoji prostor da se insistira na ROB.

2. Dostupnost zdravstvene zaštite za žene je u celini manja nego za muškarce, posebno u ruralnim područjima. Ovo je delom rezultat nedovoljne motivacije žena da se jave na pregled pri pojavi zdravstvenih tegoba, a dobrim delom i nedovoljnih organizacionih kapaciteta zdravstvenih ustanova (pri čemu oprema i kadrovi često nisu najveći problem – od predviđenih 400.000 žena u toku dve godine na mamografski skrining pozvano tek 160.000, a odazvalo se 80.000)

- **žene sa invaliditetom** – samo sedam pokretnih ginekoloških stolova u zemlji;
- **žene u ruralnim područjima** - Nacrt zakona o izmenama Zakona o zdravstvenom osiguranju postoji, omogućio bi zdravstveno osiguranje i ženama koje nisu zaposlene.

Zaključak i mere: Do kraja 2016. godine najavljeno je usvajanje Zakona o zdravstvenoj zaštiti i zakona o zdravstvenom osiguranju – šansa da se kroz njih regulišu afirmativne politike po pitanju javnog zdravlja žena. Pozitivna medijska kampanja NVO sa ciljem motivisanja žena ali i zdravstvenog sektora za bolje rezultate dostupnosti zdravstvene zaštite koji su evidentno mogući.

3. Javni i transparentni kriterijumi za izbor rukovodećeg kadra u oblasti zdravstva i upravljanja zdravstvenim resursima - statističke podatke nemamo u ovom momentu, ali je evidentno veći broj rukovodilaca muškog pola (po nekim podacima 3,1) sa predominacijom žena u nekim oblastima medicine (pedijatrija, opšta praksa...)

Zaključak i mere: potrebno je pribaviti precizne podatke, verujemo da postoje u Institutu za javno zdravlje, nakon toga tražiti da se usvoji podzakonski akt o kriterijumima za izbor rukovodećeg kadra u zdravstvu.

4. Afirmativne mere u oblasti javnog zdravlja - oblast u kojoj postoje pozitivni pomaci u smislu sprovođenja programa prevencije (npr. **skrining raka dojke** se u 2013. godini sprovodio u 14 opština, danas u 31 plus još 17 pokrivenih mobilnim mamografom - i pored toga, obuhvat i odaziv žena na preventivne preglede još uvek su na niskom nivou. Slično je i u oblasti ranog otkrivanja raka grlića materice). S druge strane, to je ipak rezultat povećanja broja opreme i kadrova, dok se broj i intenzitet kampanja promocije preventivnih aktivnosti smanjio.

- **zdravstveno vaspitanje** uopšte, a posebno u odnosu na reproduktivno zdravlje žena se u školama samo sporadično sprovodi.

Zaključak i mere: potrebno je intenzivirati promotivne kampanje ranog otkrivanja malignih bolesti i drugih hroničnih nezaraznih bolesti (dijabetes, bolesti srca i krvnih sudova...) gde NVO sektor ima značajan potencijal, insistirati na širenju mreže škola koje u nastavni program uključuju zdravstveno vaspitanje.

U oblasti zdravlja, ŽPRS ima četiri indikatora na nivou strukture, dvadeset tri procesna i pet indikatora ishoda.

U oblasti sporta imamo tri strukturna, šesnaest procesnih i četiri indikatora ishoda.

- Strukturni indikatori - bez pomaka, osim jednog zakona.
- Indikatori ishoda – uglavnom bez podataka i/ili bez pomaka.
- Procesni indikatori – mali pomaci zabeleženi u odnosu na novembar 2014. godine.
- Mnogi podaci nedostaju – indikator dostupnosti i zainteresovanosti.

Tabela 11. Status indikatora u oblasti Zdravlja na osnovu preseka stanja na Forumu za rodne politike održanog 24. 5. 2016. godine (pripremila Sanja Nikolin)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje ciljanih* zakona o politika o javnom zdravlju Mali napredak – 2 Urođnjavanje ciljanih politika i zakona o javnom zdravlju Mali napredak – 2 NAP za rr bazni indikator 2015; Javne politike, pogrami i budžeti su rodno neosetljivi, ali sada ROB kao šansa	Jaz u dostupnosti zdravstvenih usluga u javnom sektoru u izveštajnom periodu u odnosu na potrebe žena, ocena ekspertskog panela u saradnji sa ženskim OCD; Nema napretka – 1 NAP za rr 12% žena na selu nije zdravstveno osigurano, a preko 60% nije "pokriveno" penzijskim osiguranjem 2011. godine. Koncept višestruke diskriminacije nije prepoznat u zakonima pa ni uslugama.	Dostupnost ciljanih* zdravstvenih usluga, ruralno/urbano, po polu, ocena ekspertskog panela u saradnji sa ženskim OCD
	Primeri angažovanja domova zdravlja i instituta javnog zdravlja u preventivnim kampanjama i promociji zdravih stilova života u izveštajnom periodu, po ciljnoj grupi, polu i obuhvatu; Mali napredak – 2 IPSOS mamografski pregledi u poslednje 3 godine: 30,6% žene od 50–69 godina, 57,1% žene od 25–69 godina uradile Papanikolau test.	
	Dostupnost lekova za žene i muškarce sa mesečnim prihodima nižim od prosečne potrošačke korpe, po polu, anketa; Nema napretka – 1	
	Dostupnost lekova nove generacije i socijalnih usluga za osobe koje žive sa HIV-om i AIDS-om; Nema napretka – 1	
	Napredak u implementaciji preporuka CEDAW komiteta u oblasti zdravstva u izveštajnom periodu; Naknadno ćemo ubaciti podatak	Promene u stopi-vrsti najrasprostranjenijih hroničnih bolesti i glavnih zdravstvenih uzroka smrtnosti žena po starosnoj grupi, obrazovanju, regionu
	Broj specijalizacija za ginekologiju u izveštajnom periodu, po polu; Nema podataka po polu – 0 http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/zaposleni_specijalizacije_2014_12_31.pdf http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/zaposleni_specijalizacije_2016_6_30.pdf	
	Broj ženskih advocacy organizacija uključenih u donošenje odluka i politika o ženskom zdravlju, po organizaciji, vrsti politike i izvoru sredstava; Nema napretka – 1	
Urođnjavanje ciljeva u programskom budžetu koji se tiču ženskog zdravlja Mali pomak – 2	Ukupno izdvajanje iz budžeta za priorite koji se tiču ženskog zdravlja u izveštajnom periodu; Nema podatka – 0	Promena u ukupnom izdvajanju za zdravstvo po glavi stanovnika http://www.mc.rs/upload/documents/saopštenja_izvestaji/2013/12-20-13-BIRN-Zdravstveni-budzet-za-2013-Predrag-Stojicic.pdf https://ycharts.com/indicators/serbia_public_health_expenditure 2014: 6.42%
	Dostupnost rodni analiza u oblasti primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite u izveštajnom periodu; Nema javno dostupnih podataka – 0	
	Budžetska sredstva namenjena suzbijanju nasilja prema ženama, razloženo na programe prevencije i lečenje, po polu; Nema napretka – 1	
	Programi podrške roditeljima dece sa terminalnim bolestima, invaliditetom i drugim retkim i teškim bolestima; Nema napretka – 1	

Strukturni	Procesni	Ishodi
Javni i transparentni kriterijumi za izbor rukovodećeg kadra u oblasti zdravstva i upravljanja zdravstvenim resursima, uključujući RFZO Nema promene – 1	Broj i procenat žena i muškaraca na rukovodećim mestima u zdravstvu i odlučivanju o zdravstvenoj politici, po položaju; Nemamo podatak za izveštajni period – 0	Ravnopravno učešće oba pola u donošenju odluka o zdravstvenoj politici i upravljanju resursima, promene u odnosu na bazne vrednosti
	Prosečna primanja zdravstvenih radnika u različitim profesionalnim kategorijama i nivoima, po polu; Podaci o proseku po profesionalnim kategorijama i po polu nisu javno dostupni – 0 http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Izvestaj%20zadovoljstvo%20zaposlenih%20u%20ZU%202015.pdf Prosečna plata lekara je 58.986 RSD; http://www.infoplate.rs/plata/medicina-farmacija-veterina/lekar http://www.novimagazin.rs/vesti/plate-lekara-u-rangu-radnika-gradske-cistoce	
	Odnos broja diplomiranih studenata medicine po polu za sve nivoe studija i po fakultetu; Podaci nisu javno dostupni – 0	
	Broj zaposlenih lekara i zdravstvenog osoblja, po polu, instituciji i obrazovnom nivou; Podaci nisu javno dostupni – 0	
Afirmativne mere u oblasti javnog zdravlja Mali pomak – 2	Primena mera o odgovornom roditeljstvu i odsustvu za očeve, broj korisnika; Nema pomaka – 1	Pokazatelji zdravlja za žene i za muškarce u odnosu na polaznu vrednost; Loše i veoma loše 15,6% građana, a dugotrajnije bolesti, tegobe ili zdravstvene probleme prijavilo je 40% građana ali 50,5% siromašnih; IPSOS – porast dugotrajnih zdravstvenih problema u odnosu na 2006. godinu; http://www.zdravlje.gov.rs/downloads/2014/jul2014/Jul2014IzvestajPreliminarni
	Dostupnost stolova za ginekološki pregled žena sa invaliditetom; Nema promena – 1	
	Dostupnost domova zdravlja za OSI; Nema promena – 1	
	Broj maloletničkih trudnoća u izveštajnom periodu; Ukupno 629 za uzrast od 15 do 19 god i 2 za <15 http://www.batut.org.rs/download/publikacije/pub2015.pdf str. 465 http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:553958-Nezeljenu-trudnocu-godisnje-prekine-3-000-devojica	
	Cena porođaja sa epiduralom u državnim bolnicama u Srbiji; Pomak – 3, bilo 12.000 dinara + kateter i anestetici a sada besplatno, ali još uvek nije svim porođajama dostupno http://www.istinomer.rs/clanak/1719/Epidural-besplatan-ali-ne-i-svima-dostupan	
	Dostupnost socijalno zdravstvenih programa u zajednici, po vrsti programa, izvoru finansiranja, ciljnoj grupi i polu korisnika; Mali pomak – 2	
	Dostupnost programa reproduktivno zdravlja u školama u izveštajnom periodu, broj, da li je standardizovan predmet i obuhvat; Nema sistemskih promena, a u APV postoji program – 2	
	Programi podrške za kućnu negu i rehabilitaciju, obuhvat po polu; Mali obuhvat i nema pomaka, a podaci po polu nisu dostupni – 1	
*definiše ekspertski panel u baznoj godini		

Tabela 12. Status indikatora u oblasti sport na osnovu preseka stanja na Forumu za rodne politike, 24. 5. 2016. godine, (pripremila Sanja Nikolin)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje ciljanih politika* u oblasti sporta (Zakon o sport, strategija razvoja sporta i Zakon o RR, evaluacija prethodne); NAP za rr bazni indikator 2015; Javne politike, programi i budžeti su rodno neosetljivi Nema pomaka – 1	Zastupljenost žena među donosiocima odluka o sportu, u sportskim klubovima na svim nivoima, sportskim savezima i sportskim institucijama; Podatak je da nema podataka – 0	Promene u zastupljenosti žena u sportu Nema promena – 1
	Broj i procenat građana koji se rekreativno bave sportom, po polu, godinama, vrsti sporta i regionu; IPSOS: » 72,9% svakodnevno hoda bar 10 min (Bg-, a APV+); » Bar 90 min nedeljno – 15.,9% muškaraca i 7,1% žena; » 4,8% ljudi se 3 x nedeljno bavi fizičkim aktivnostima namenjenim jačanju mišića – 7.3% muškaraca i 2,5% žena; » 3x nedeljno – 12,1% muškaraca 5,7% žena. http://www.zdravlje.gov.rs/downloads/2014/jul2014/Jul2014IzvestajPreliminarni	
	Broj i procenat mladih koji se profesionalno bave sportom, po polu, sportu i regionu; Nema podataka – 0	
	Učešće ženskih organizacija u donošenju odluka i politika o sportu; Nema pomaka – 1	Promene u zastupljenosti sportistkinja i ženskog sporta u medijima http://www.podrska.org.rs/pubs/izvestavanje-o-sportu-uvodjenje-rodne-dimenzije.pdf
	Dostupnost rodne analize efekata koje ostvaruje fizičko vaspitanje u školama na svim nivoima u izveštajnom periodu; Nema pomaka – 1	
	Mere za afirmaciju zdravih stilova života koji uključuju i redovno aktivno; bavljenje sportom; Mali pomak – 2	
	Dostupnost rodne analize budžetskih izdvajanja za sport u izveštajnom periodu; Nema pomaka – 1	
Afirmativne mere Nema pomaka – 1	Mere za otklanjanje barijera uključivanju žena, devojaka i devojčica iz višestruko marginalizovanih grupa u sport, po meri, obuhvatu, ciljnoj grupi; Nema pomaka – 1	Promene u obuhvatu žena i pripadnika/ca višestruko marginalizovanih grupa sportskim aktivnostima Povećanje obuhvata bavljenja građana sportom kroz razvoj i unapređenje sportske rekreacije jedan od ciljeva strategije razvoja sporta http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_razvoja_sporta_u_republici_srbiji_za_period_2014-2018_godine.html
	Mere za podršku paraolimpijskom sportu u izveštajnom periodu, po sportu i polu; Mali pomak – 2	
	Mere podrške školskom sportu, po vrsti mere, sportu, iznosu, broju škola i regionu; Nema podataka o pomacima, iako je strateški prioritet – 1	
	Mere za podršku razvoju i implementaciji diferenciranih programa za različite grupe žena; Nema pomaka – 1	
Unapređenje lokalnog okvira za razvoj sporta i kvaliteta sportskih aktivnosti Nema pomaka – 1	Dostupnost rodno senzivne statistike u sportu i rodne analize praktičnih barijera na lokalnom nivou; Nema pomaka – 1	Promene u sportskoj kulturi na lokalnu, po polu, godištu i opštini Nema podataka – 0
	Rodno senzitivne obuke trenera, nastavnika/ca fizičkog i sportskih novinara, po vrsti obuke, polu polaznika i ulozi u širenju kulture sporta; Nema pomaka – 1	
	Primeri nadzora nad kvalitetom fizičkog vaspitanja i sportova u školama, po sportu, vršiocu nadzora i zaključcima; Nema pomaka – 1	
	Balansirana izdvajanja JLS za sport od kojih korist imaju devojčice i dečaci, žene i muškarci; Nema pomaka – 1	
	Primeri koalicija i partnerstava za izmene u politikama sporta na raznim nivoima, po opštini, vrsti inicijative i ishodu; Nema podataka – 0	
* definiše ekspertski panel u baznoj godini, ali uključuje Zakon o sportu i Zakon o rodnoj ravnopravnosti		
Videti http://www.drustvopedagogasrbije.net/aktuelnosti.html		

1.3.10. Socijalna politika i ekonomija staranja

Sažet pregled statusa ŽPRS indikatora – od novembra 2014. do septembra 2016. godine

Pripremila Nadežda Satarić

Nivo	Strukturni	Procesni	Ishod
Ukupno indikatora	3	23	7
Korak unapred	1	11	2
Korak unazad	0	1	0
Nema promene	2	4	2
Nema podataka	0	7	3

Tabela 13. Pregled strukturnih indikatora (ukupno 3)

Strukturni indikator	Ocena
Urođnjene javne politike u oblasti Socijalne politike i ekonomije staranja U izveštajnom periodu, donet je samo jedan novi dokument maja 2016: "Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji" i on uvažava rodni aspekt. Prema Indeksu rodne ravnopravnosti 2016 – Merenje u 2014, u domenu rada, indeks je 38,2% a u zemljama EU – 61,9%. U oblasti zaposlenosti u obrazovanju, zdravstvu i socijalnom radu, ukupno je bilo 13% zaposlenih – i to 22% su žene, a 6% muškarci. Žene su neproporcionalno odgovorne za aktivnosti brige o domaćinstvu u vezi sa porodicom i kućnim poslovima. Kućni poslovi su nejednako podeljeni, gde su žene više nego duplo više opterećene u poređenju sa muškarcima.	Nema dovoljno podataka o promeni 1+
Afirmativne mere u oblasti socijalne politike i ekonomije staranja. U martu 2016. donet je podzakonski akt na osnovu Zakona o socijalnoj zaštiti iz 2011. o namenskim transferima i po prvi put su isti i podeljeni. Novac iz namenskih transfera za usluge u lokalnim zajednicama dobile su 122 od 145 lokalnih samouprava. Shodno navedenom, povećan je broj javnih nabavki socijalnih usluga (za prvih 18 meseci primene – 34, a za drugih 22 meseca – 96).	Mala promena na bolje 2
Uklanjanje barijera jednakosti i pristupu uslugama socijalne zaštite – formalno, svi su jednaki u pravu na usluge, a u praksi, gde nema usluga ne vredi pravo (primer: seoske sredine). Pristup: prema izveštajima CSR-a za 2014, samo 32% CSR-a imaju rampu za prilaz objektu; 2% ih ima lift a 62% pristupačno prizemlje. Za 2015. i 2016. godinu nemamo podatke.	Nema promena 1
Prosečna ocena	1,33

Tabela 14. Pregled procesnih indikatora (ukupno 23)

Procesni indikator	Ocena
Napredak u primeni ILO Agende o pristojnom radu sa posebnim osvrtom na pomake koji se tiču rodne ravnopravnosti	Nema podataka 0
Udeo zaposlenih u stanovništvu radnog uzrasta po polu i starosnim grupama (15–64) prema Anketi o radnoj snazi za II kvartal 2016. stopa zaposlenosti u IV kvartal 2014. bila je 42,9%, a u II kvartalu 2016 – 45,9%. Stopa zaposlenosti kod muškaraca je 53,8% a kod žena 38,5%. Do rasta zaposlenosti došlo je prvenstveno u poljoprivrednim delatnostima, kod stanovništva 55+ sa nižim i srednjim obrazovanjem (neform. zaposlenost).	Mminimalna promena na bolje 1+
Procenat žena i muškaraca bez ličnih prihoda, po godinama i obrazovanju	Nema podataka
Procenat stanovništva bez pristupa socijalnim uslugama na lokalnu, po polu i vrsti usluga koje nedostaju u 2014. pristup socijalnim uslugama na lokalnu imalo je 12.867 osoba (5 različitih usluga), od ukupno 682.172 korisnika socijalne zaštite, a u 2015 – usluge na lokalnu (10) koristilo je 15.519 od ukupno 697.428 korisnika socijalne zaštite, što je i procentualno veći udeo korisnika usluga na lokalnu (sa 1,88% u 2014. na 2,22% u 2015. od ukupnog broja korisnika socijalne zaštite). U ukupnom broju korisnika 51,72% su žene, a nema podataka među korisnicima usluga u zajednici. Potrebe za uslugama na lokalnu su mnogostruko veće i po vrsti usluga koje nedostaju i po obuhvatu. Obuhvaćeni korisnici uslugama su mahom iz gradskih sredina. Na primer, uslugu PUK među starijima, dobijalo je 8.242 njih u 2014, a u 2015. godini –10.398 odraslih i starijih, a istraživanja pokazuju da svakoj četvrtoj starijoj osobi treba neki vid pomoći za samostalno funkcionisanje. Najveći broj korisnika usluga CSR-a su materijalno ugroženi (61%). Interesantno je da je izlazak iz sistema soc. zaštite retka pojava i najčešće ulazak u sistem znači i ostanak u njemu i po nekoliko generacija. Iz Izveštaja CSR-a, mi vidimo proces njihovog rada, ali nigde ne vidimo koji su rezultati i koji su ishodi njihovih intervencija. Potrebno je unaprediti način izveštavanja.	mala promena na bolje 2

Procesni indikator	Ocena
Broj opština koje imaju usluge za žene žrtve nasilja u izveštajnom periodu prema vrsti usluge (socijalna, ekonomsko osnaživanje, pravna pomoć), pružaocu (ženske NVO, CSR, drugo) i broju korisnica CSR u svim opštinama pružaju savetodavnu podršku i druge usluge porodično-pravne zaštite i ženama žrtvama nasilja. U 2014. prema izveštajima CSR-a, evidentirano je 3.178 žrtava nasilja među odraslima i starijima, među kojima 2.785 žena. Nema informacija o podnetim krivičnim prijavama, kao ni o efektima izrečenih mera zaštite. Prema izveštajima CSR-a iz 2015, od ukupno 18.746 prijava porodičnog nasilja, u 12.185 slučajeva, žrtve su odrasle i starije osobe, a nema podataka koliko je među njima žena. Postoji podatak da je pokrenut samo 391 postupak pred sudom, da je 577 žrtava izdvojeno iz porodice, 1.425 upućeno na druge ustanove, a 7.579 dobilo materijalnu, savetodavnu i pravnu podršku. Prema podacima AŽC, ženske OCD (29 njih) su u 2015. pružale usluge SOS telefona u 20 gradova za 4.053 žene, a za koje bile finansirane od države u ukupnom iznosu od 1.355.000 RSD. U 2016. samo 26 OCD pružaju ove usluge u 21 gradu. Uz finansijsku podršku države ili drugih donatora. Neophodno je unaprediti normativni okvir za izveštavanje o radu CSR-a, jer su neusklađeni i nepouzdati podaci i neophodno je licencirati uslugu SOS telefona i omogućiti ženskim OCD da je realizuju u svim opštinama u Srbiji.	Nazadovanje 1-
Broj usvojenih standarda socijalnih usluga u izveštajnom periodu Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite iz 2013. godine usvojeni su standardi za 10 socijalnih usluga.	Nema napretka 1
Broj socijalnih usluga za koje postoji standardizovan mehanizam monitoringa koji se finansira iz budžeta JLS ili nacionalnog budžeta Ne postoji standardizovan mehanizam monitoringa ni za jednu uslugu.	Nema napretka 1
Broj javnih konkursa za nabavku socijalnih usluga u izveštajnom periodu, po opštini, vrsti usluge i ishodu. Od maja 2013. do novembra 2014. bilo je 34 poziva za javne nabavke usluga. Od novembra 2014. do septembra 2016, bilo je ukupno 96 poziva javnih nabavki, od kojih po uslugama: pomoć u kući – 66 poziva; lični pratilac deteta – 15; personalni asistent – 3; dnevni boravak – 6 i prihvatilišta – 6. Ishodi su nepoznati.	Napredak 3
Napredak u obezbeđenju pluralizma pružalaca usluga u izveštajnom periodu, prema vrsti usluge, vrsti pružaoca i u odnosu na standard U novembru 2014, bilo je 45 licenciranih pružalaca usluga soc. zaštite, od kojih 7 javnih ustanova, 27 privatnih i 11 OCD. U septembru 2016, ima 188 licenciranih pružalaca, odnosno 143 više. Među tih 143, javnih ustanova je 26, privatnih 79 i OCD 38. Sve privatne ustanove su domovi za stare. OCD su usluge u zajednici za osetljive grupe, a javne ustanove su ili ustanove za smeštaj ili usluge u zajednici. Problem je što licencirane OCD nemaju uvek šansu i da dobiju sredstva od lok. samouprava jer tamo gde postoji pružalac usluge iz javne ustanove, opštine/gradovi nisu u obavezi da vrše javnu nabavku usluga.	Napredak 3
Broj inovativnih socijalnih usluga koje se finansiraju iz budžeta u izveštajnom periodu, prema vrsti usluge, ciljnim grupama i nivou finansiranja Nema dostupnih sintetizovanih podataka.	Nema podataka 0
Mere za podršku razvoju usluga palijativnog zbrinjavanja U novembru 2014. usluge palijativnog zbrinjavanja su pružali: 1 OCD (Belhospis iz BGD); službe kućnog lečenja u 50-ak domova zdravlja, u lokalnim samoupravama sa preko 25 hiljada stanovnika; i 10 jedinica za palijativno zbrinjavanje u 10 bolnica/gradova. Do septembra 2016. otvorene su još 4 jedinice za palijativno zbrinjavanje u još 4 bolnice (Kruševac – 10 postelja; Zvezdara u Beogradu – 30; Zaječar – 5 i Smederevska Palanka – 9 postelja). Akcionim planom za sprovođenje Strategije za palijativno zbrinjavanje za period 2009-2015 predviđeno je otvaranje 28 jedinica sa 440 postelja za palijativno zbrinjavanje i obrazovanje službi kućnog lečenja u 88 domova zdravlja. Nedostaju integrisane usluge na lokalnom nivou, koje uključuju pomoć gerontodomaćica, palijativnu negu i zbrinjavanje obolelih u terminalnim fazama. Nedovoljno je i gerijatrijskih postelja u bolnicama. Neophodno je i unaprediti zakonodavni okvir koji će omogućiti OCD da učestvuju u palijativnom zbrinjavanju neizlečivih bolesnika u lokalnoj zajednici.	Mala promena na bolje 2
Mere za pomirenje profesionalnog i porodičnog života, po vrsti mere, obuhvatu i polu Nema sintetizovanih podataka.	Nema podataka 0
Broj personalnih asistenata za korisnike kolica koji se finansiraju iz budžeta po opštini prema podacima CIL-a za korisnike koji zadovoljavaju kriterijume za dobijanje usluge personalnih asistenata na osnovu Pravilnika o stadardima usluge socijalne zaštite, u 2014, ukupno 8 gradova je finansiralo 83 personalna asistenta, a u 2016. najmanje 11 gradova finansira između 150 i 200 personalnih asistenata.	Napredak 3
Broj podržanih ženskih socijalnih zadruga u izveštajnom periodu Nema sintetizovanih podataka.	Nema podataka 0
Podrška zaokruženom sistemu brige o deci – primeri dobre prakse Dobar primer je što je u 2016. godini uvedeno elektronsko upisivanje u matičnu knjigu rođenih još iz porodilišta (sve se radi bez plaćanja od strane roditelja).	Napredak 3

Procesni indikator	Ocena
Skrivena nezaposlenost po polu, regionu i uzroku Prema Anketi o radnoj snazi za 2015, 47,76% stanovnika uzrasta 15+ je neaktivno (2.943.140 od kojih su žene 60,36%). Među neaktivnima koji ne traže posao zbog brige o deci ili o odraslim nesposobnim licima, 96% je žena a 4% su muškarci.	Nema napretka 1
Primeri međusektorskih mehanizama kao odgovora na potrebe u oblasti socijalne zaštite i ekonomije staranja – uspostavljen je međusektorski mehanizam Socijalno zdravstvene ustanove (član 60 Zakona o soc. zaštiti). Međutim, ni do septembra 2016. nije stavljen u funkciju.	Nema napretka 1
Ulaganja u ekonomiju staranja u izveštajnom periodu, prema izvoru (javni sektor, privatni sektor, JPP, donacije, drugo), svrsi i iznosu – u 2013, za novčana davanja i usluge, sa nacionalnog nivoa, izdvajanja su bila 1,90% iz BDP-a (najveća su izdvajanja za odsustvo povodom rođenja deteta, 0,63%, pa za novčanu socijalnu pomoć, 0,33%, pa za dečiji dodatak 0,32%, pa za dodatak za pomoć i negu 0,24%...). U 2015. iz Programa IPA 2012, na sektorski program podrške socijalnom razvoju, utrošeno je 1,49 miliona evra. U 2016. dodeljeno od strane Ministarstva pravde, od sredstava prikupljenih po osnovu odlaganja krivičnog gonjenja, 351.509.000 RSD za 67 državnih ustanova i OCD za unapređenje usluga iz socijalne i zdravstvene zaštite i obraz.	Mala promena na bolje 2
Mere za jačanje društvene jednakosti, prema vrsti mere, ciljnoj grupi i obuhvatu. Nema sintetizovanih podataka.	Nema podataka 0
Promena u javnoj potrošnji na rani razvoj i obrazovanje dece, kao procenat BDP Prema podacima kojima raspolaže Mreža organizacija za decu Srbije (MODS), ukupni rashodi za rani razvoj dece kod nas su u 2014. procenjeni na 0,65% BDP-a, dok u zemljama EU iznose oko 0,8%. Usluge ranog razvoja 80% od ekonomske cene finansiraju lok. samouprave, a roditelji preostalih 20%. Obuhvat dece uzrasta 3–6,5 godina bio je u Srbiji oko 74% a u zemljama EU oko 94% u 2012. godini.	Nema podataka za status u sept. 2016. 0
Broj starih u registrovanim i neregistrovanim domovima za stara lica, po polu U domovima je manje od 1% starih lica. U 2014. u 41 državnoj ustanovi za smeštaj odraslih i starijih lica, usluge su koristila 9.194 lica 65+ (84,7% korisnika), od kojih 5.898 žena (64%). U 2015. usluge je koristilo 9.596 lica 65+, od kojih su 6.227 žene (65%). U registrovanim, privatnim domovima u 2014. bilo je oko 2–2.500 korisnika i svi su bili 65+. U 2015. u 60 privatnih, licenciranih ustanova koje su dostavile izveštaje, bilo je 2.524 korisnika, od kojih 1.697 žena. U izveštajnom periodu, Ministarstvo rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja je zatvorilo 36 privatnih domova, od kojih 21 ilegalni i 15 registrovanih.	Mala promena na bolje 2
Procenat i broj učesnika u ekonomiji staranja, koji su obučeni u oblasti ljudskih prava u izveštajnom periodu, po vrsti obuke – nema preciznih podataka. Kroz Amity obuke 224 stručnjaka iz ustanova socijalne zaštite prošli su obuke na ovu temu u 2016. godini. Prema izveštajima CSR-a, 40% zaposlenih su imali stručno usavršavanje u 2014. a 37% njih u 2015. godini	Mali napredak 2
Broj sertifikovanih i/ili akreditovanih pružalaca socijalnih usluga u odnosu na broj prijavljenih, po vrsti usluge Do novembra 2014. bilo je 45 licenciranih pružalaca usluga, od kojih: 32 ustanove za smeštaj i 13 za usluge u zajednici, od kojih: dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju 6; personalni asistent 2; pomoć u kući 4 i stanovanje uz podršku – 1. Od novembra 2014. do sept. 2016. licence su dobila još 143 pružaoca usluga i to: ustanove za smeštaj 85, a usluge u zajednici 58 i to: dnevni boravak za decu i mlade sa problemima u ponašanju 2; dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju 12; lični pratilac deteta 2; personalni asistent 3; pomoć u kući 31; prihvatilište za decu i mlade 1; prihvatilište za stare 1; prihvatilište za žrtve nasilja 3; stanovanje uz podršku 2 i svratište 1. Ukupno: 188 sertifikovanih pružalaca usluga.	Bitan napredak 4
Prosečna ocena Procesnih indikatora (od 16 koji su ocenjivani)	2,00

Tabela 15. Pregled indikatora na nivou ishoda (ukupno 7)

Ishodi	Status
Siromaštvo zaposlenih po polu (manje od \$2 PPP po osobi dnevno)	Nema podataka 0
Prosečan broj sati plaćenog i neplaćenog rada, po polu – prema Sezonskom istraživanju RZS o korišćenju vremena u 2015. godini, žene, radnim danima, u proseku u plaćenim poslovima provode malo više od 2 i po sata, a muškarci skoro 4 i po sata. Skoro isto toliko vremena žene provedu u neplaćenim poslovima, dok se muškarci u proseku neplaćenim poslovima bave manje od dva sata. Tokom vikenda, žene na neplaćenim poslovima provode skoro 5 sati dnevno, a muškarci duplo manje.	Nema polaznih podataka za 2014. za poređenje 0
Prosečna plata u oblasti socijalne zaštite i ekonomije staranja u odnosu na prosek za Republiku Srbiju. U novembru 2014. godine, prosečna neto zarada u Srbiji bila je 44.206 dinara, a u avgustu 2016. godine 45.286 RSD. Tokom 2015. godine, zdravstvo, socijalna zaštita i obrazovanje beleže međugodišnji pad realnih neto zarada, usled smanjenja zarada u dominantnom državnom segmentu ovih delatnosti u okviru procesa fiskalne konsolidacije. Potrebno je istražiti zarade u privatnim ustanovama i status pružalaca usluga (rad na crno, na određeno vreme, probni...). Većina pružalaca usluga u ovim ustanovama su žene. Prema Amity istraživanju u septembru 2014. godine, nisu postojale dnevne usluge u zajednici za osobe koje pate od demencije, izuzev u Novom Sadu i Subotici. Ista je situacija i u septembru 2016. godine. Negovatelji tih osoba su najčešće članovi porodice, a među njima je značajna predominantnost žena 79%.	Nema promena 1
Udeo zaposlenih u neformalnoj ekonomiji u ukupnoj zaposlenosti – Prema podacima Fondacije za razvoj ekonomske nauke (Kvartalni monitor 44/2016), prosečna stopa zaposlenosti u 2014. je bila 42%, u 2015. godini, 42,5% a u prvom kvartalu 42,6%. Neformalno zaposlenih u 2014. bilo je 543.000 i ta zaposlenost ima trend pada pa u prvom kvartalu 2016. je 522.000. Ukupna stopa neformalne zaposlenosti u svim sektorima iznosi 20,3%.	Mala promena na bolje 2
Promena u broju zaposlenih u ekonomiji staranja u odnosu na polaznu vrednost, po polu – u CSR i drugim državnim ustanovama socijalne zaštite u 2014. bilo je 10.882 zaposlena a u 2015. godini samo 10.924, iako je broj korisnika povećan za 15.256. Smanjen je broj stručnih radnika. U CSR nema podataka o polnoj strukturi zaposlenih a u drugim ustanovama, među zaposlenima 84% su žene. U 60 licenciranih privatnih ustanova za smeštaj u 2015. bio je zaposlen 651 radnik – 82% su žene.	Nema promena 1
Ukupna vrednost ekonomije staranja u Republici Srbiji (plaćeni i neplaćeni rad) – nema sintetizovanih podataka. Pretpostavljam da je mnogo veći udeo neplaćenog rada, odnosno, zbrinjavanja od strane neformalnih negovatelja. Treba imati u vidu činjenicu da samo 51.670 lica svih uzrasta dobija novčani dodatak za pomoć i negu, a domskim i porodičnim smeštajem obuhvaćeno je 20.000 lica, od kojih je većina iz grupacije ovih koji primaju i pomenuti novčani dodatak. Lokalne samouprave u 2015. finansirale su ili sufinansirale usluge u zajednici za ukupno 15.519 korisnika svih uzrasta. Usluge su potrebne mnogostruko većem broju osoba. Žene su u znatno većem broju angažovane kao neformalni negovatelji i u kućnim uslovima, kao i formalni u ustanovama.	Nema podataka 0
Promene u poštovanju ljudskih prava korisnika usluga u ekonomiji staranja u odnosu na polaznu vrednost, anketa – u odnosu na Amity istraživanje o poštovanju ljudskih prava u ustanovama za smeštaj starijih iz 2013. i razgovore sa zaposlenima iz ustanova tokom edukacija u 2016. došlo je do malih promena u ovom segmentu na bolje.	Mali napredak 2
Prosečna ocena (na osnovu 4 ocenjena ishoda)	1,50

1.3.11. Budžet i upravljanje javnim politikama

Sažet pregled za oblast Budžet i upravljanje javnim politikama

Pripremile Sanja Nikolin i Aleksandra Vladisavljević

Pomaci u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja predstavljaju razvoj na osnovu pionirskih početaka u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini koji počinju od 2002. godine, a intenzivnu podršku im je pružao Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost (danas je rodna ravnopravnost pripojena Pokrajinskom sekretarijatu za demografiju).

Sažetak institucionalizacije ROB:

- 2008. godine - **pilot projekti u APV u linijskom budžetu** rodne analize budžeta i javnih politika, izrada metodologija, istraživanja, uspostavljanje mehanizama, mnoštvo prisutpa (NVO, komisije za rodnu ravnopravnost, JLS);
- 2015. godine - **prelazak sa linijskog na programski budžet** nakon 10-ak godina priprema;
- 2016. godine - **uvođenje ROB – preporuka ali nije obavezno** u pripremi budžeta za 2016. godinu, sa projekcijama za 2017. i 2018. godine ROB uključuje 28 institucija, 16 primenilo elemente;
- 2017. godine - **uvođenje ROB - obavezno za I grupu** u pripremi budžeta za 2017. godinu istih 28 institucija na nacionalnom nivou i 10 u APV;
- 2020. godine **puna primena ROB na svim nivoima.**

Proces uvođenja ROB u programski budžet vode Ministarstvo finansija Republike Srbije u saradnji sa Koordinacionim telom za rodnu ravnopravnost i uz podršku UN Women. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o budžetskom sistemu koji uključuje ROB usvojen je u decembru 2015. godine zahvaljujući profesionalnom razumevanju ministra finansija, Dušana Vujovića i političkoj podršci narodnih poslanica koje su okupljene u Žensku parlamentarnu mrežu.

U budžetu za 2016. godinu, elemente ROB je primenilo 16 od 28 pozvanih direktnih budžetskih korisnika na nacionalnom nivou. U Autonomnoj Pokrajini Vojvodini, pet budžetskih korisnika je imalo izdvojene rodne indikatore za pojedine ciljeve (2015. i 2016), a najviše PSZRZR i PS zdravstvo. Najzad, na nivou lokalnih samouprava, sedam opština je imalo inicijative na osnovu ROB: Priboj, Nova Varoš, Prijepolje, Sjenica, Aleksinac, Vladičin Han i Vlasotince. Proces se nastavlja i u budžetu za 2017. godinu, ali je sada obavezan za budžetske korisnike koji su uključeni na osnovu Plana Ministra finansija, odnosno Pokrajinskog sekretara za finansije.

Zaključci:

- Podrška procesu, izražena u volji ključnih aktera, uglavnom postoji, a kapaciteti su limitirani i treba ih razvijati u institucijama i OCD.
- ROB jača kvalitet budžeta, pod uslovom da je logička postavka utemeljena na validnim podacima, a nije uvek – ograničenja šireg procesa.
- Spoljna ekspertna podrška procesu je ključna, uz svest da se odluke o celini procesa donose na drugom mestu, što ograničava blagovremeni uticaj.
- Sektorske rodne analize uglavnom ne postoje, a bez njih proces još nije strateški utemeljen u dovoljnoj meri.
- Obaveza monitoringa i izveštavanja nužan naredni korak, ali te obaveze nema za celinu budžeta
- Uvođenje ROB dublje u budžetski proces kroz kodifikaciju, primer APV.
- Ekonomski i društveni ishodi neplaćenog ženskog rada nisu prikazani u budžetu – taj posao tek predstoji.
- Potrebno je da sagledamo uticaj poreske politike iz ugla RR.
- Proces je tek otpočeo, nema definitivnih zaključaka.
- Potrebno da slavimo male uspehe, a ovo jeste dobar primer postepenog uvođenja systemske reforme, tj. urođnjavanja. Zato, ŽPRS ističe napredak u ovoj oblasti.

Tabela 16. Status po indikatorima ŽPRS u oblasti Budžet i upravljanje javnim politikama za period od novembra 2014. do septembra 2016. godine (pripremile Sanja Nikolin i Aleksandra Vladisavljević)

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum usvajanja Zakona o budžetskom sistemu kojim se uvodi obaveza ROB. Decembar 2015; Značajan pomak - 4	Procenat budžeta budžetskog korisnika, prema sledećoj podeli: 1. obuhvaćeno i ciljano ROB u odnosu na prioritete ŽPRS, 2. učešće žena u donošenju odluka u javnom sektoru, 3. drugo, ali sagledan uticaj na oba pola, i 4. drugo, nije sagledan uticaj; Ovi podaci nisu dostupni za izveštajni period - 0	Promene u izjednačavanju prava žena i muškaraca u Republici Srbiji, razložene na oblasti u Paličkoj platformi, statističke regione, vrstu i pravac promene; Nema promene - 1
Broj i procenat budžetskih korisnika koji imaju obavezu uključivanja ROB u budžetski plan, prema godini u kojoj je obaveza stupila na snagu i sadržaju instrukcija; U budžetu za 2016. je 28 direktnih budžetskih korisnika pozvano, a 16 se odazvalo, a u APV 5 dobrovoljno uvelo elemente ROB; Napredak solidan - 3	Kvalitet implementacije ROB u izveštajnom periodu, prema proceni ekspertskega panela; ¹⁵ Napredak postoji 3 i u skladu je sa planom. Ostalo je još mnogo prostora za suštinsko urođnjavanje, širenje obuhvata korisnika, produbljivanje na važne programe i veći udeo u budžetu, a u skladu sa sektorskim rodnom analizama koje tek treba napraviti. Procenat izvršenja ROB ciljeva u odnosu na plan; Nema podataka u ovom trenutku - 0	
Datum stupanja na snagu obaveze o pripremi godišnjeg izveštavanja na osnovu rodno senzitivnih indikatora uključenih u programski budžet; Nema definisane obaveze, ali je napravljen pilot izveštaj - 2	Procenat i broj usvojenih zakona u izveštajnom periodu koji sadrže rodnu analizu; ¹⁶ Nema napretka - 0. Napomena: Sekretarijat za javne politike radi na uvođenju metodologije za sagledavanje uticaja iz ugla rodne ravnopravnosti. U trenutku izveštavanja, ova metodologija nije još uključena u sistemski tok.	Poboljšanja u makroekonomskom okviru RS koja se mogu pripisati ROB i/ ili ŽP;
Datum stupanja na snagu zakona kojim se nedvosmisleno uvodi obaveza godišnjeg izveštavanja o rezultatima javnih politika; ¹⁷ Nema promene - 0	Nivo uključenosti relevantnih aktera u monitoring ciljanih javnih politika u izveštajnom periodu, po fazama implementacije, uloži u procesu, i vrsti aktera – ekspertkinje za RR, ženske grupe, druge OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri; Promena na bolje - 3 (NAP, NAP1325)	Procenat žena i muškaraca u RS koji smatraju da imaju jednak pristup javnim uslugama, po statističkim regionima i demografskim karakteristikama; Nema podataka - 0
Datum stupanja na snagu propisa koji reguliše obavezu državnih službenika da u domenu svog rada aktivno doprinose ravnopravnosti i jednakosti građana i građanki RS; Nema promene - 0	Učešće tela za RR u procesu planiranja javnih politika, po nivou (lokalni, pokrajinski, nacionalni), sektorima i vrsti učešća (konsultacije – koja faza, davanje predloga rešenja, usaglašavanje sa prioritetima strategije za RR, monitoring, drugo) Iskustva su različita za mehanizme na različitim nivoima (nacionalni, pokrajinski i lokalni), ali nema velikih prodora 2	Balans u broju sati neplaćenog rada u domaćinstvu za žene i muškarce;
	Broj obuka za državne službenike na svim nivoima za ROB i monitoring javnih politika, prema vrsti obuke, broju učesnika po polu i nivou kome pripada institucija iz koje dolaze. Promena na bolje - 4 2015. godine obučeno ukupno 347 osoba u državnoj upravi i LS (291 žena i 56 muškaraca); Na nacionalnom nivou 227 (194 žena i 33 muškaraca) – u APV 91 (72 žena i 4 muškaraca) / na lokalnu 29 (25 žena i 4 muškaraca); 2016. godine na nacionalnom nivou obučeno 65 osoba iz 27 institucija (85% žena i 15% muškaraca). U APV 45 osoba iz 16 institucija (80% žena i 20% muškaraca). Info sesije: 57 nacionalni nivo iz 24 institucije i APV 37 iz 14 institucija. Podrška se nastavlja.	Stopa siromaštva, po polu za opštu populaciju, i za ciljane grupe (Romi i Romkinje, OSI, deca);
	Primeri budžetskih korisnika koji su primenili rodnu analizu u pripremi budžeta u izveštajnom period. Nema promene - 0	Napredak u osnovnim parametrima tržišta rada a) zaposlenost; b) nezaposlenost; neaktivnost, po statističkim regionima, po polu i ostalim demografskim karakteristikama.

15 Ekspertski panel čine predstavnice OCD i akademske zajednice koje su odabrane prema usaglašenim kriterijumima. One vrše godišnji pregled napretka u ovoj oblasti i dokumentuju svoje nalaze i ocene.

16 U saradnji sa Ženskom parlamentarnom mrežom.

17 Nalik na GPRA Government Performance and Accountability Act.

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu obaveze o primeni rodne analize kod planiranja i kreiranja politika, kao i kod izveštavanja o efektima politika; Promena na bolje uključena u Zakon o budžetskom sistemu gde se pominje rodna analiza ali nema još primene - 2	Primeri javnih politika koji imaju a) transformativni potencijal u oblasti RR; b) kapacitet da sistemski utiču na RR; c) kapacitet da smanje rodnu neravnopravnost, prema oceni ekspertskog panela; Primeri pomaka u integrisanju rodne ravnopravnosti u budžetski proces u izveštajnom periodu, prema oceni ekspertskog panela; Odličan primer značajnog pomaka u dobrom pravcu – 5 Sistemska integrisanje rodne ravnopravnosti u budžet kroz prilagođavanje softvera za programsko budžetiranje.	Poboljšanje kvaliteta života za građane i građanke RS Nema još uvek merljivih pomaka na nivou ishoda - 1

1.3.12. Žene i nove tehnologije

Sažet pregled u oblasti Žene i nove tehnologije

Pripremila Višnja Baćanović

Strukturni indikatori:

- među donosiocima odluka malo je žena (zamenice, pomoćnice ministra i državne sekretarke);
- politike ne prepoznaju žene;
- nema podsticajnih mera.

Procesni:

- podataka ima; pokazuju jaz po drugim karakteristikama, koje opet jesu rodno uslovljene;
- aktivizma ima, ali ne toliko u Srbiji, koliko u regionu;
- žene u IT sektoru prepoznaju jaz.

Kada u *Google* pretragu ukucate 'žene i devojke', prvo što izađe kao ponuđeno za pretragu su žene i devojke za udaju, žene i devojke fudbalera, žene i devojke za brak, itd, a u stvari tražite „žene i devojke u IT svetu” što je naziv ankete koju je sproveo PHP – udruženje programera Srbije.

Iako oni koji su popunjavali anketu poznaju više muškaraca nego žena programera, preko 90% ispitanika/ca je odgovorilo da pol nema veze sa stručnošću, ali je oko 24% procenilo da su programerke bolje u veštinama komunikacije, dok je oko 70% procenilo da pol nema nikakve veze ni sa ovim veštinama. Više od polovine, 60% ispitanika je odgovorilo da prepoznaje diskriminaciju u IT sektoru, dok je oko 30% ne vidi, a oko 10 prepoznaje „pozitivnu diskriminaciju” prema ženama.¹⁸ U Beogradu je nedavno i prvi put obeležen *Ada Lovlace* dan,¹⁹ koji promoviše dostignuće žena u STEM (*science, technology, engineering and math*) odnosno u nauci, tehnologiji, inženjerstvu i matematici.

Iako se tema roda i IT prepoznaje i od strane IT stručnjaka i stručnjakinja, nedovoljno su jasni naredni koraci u pravcu kreiranja i sprovođenja politika koje bi unapredile ravnopravnost žena i muškaraca u IT sektoru, ali i IT proizvoda koji mogu biti rodno osetljivi ili doprinostiti osnaživanju žena.

U poslednjih nekoliko godina, možda baš i od paličke konferencije (novembar, 2014), u Srbiji su se aktivirale organizacije koje promovišu žene u I(K)T i podstiču devojčice, devojke i žene da se više uključe u IKT.

Prepreke su „jasne” i vide se kao stereotipi, odnosno rodna segregacija zanimanja i obrazovnih profila. Drugi aspekti koji oblikuju rodni jaz nisu ispitivani.

S druge strane „IT sektor, koji je proglašen za stratešku privrednu granu, koja bi trebalo od izvoza softvera da generiše dve milijarde evra u narednom periodu, a najveći problem je kvalifikovani kadar jer u Srbiji u ovom trenutku nedostaje između 15.000 i 30.000 IT stručnjaka.”²⁰

Ženska platforma za razvoj Srbije nudi konkretna rešenja koja se odnose na politike i sistemska rešenja, kao i ciljeve koji su postavljeni nešto šire od ravnopravnosti žena među zaposlenima u IKT.

Da se podsetimo, na konferenciji na Paliću, glavni zaključci panela o rodu i IKT su bili:

- unapređenje rada neformalnih mreža aktivistkinja i feministkinja;
- kreiranje feminističkog portala oko kog bi se okupilo znanje, iskustvo, aktivizam i koji bi predstavljao centralno mesto na kom bi pre svega mlade žene imale priliku da se informišu i obrazuju;

18 <http://phpsrbija.rs/rezultati-ankete-zene-i-devojke-u-it-svetu/>

19 <http://findingada.com/>

20 <http://rs.n1info.com/a201971/Biznis/IT-sektor-upozorava-Subvencije-strancima-opasne-po-nas.html> 17. 10. 2016.

- digitalne patrole – reakcija na svaku diskriminaciju žena, opismenjavanje novinara u smislu predstavljanja informacija;
- smanjivanje digitalnog gender jaza (obuke, infrastruktura, promocija, kampanje, podrška...);
- borba protiv stereotipa u obrazovanju i podsticanje mladih žena da upisuju tehničke fakultete;
- promocija mogućnosti *startup* projekata.

Indikatori koji su postavljeni su dostupni u Priručniku za praćenje Ženske platforme za razvoj Srbije. Ima pet strukturnih, sedamnaest procesnih i sedam indikatora na nivou ishoda.

Ovde je dat prikaz dostupnih indikatora, ključnih pomaka u ovoj oblasti, ali i nazadovanja u odnosu na stanje krajem 2014. godine i ciljeve postavljene u Ženskoj platformi.

Tabela 17. Status indikatora u oblasti žene i nove tehnologije, pripremila Višnja Baćanović

Strukturni	Procesni	Ishodi
Zastupljenost žena i muškaraca među donosiocima odluka* u IKT sektoru, u izveštajnom periodu Ocena - 2	Udeo žena među korisnicima interneta Ocena - 3	Digitalni jaz po polu i drugim relevantnim demografskim karakteristikama Ocena - 3
	Procenat žena koje koriste internet, prema starosnoj grupi, obrazovanju i prema podeli na ruralno-urbano Ocena - 3	
	Pretplata na mobile broadband na 100 stanovnika, urbano/ruralno, po polu Ocena - 3	Broj zaposlenih u IKT i telekomunikacijama, po polu, položaju, oblasti IKT Ocena - 3
Javne politike, strategije, mere i procedure eksplicitno uzimaju u obzir rodnu neravnopravnost u IKT i predlažu konkretne korake za urodnjavanje i uticaj politika na rodni jaz u ovoj oblasti Nema pomaka - 1	Dostupnost rodno senzitivnog IKT treninga za zaposlene u javnom sektoru Ocena - 0	Procenat stanovnika koji imaju 20 MB/s protok interneta na mobilnom i 50 MB/s na kućnom priključku, po demografskim karakteristikama Ocena - 3
	Primeri smanjivanja jaza u upotrebi i razvoju virtuelnih proizvoda Ocena - 0	
	Primeri adaptacije virtualnih sadržaja iskazanim potrebama žena Ocena - 4 (FB)	
	Primeri integrisane rodne komponente u implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije o informatičkom društvu Nema pomaka - 1	
Podrška razvoju visokih tehnologija koja doprinosi osnaživanju devojčica i žena Nema pomaka - 1	Broj OCD koje su aktivne u oblasti rodna ravnopravnost i visoke tehnologije Ocena - 2	Učešće visokih tehnologija u BDP Nije dostupno - 0
	Zaposleni u istraživanju i razvoju na milion stanovnika, po polu, sektoru, kvalifikacijama i naučnoj oblasti Ocena - 3	
	Dostupnost podataka i analiza o razlikama u korišćenju kompjutera, Interneta i mobilnih telefona između žena i muškaraca, prema obrazovnom nivou, godinama, prihodima i za ruralno-urbano stanovništvo prema upotrebi za ličnu, profesionalnu ili javnu upotrebu Ocena - 3	
Podrška ženskom preduzetništvu u komercijalizaciji i ekonomiji znanja i inovacijama Nema pomaka - 1	Dostupnost podataka o razlikama u vezi sa pristupom kompjuterima i internetu prema mestu pristupanja, po polu, obrazovanju, prihodima, godinama i ruralno-urbano Ocena - 3	Konkretna poboljšanja koja se mogu dokumentovano pripisati aktivnostima potpisnica Ženske platforme za razvoj Srbije Ocena - 0
	Dostupnost podataka o razlikama u pretplatama na mobilne telefone po polu, godinama, obrazovnom nivou, prihodima i za ruralno-urbano stanovništvo Ocena - 2	
	Procenat žena koje u domaćinstvu imaju stalan pristup kompjuteru Ocena - 3	
Korišćenje visokih tehnologija kao alata za rodnu ravnopravnost Nema pomaka - 1	Broj i vrsta podržanih projekata za komercijalizaciju ženskog znanja i jačanje doprinosa žena društvenim i tehnološkim inovacijama, prema iznosu projekta Ocena - 0	Primeri uspeha digitalnih patrole u suzbijanju mizoginije Ocena - 1
	Postojanje mreže ženskih organizacija koje koriste IKT za borbu protiv mizoginije, nasilja i diskriminacije žena u izveštajnom periodu Ocena - 3	
	Dostupnost analize medijskog predstavljanja žena na Internetu u izveštajnom periodu Ocena - 2	
	Dostupnost budžetske podrške za korišćenje IKT kao alata za rodnu ravnopravnost Ocena - 0	

U 2015. godini još uvek nisu sva domaćinstva u Srbiji imala internet, čak ni u Beogradu (71%), a u centralnoj Srbiji 57,6%. Podaci nisu dostupni po polu, ali su dostupni za domaćinstva u odnosu na visinu prihoda, gde nešto manje od polovine domaćinstava sa prihodom do 300 evra ima računar, dok 85% domaćinstava sa prihodom od 600 i više evra ima najmanje jedan računar, a internet 90% ovih domaćinstava i taj procenat iz godine u godinu raste. Isto je i sa broadband konekcijama, koju ima 80% domaćinstava sa prihodom većim od 600 evra. Nemamo podatke o nosiocima domaćinstava odnosno vlasnicima/cama konekcije po polu, ali znamo da žene imaju niža primanja od muškaraca, a pogotovo žene u samačkim ili jednoroditeljskim domaćinstvima.

Skoro 100% mladih (16-24) je koristilo internet u poslednja tri meseca, a razlike po polu su najvidljivije u starosnoj grupi od 57-74 godine, gde je internet koristilo 37,7% muškaraca i 20,6% žena dok mobilni telefon koristi 3% više žena u ovoj grupi, a generalno oko 75% žena starijih od 57 godina koristi mobilni telefon.

Žene više od muškaraca internet koriste svakodnevno, a one koje to čine se konektuju od kuće. Samo 32% žena (i skoro 10% više muškaraca) koristi internet na mobilnom telefonu, a više od polovine nema pristup internetu van kuće ili kancelarije.

Približno isti broj žena i muškaraca je koristio internet u svrhe učenja (ali svega oko 20% korisnika/ca), dok oko 70% žena koristi internet da se informiše o obrazovanju i kursevima (oko 10% više od muškaraca). Oko 15% više žena nego muškaraca koristi internet da se informiše o temama koje se odnose na zdravlje i srodne teme. IT aktivnosti, imaju ujednačeno žene i muškarci, ali i dalje samo oko polovine korisnika/ca.

Kada je u pitanju bezbednost, 6% više žena nego muškaraca je doživelo zloupotrebu podataka ili kršenje privatnosti (ukupno 9,8%).

Na mestima odlučivanja su tri državne sekretarke i jedan sekretar, posebni savetnici ministra - muškarac i žena, pet pomoćnica ministra, u odnosu na šest pomoćnika. Među direktorima Pošte i preduzeća koje pružaju telekomunikacione usluge, uključujući kablovske, internet i mobilne operatore nema žena, kao ni među rektorima fakulteta za elektrotehniku ili tehničke nauke. Zakonodavni i strateški okvir ne prepoznaje rodne aspekte, kao ni Strategija razvoja informacionog društva do 2020. godine, koja recimo predviđa da 100% teritorije do 2020. bude pokriveno širokopojasnim internetom.

Od strane države podržano je 13% poslovnih subjekata – inovatora, a podaci nisu dostupni po polu osnivača, upravljača, vlasnika. Najviše inovacija, oko 30% je u oblasti organizacije poslovanja.

Podaci prikazani gore ukazuju da žene koje imaju pristup internetu ga koriste jednako ili nešto više od muškaraca, ali da jaz u korišćenju interneta i mobilnih telefona, povezan za dohotkom i na relaciji urbano – ruralno sigurno ima svoju rodnu dimenziju.

Nema podataka o podržanim projektima niti ima programa koji podstiču edukaciju i/ili profesionalizaciju žena u IKT.

Primere prilagođavanja sadržaja nude Facebook i Google, ali je to pitanje upotreba podataka i radi se u komercijalne svrhe. Takođe je prilično stereotipno.

Ima primera korišćenja tehnologija za osnaživanje žena, kao što su aplikacije za pomoć u slučajevima nasilja, ali još uvek nisu primenjene i popularizovane.

Organizacija specijalizovanih za osnaživanje žena u oblasti IKT nema, ali ima nekoliko „franšiza“, kao što je Rail girls, ili drugih organizacija u kojima se pojedinke bave položajem i osnaživanjem žena u IKT.

Nema portala, a i Žene sa interneta su ugašene (ne znamo zašto) iako na društvenim mrežama ima nekoliko inicijativa za osnaživanje žena i promociju feminizma, koje su više regionalne, nego iz Srbije. Ovo ipak pokazuje značaj interneta kao medija, a posebno društvenih mreža, ne samo za veću vidljivost teme, nego i povezivanje i prepoznavanje.

Bruto investicije za istraživanja i razvoj u oblasti su 613.249 dinara 2014. godine.

Analiza medijskog predstavljanja žena na internetu nije dostupna, a i metodološki bi bila veoma izazovna. Osim elektronskih izdanja medija (novina i televizija) bilo bi značajno uključiti i različite portale, ali i sadržaje na društvenim mrežama. Neki internet izvodi su uključeni u prikaz medijskog predstavljanja nasilja nad ženama.

Nema dijaloga posebnog o ovoj temi niti je portal napravljen.

Zaposleni u telekomunikacijama - 16.994, programiranje - 16.177, a informacione uslužne delatnosti - 2.131. Podaci o zaposlenima u telekomunikacijama, programiranju i informacionim uslužnim delatnostima nisu dostupni po polu. Prosečna zarada u ovom sektoru je 109.039 dinara i porasla je za oko 6.000 u odnosu na 2015. godinu.

Zaposlenost je prikazana za sektore, delatnosti i po zanimanjima, gde nisu jasno izdvojene IKT.

U 2014. godini bilo je 105 organizacija koje se bave istraživanjem i razvojem u oblasti inženjerstva i tehnologija. Zaposleni u istraživanju i razvoju su 49,65% žene, ali nisu dostupni podaci u odnosu na broj stanovnika niti po sektorima delatnosti. Od toga 49,14% među istraživačima, a 41,66% među stručnim saradnicima. Među zaposlenima na poslovima istraživanja i razvoja u sektoru inženjeringa i tehnologija žene čine 38,97%, a 36,5% među istraživačima u istoj oblasti.

2014. godina				2015. godina		
Sektor/delatnost	Ukupno	žene	% žene	Ukupno	žene	% žene
Informisanje i komunikacije	57.398	18.497	32,22	54.718	19.723	36,04
Stručne, naučne inovacione i tehničke delatnosti	71.247	36.465	51,18	67.027	36.238	54,06
Inženjeri, stručni saradnici i tehničari	303.432	166.651	54,92	302.909	165.368	54,59

Sumiranje:

U odnosu na prioritete postavljene na Paliću, napredak je uočen jedino u tome da se neke organizacije bave temom položaja žena i devojaka u IT sektoru. U politikama nema pomaka, nema programa koji bi posebno podsticali ili uopšte prepoznavali žene kao ciljnu grupu.

Prioriteti:

- ispitivanje rodno jaza među zaposlenima u IT sektoru (prepreka za zapošljavanje i napredovanje žena);
- podsticajne mere za žene i devojke pri upisu na fakultete;
- otvaranje dijaloga i mapiranje ključnih aktera/ki;
- podrška ženama i devojka za razvijanje domaćih IT proizvoda (SW);

Forumi za rodne politike – linkovi ka izveštajima medija

<http://www.spriv.vojvodina.gov.rs/index.php/lat/vesti/183-vesti-latinica/335-odrzano-forum-za-rodne-politike-zene-u-izbeglistvu-srbija-tranzitna-zemlja>

<http://www.beta-video.tv/?page=play&id=50394&naslov=Odr%C5%BEan%20%20Forum%20za%20rodne%20politike>

<http://ravnopravnost.gov.rs/rs/forum-za-rodne-politike-vladavina-prava-i-antidiskriminacija/>

<http://www.mc.rs/fotografija-forum-za-rodne-politike-ljudska-bezbednost-i-nasilje-prema-zenama.1966.html?photoid=42795>

<http://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/vesti/saopstenja/1644-odr%C5%BEan-prvi-forum-za-rodne-politike-pravo-na-alimentaciju-kao-rodno-pitanje.html?lang=sr-YU>

<http://www.dijalog.net/rodna-nejednakost-je-bezbednosni-problem/>

http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEan_Forum_za_rodne_politike_u_oblasti_vladavine_prava_i_antidiskriminacije.29375.941.html

<http://www.parlament.gov.rs/prenosi/arhiva/saziv-od-16-aprila-2014.3566.html> prenos rasprave o nacrtu Zakona o ravnopravnosti polova

Prioriteti za 2017. i 2018. godinu

Uvod

Gore predstavljeni pregled o postignućima po oblastima iz platforme predstavljao je polazno stanje na osnovu kojeg su se učesnice i učesnici konferencije „Dijalog o napretku“ održane 29. oktobra u Beogradu diskutovali o stanju i usaglašavali prioritete za period od naredne dve godine (2017. i 2018.), a na kojima će zajednički raditi.

Prioriteti su predstavljeni grupisano na način kako su organizovane sesije o prioritetima tokom konferencije. Ovi prioriteti, zajedno sa zaključcima iz pojedinačnih izveštaja predstavljaju i osnovu za donošenje dvogodišnjeg akcionog plana za realizaciju Ženske platforme za razvoj Srbije.

Opšti prioriteti koji se odnose na sve oblasti:

- urođnjavanje svih javnih politika (zakona, strategija, mera, budžeta);
- puna primena propisa koji se odnose na obavezu prikupljanja, obrade i prikazivanja statističkih podataka i evidencija po polu te njihova dostupnost javnosti;
- povećanje znanja o rodnoj ravnopravnosti u različitim sektorima/rodne sektorske politike;
- uključivanje aspekta rodne ravnopravnosti u pregovarački proces, odnosno poglavlja u okviru EU integracije;
- uključivanje potreba višestruko diskriminisanih grupa žena;
- uvezati prioritete definisane platformom sa ciljevima održivog razvoja (UN Agenda);
- obezbediti funkcionisanje i finansiranje mehanizama za rodnu ravnopravnost;
- pitanje slobodne i bezbednosti ključno razvojno pitanje.

Otvaranje novih tema od značaja za rodnu ravnopravnost i razvoj:

- neplaćeni kućni rad i postizanje balansa između rada i privatne sfere;
- zelena ekonomija i ekonomija znanja te uključenost žena u te procese;
- pitanje socijalnih penzija.

Prioriteti za 2017. i 2018. po oblastima

Oblast	Vladavina prava i antidiskriminacija, ljudska bezbednost i nasilje prema ženama
Ustav (2017. i 2018. je ovo pitanje na agendi za poglavlje 23). Tražimo: » da Ustav bude rodno senzitivniji; » da od početka rada na novom ustavu budemo uključene u ustavni proces; » da se prilikom usklađivanja sa EU standardima ljudskih prava, pored doslednog uključivanja evropskih standarda ljudskih prava zadrži odredba važećeg Ustava da se dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može smanjivati; » da se reguliše i unapredi kontrola službi bezbednosti; » da se Ustavom reguliše položaj svih nezavisnih institucija (Poverenik za ravnopravnost, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti); » vezano za pregovore po poglavlju 23, budući da se EU ne bavi procesnim mehanizmima, saveznice za kreiranje rodno senzitivnog Ustava tražimo u Ženskoj parlamentarnoj mreži; » konkretne aktivnosti koje odmah treba započeti: 1. predlažemo da se uradi komparativna analiza; 2. da se oformi tim, koji će formulisati predloge za rodno senzitivni Ustav; 3. zahtevamo da budemo uključene u proces pripreme predloga Ustava; 4. da se planski i organizovano radi koristeći raspoložive alate (javno zagovaranje, lobiranje i sl.) za svoje predloge; » pre svega, budući da su otvorena poglavlja 23 i 24, usvojeni akcioni planovi, predstavljene zajedničke pregovaračke pozicije EU i prelazna merila na osnovu kojih će evropske institucije i države članice odlučivati da li je Srbija napredovala u datim oblastima, koja između ostalog uključuju i donošenje i efektivnu primenu niza zakona, kao i predloga za imene, između ostalog: Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Porodičnog zakona itd, kao i izmene Zakona o zabrani diskriminacije, svi navedeni zakoni su naš prioritet u 2017. i u 2018. godini; » da pored navedenih akata, prioritet bude i usvajanje Zakona o fondu za žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja, kao i izmene krivičnog i krivično-procesnog zakonodavstva; » usklađivanje svih definicija i pravnih rešenja u aktima, posebno kada je reč o nasilju prema ženama, da se intervencije u propisima dosledno sprovode, te da se ujednači postupanje prema žrtvama/oštećenim (odnosno stranci) u krivičnim i građanskim postupcima; » da se uzme u obzir da je važno usklađivanje sa međunarodnim konvencijama (od integrativne ustavne klauzule, uključivanja standarda u odgovarajuće zakonodavstvo, oslanjanje na međunarodne izvore u sudskoj praksi, itd); » ugradnju koncepta kolektivne zaštite od diskriminacije u izmene Zakona o zabrani diskriminacije; » nakon usvajanja punu primenu Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325/2000 SB UN Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2016–2020) i uključenost u praćenje sprovođenja. Ovaj prioritet se odnosi na primenu usvojenog zakonodavnog i strateškog okvira: » donosioci i predlagači podzakonskih akata treba da ih pripreme istovremeno sa zakonom; » potrebno je razviti indikatore za praćenje primene usvojenog zakonodavnog i strateškog okvira; » budžet za primenu svake pojedinačne zakonodavne i strateške intervencije treba da bude pravilno procenjen; » administracija i sudovi moraju biti obučeni za primenu zakona (uključujući i međunarodne konvencije); » izmenjeni zakonodavni i strateški okvir se mora transponovati i na lokalni nivo. Kako bi bile uspešne u ostvarivanju navedenih prioriteta, uvodimo princip sinergije znanja, tako što ćemo sarađivati i razmenjivati znanja sa kolegicama i kolegama i u vladinom i u nevladinom sektoru, kao i sa ekspertima.	

Oblast	Politička participacija
» dostaviti Ženskoj platformi poslednju verziju predloga Zakona o ravnopravnosti polova; » uneti izmene i dopune u Zakon o ravnopravnosti polova tako da dokument uključuje kvotu od 50% za žene u izvršnoj vlasti; » uneti izmene i dopune izbornog zakona kojima bi se definisala obaveza da zapisnici sa biračkih mesta sadrže informacije razvrstane po polu; » insistirati da političke stranke, uz podršku Ženske platforme, sprovedu unutarstranačke promene kojima se povećava njihova finansijska transparentnost i definišu kriterijumi za donošenje unutarstranačkih odluka (npr. kriterijumi za dolazak na izbornu listu), kao i da usvoje planove za uključivanje rodne ravnopravnosti. » institucionalizovati osnaživanje i pripremu poslanica/odbornica da sprovedu politike koje doprinose rodnoj ravnopravnosti – predloženo je da ovaj proces vode rodni mehanizmi na svim nivoima; » uključiti muškarce u formalne procese koji se tiču ostvarivanja rodne ravnopravnosti – npr. putem uvođenja kvota; » saradnja političarki sa nevladinim organizacijama je od velikog značaja i treba je dalje razvijati; » potrebno je povećati političku participaciju žena iz posebno osetljivih grupa; » potrebno je povećati vidljivost političke participacije žena u medijima – npr. kroz saradnju odbornica/poslanica sa medijima u smislu predlaganja relevantnih tema.	

Oblast	Budžet i upravljanje javnim politikama
	» insistirati na usvajanju jedinstvene metodologije u procesu uvođenja rodno odgovornog budžetiranja; » definisati obavezu monitoringa i evaluacije procesa rodno odgovornog budžetiranja, a nosioci treba da budu rodni mehanizmi; » operacionalizovati obavezu izrade rodni analiza i jačati kapacitete za pripremu rodni analiza; » podstaći lokalne samouprave da započnu proces postepenog uvođenja rodno odgovornog budžetiranja; » Stalna konferencija gradova i opština treba da lobira da se okupe ključni akteri i definišu koji se podaci prikupljaju na lokalnom nivou i da se ujednači proces prikupljanja i vrsta podataka koji se prikupljaju; » institucionalizovati edukaciju službenika/ka za rodno odgovorno budžetiranje kroz službe za ljudske resurse na svim nivoima – rodni mehanizmi mogu biti inicijatori; » važno je ulaziti postepeno u proces, ići napred korak po korak i imati pozitivan pristup bez obzira na prepreke i izazove.

Oblast	Politička dimenzija rodne ravnopravnosti i regionalne i EU integracija
	Prioritet 1: Usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti, ali zakona koji jača institucionalni okvir i odgovornost za rodno zasnovanu diskriminaciju kroz jake kaznene mere. Prioritet 2: Urođjavanje politika kroz instrumente i alatke koje već postoje ali ih treba dodatno pregledati i analizirati iz rodne perspektive: a) metodologija strateškog planiranja, b) metodologija analize efekata propisa, c) jedinstvena metodologija izrade zakona (u Parlamentu). Prioritet 3: Jačanje uloge CSOs u procesu donošenja odluka kroz konsultacije, transparentne procese odlučivanja i donošenja propisa i strategija, kroz institucionalizaciju saradnje (Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom). Ostali prioriteti: » programiranje razvojne pomoći kroz mehanizme koji postoje za koordinaciju i saradnju: SEIO, SECO, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom, Koordinaciono telo; » regionalna saradnja kroz mehanizme EU i OSCE; » širenje znanja, politička volja i obrazovanje za rr (SUK).

Oblast	Socijalna politika, ekonomija staranja i sindikalno organizovanje žena
	» program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike (ili Poglavlje 19) koji trenutno nema akcioni plan; pred nama je izazov da učestvujemo u izradi ovog akcionog plana kao i da aktivno pratimo njegovo sprovođenje; » Zakon o socijalnoj zaštiti (ključno osmisliti bolje mere za suzbijanje siromaštva, bolji obuhvat siromašnih i veći iznosi za siromašne), očekuje se izmena (intervenirano 2014/2015, ali je na kraju rešeno da će se donositi novi Zakon zbog velikog broja amandmana; za nas je ključno da reagujemo na ove izmene); » Zakon o zapošljavanju ili reagovanje na aktivne mere zapošljavanja tj. godišnje akcione planove zapošljavanja – afirmativne mere koje se odnose na zapošljavanje žena i starijih radnika/ca; ovde se pre svega misli na fleksibilne oblike rada koje treba primenjivati tako da se poštuje zakon i sva prava radnica/ka koja im po zakonu pripadaju; » razvoj usluga u zajednici (politike i zakonska rešenja) mora biti drugačiji: usluge moraju biti namenjene najranjivijima, moraju se razvijati u skladu sa lokalnim prilikama (ne diktirati iz nacionalnog nivoa pa jednako za sve), teritorijalna raspoređenost je važna, a nedostaje i čitav set usluga (npr. palijativna nega); treba osmisliti i nove koncepte usluga (saradnja sa civilnim sektorom, javni radovi i sl.); monitoring i evaluacija razvoja ovih usluga; » podrška pojedinačnoj inicijativi: "Pravo za mame"; » Sindikalno organizovanje: » kolektivni ugovori – kroz njih je moguće unaprediti položaj žena; u većim pregovaračkim timovima ima žena, ali treba to pratiti i zastupati interese žena (jače antidiskriminacione institucije i rešenja); intervencije u Zakon o radu; » sudovi rada – ne postoje; radni sporovi se vode pred redovnim sudovima, sporovi traju duže nego što je predviđeno, što ne odgovara ni radnicima ni poslodavcima; u većima su predstavnici poslodavaca i sindikata, ali deluje neefikasno; Ministarstvo rada podržava ideju posebnih sudova, Ministarstvo pravde – ne; » osnaživanje Sekcija žena unutar sindikata; žene su u saradnji sa međunarodnim mrežama sindikata organizovane, ali im nedostaju kapaciteti, trebalo bi da naprave sopstvene Akzione planove za naredne dve godine kako bi se na osnovu tih planova videlo koliki su njihovi kapaciteti; Teme koje treba da otvorno u naredne dve godine: » socijalne penzije (broj ljudi bez penzionog osiguranja kontinuirano raste). » neplaćeni kućni rad (priznavanje rada, uračunavanje u penziju, formalizovanje brige o starima i bolesnima u porodici i sl.).

Oblast	Kultura i mediji
KULTURA Generalni ciljevi: » boriti se protiv mehanizama mizoginije, omalovažavanja i opstrukcije žena (jezičke i kulturne politike moraju biti na istom poslu); » učiniti profesionalne strukture u oblasti kulture otvorenim prema ženama; » boriti se protiv komercijalizacije ženskog iskustva koje doprinosi senzacionalističkoj i šematizovanoj predstavi o ženama; » afirmisati pozitivne i ohrabrujuće figure iz ženske kulturne istorije; » kontinuirano urođnjavati kulturne politike i donositi mere afirmativne akcije u kulturi i stvaralaštvu. Prioriteti 2017. i 2018. godinu » započeti rad na nacionalnom projektu ŽENSKO STVARALAŠTVO U KULTURI (ŽENSKOJ ENCIKLOPEDIJI); » organizovati seriju panela/događaja o ženskom potencijalu u kulturi i stvaralaštvu i ženskom ekspertskom potencijalu, uključujući potencijale žena iz marginalizovanih grupa: Romkinja i žena pripadnica nacionalnih manjina, žena sa invaliditetom, lezbejki; » u ime Ženske platforme za razvoj Srbije, uputiti zahtev sa uputstvima Ministarstvu kulture i informisanja i Pokrajinskom sekretarijatu za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama za uvođenje perspektive rodne ravnopravnosti u konkurse, kao i za otvaranje posebnih programa/konkursa koji podstiču i podržavaju žensko stvaralaštvo; » u okviru aktuelne reforme školstva pokrenuti zagovaračku inicijativu da se žensko stvaralaštvo u književnosti, likovnoj, muzičkoj, dramskoj i drugim umetnostima i nauci uvrsti u obrazovne programe, udžbenike i nastavna sredstva; » nastaviti rad na nacionalnom projektu ŽENSKO STVARALAŠTVO U KULTURI – ŽENSKOJ ENCIKLOPEDIJI; » nastaviti sa organizovanjem panela/događaja o ženskom potencijalu u kulturi i stvaralaštvu i ženskog ekspertskog potencijala, uključujući potencijale žena iz marginalizovanih grupa: Romkinja i žena pripadnica nacionalnih manjina, žena sa invaliditetom, lezbejki; » osmisliti i realizovati istraživanje o svim aspektima prisustva žena u oblasti kulture i stvaralaštva (rodna statistika u institucijama, na univerzitetu, udruženjima, žene i priznanja, nepravde i prećutkivanja...) MEDIJI Generalni ciljevi: » boriti se protiv mizoginije, omalovažavanja, nasilja i reprodukcija stereotipne slike žene u klasičnim i novim medijima; » razviti mehanizme kontinuiranog praćenja prisutnosti žena na svim pozicijama u medijima (rodna statistika); » doprinosti stvaranju balansirane slike stvarnosti koja uključuje žene i muškarce. Prioriteti 2017. i 2018. godinu » osmisliti i realizovati prikupljanje podataka kao i dubinsko istraživanje o položaju žena u medijima, sa posebnim osvrtom na tretman novinarki i medijskih radnica u redakcijama privatizovanih medija. » u ime ženske platforme za razvoj Srbije uputiti zahtev Regulatornom telu za elektronske medije (REM) da nadgleda rad i sadržaje koji se emituju u elektronskim medijima i koriste zakonska ovlašćenja kojima raspolaže – u svim slučajevima kada se uoči kršenje prava na ravnopravnost, pojavi govor mržnje, afirmiše nasilje i diskriminacija; » raditi na uvođenju rodno osetljivog jezika kroz kampanju i izradu predloga izmena i dopuna Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma; » uticati da medijska udruženja i OCD koje rade na unapređenju programa edukacije o rodnoj ravnopravnosti više rade na kontaktu “jedan na jedan”, posebno sa vlasnicama medija, urednicama, novinarkama – kako bi se doprinelo većoj medijskoj vidljivosti žena ekspertkinja, preduzetnica, aktivistkinja, političarki; » otvoriti dijalog sa MEDIJSKIM JAVNIM SERVISOM SRBIJE i VOJVODINE koji se tiče ravnopravnog tretmana žena u programskim sadržajima (zbog njihove odgovornosti da postavljaju standarde i budu primer ostalim medijima). » nastaviti sa procesom uvođenja rodne ravnopravnosti u kurikule medijskih studija na fakultetima širom Srbije, kao i u programe na fakultetima društveno-humanističkih nauka; » pratiti promene u položaju žena u medijima u odnosu na nalaze istraživanja iz 2017. godine; » nastaviti rad na prihvatanju predloga koje se tiču izmena i dopuna Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma; » podržati proizvodnju novih medijskih sadržaja i pokretanje feminističkih medija: portala, časopisa i dr.	

Oblast	Zdravlje i sport
ZDRAVLJE: BUDŽET: » posebna pozicija za finansiranje skrininga (rak dojke i rak grlića materice). PODZAKONSKI AKTI: » oni koji bliže preciziraju obavezu preventivnih pregleda. JAVNO ZAGOVARANJE: » ohrabrivanje osnivanja OCD koje se bave zdravljem žena, uključiti udruženja pacijenata; » uključivanje OCD u zakodavne aktivnosti i promotivne akcije ministarstva zdravlja po pitanju zdravlja žena. REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE: » uvesti kao obavezan predmet. UKLOVODEĆI KADAR U OBLASTI ZDRAVSTVA: » kriterijumi i merila za izbor rukovodećeg kadra. RODNO OSETLJIVA STATISTIKA: » tražiti podatke od instituta "Batut". SPORT: MREŽA: » udruživanje u cilju delovanja ka poboljšanju položaja žena u sportu. RODNO BUDŽETIRANJE: » izrada rodne analize budžeta u delu koji se tiče izdvajanja za sport. STRATEGIJA/PROGRAM UKLJUČIVANJA VEĆEG BROJA ŽENA U SPORT: » da se krene u izradu, kako bi ušla u novu Strategiju razvoja sporta od 2019. godine (da obavezno sadrži teme: rodna statistika i analiza, nasilje nad ženama u sportu, donosioci odluka). EDUKACIJE NA TEMU RODNE RAVNOPRAVNOSTI I SPORTA: » edukacije namenjene sportskim radnicima/cama, funkcionerima/kama, trenerima/kama, sudijama/kinjama, nastavnicima/cama fizičkog vaspitanja, sportistima/kinjama, urednicima/cama, novinarima/kama. MEDIJI: » edukacija o rodno senzibilisanom izveštavanju namenjena novinarima/kama i urednicima/kama, kao i preporuke za rodno senzibilisano izveštavanje. PROMOCIJA: » promocija zdravih stilova života za žene (povezivanje zdravlja i sporta); » izgradnja ženskih sportskih uzora.	

Oblast	Obrazovanje i nauka, žene i nove tehnologije
Kao širi kontekst navedena je Agenda 2030, sprovođenje Strategije obrazovanja, ali i otvaranje poglavlja 26. u pregovorima sa Evropskom unijom, što otvara mogućnosti za delovanje, posebno za zagovaranje i učešće u monitoringu. Kao prioritet navedeno je uključivanje u sektorske radne grupe i uticaj u okviru radne grupe za praćenje ostvarivanja ciljeva održivog razvoja. NAUKA: » izrada kriterijuma za finansiranje naučnih projekata i zagovaranje za njihovo usvajanje; ovo je ujedno u skladu sa ciljevima u NAP; PDZ, pravilnici; » izrada baze eksperata/kinja, istraživača/čica u oblasti rodne ravnopravnosti i mapiranje istraživačkih potencijala; D (drugo); » izrada projekta za planove ravnopravnosti i na visokoškolskim ustanovama; uključivanje; » obaveze u predlog Zakona o ravnopravnosti polova. Druga važna tema koja je otvorena je rod u istraživačkim projektima i istraživanjima generalno. U skladu sa kriterijumima u programu Horizon 2020 potrebno je insistirati na definisanju kriterijuma za finansiranje istraživačkih projekata iz budžeta Republike Srbije (Ministarstvo nauke) i AP Vojvodine (Pokrajinski sekretarijat za nauku) i uključiti kriterijume kao što su: broj žena u istraživačkim timovima; žene na poziciji rukovoditeljki projekata; rod kao tema u istraživačkim projektima (i kao horizontalna tema i kao jedina tema istraživačkog projekta) koji bi donosili dodatne bodove u proceni projekata – “izvršnost” projekata. ŽENE I TEHNOLOGIJE: » veća dostupnost fondova za žene u oblasti istraživanja i nauke, uključujući i STEM bi moglo da se uključi u kriterijume za projektno finansiranje nauke; » potrebno čvršće umrežavanje žena iz IT sektora u ženski pokret i dubinsko istraživanje pozicije žena programerki i inovatorke; » uspostavljanje saradnje sa ženama iz IT sektora i istraživanje – KO(nsulacije); » rodno osetljivi kriterijumi za projektno finansiranje nauke – M; PDZ (pravilnik); » upisne kvote za devojke – AM; » afirmativne mere za žene i devojke za podršku start up biznisima – AM. OBRAZOVANJE: » obrazovanje zaposlenih u prosveti: licencirani seminari; » zagovaranje za kreiranje predmeta i kurikuluma na visokoškolskim institucijama (pedagogija, učiteljski fakulteti, obrazovni smerovi na kojima se obrazuju profesori/ke); » implemetacija programa na lokalnom nivou za suzbijanje ranih brakova, sprečavanje napuštanje obrazovnog sistema i produžetak školovanja za romske devojčice (implementacija programa iz NAP); » budžetiranje i zapošljavanje predagoških asistenata/kinja; » dodatne afirmativne mere za decu iz ranjivih grupa: studentski i učenički domovi, dodatne mere podrške.	

Oblast	Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj i preduzetništvo
POLJOPRIVREDA I ODRŽIVI RURALNI RAZVOJ: Povećati uticaj na koncept razvoja poljoprivrede i ruralni razvoj – vizija razvoja koja uključuje perspektivu rodne ravnopravnosti, a čiji su segmenti sledeće: » kvalitet svakodnevnog života na selu staviti u centar Strategije (pristup vodi za piće, razvijena infrastruktura uključujući internet, transport, pristup zdravstvenim uslugama, formalno i neformalno obrazovanje, usluge nege i brige, usluge podrške porodicama, itd), kultura; » sela moraju da postanu dobra mesta za život; » uravnotežen razvoj malih i velikih gazdinstava, konvencionalne i organske proizvodnje; » prednost dati razvoju sektora sa dodatom vrednosti – zelena ekonomija – zeleni poslovi za mlade i žene; » podsticati preduzetništvo, zadrugarstvo i druge oblike ekonomskog udruživanja žena i mladih na selu; » podsticati migracije iz gradova ka selima (dobar primer prakse iz Vojvodine kroz program nabavke kuća); » razvijati nepoljoprivrednu ekonomiju na selu (agroturizam, socijalne usluge itd.). Novi propisi: Predložiti Zakon o tradicionalnoj proizvodnji. Uroditi sledeće propise: » Zakon o izmenama i dopunama Zakona o potsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju (2016); » Zakon o izmenama Zakona o poljoprivrednom zemljištu (2016); » Zakon o izmenama i dopunama u stočarstvu (2016); » Uredba o utvrđivanju srednjoročnog programa razvoja savetodavnih poslova u poljoprivredi od 2016. do 2020. godine. Fond za zaštitu životne sredine: » uspostaviti funkcionalan Fond; » kontinuirano ulagati u zaštitu životne sredine; » pratiti gde idu sredstva od ekološke takse koju plaćaju zagađivači i zagovarati transparentno i namensko trošenje. Pristup IPARD fondovima: » akreditacija; » kapacitet za pristup; » informisanje, edukacije, promocija; » posebno targetirati žene. Podrška ženskim seoskim organizacijama: » podrška samoorganizovanju; » podrška pristupu znanjima u oblasti poljoprivrede, posebno ekološke proizvodnje i drugih nepoljoprivrednih ekonomskih aktivnosti; » razmena dobre prakse.	

PREDUZETNIŠTVO**Stvaranje zakonodavnih i drugih uslova:**

- » Zakon o nebankarskom finansiranju i razvoj mikrofinansijskih organizacija – važna je alternativa za ekonomski nejake privredne subjekte, a olakšalo bi pristup korišćenju sredstava iz Programa Zajednička akcija za podršku institucijama za mikrofinansiranje u Evropi (JASMIN);
- » donošenjem zakona o garancijskim šemama stvarali bi se uslovi za razvoj garantnih fondova na svim nivoima, javni, privatni, mešoviti, što bi dovelo do podele rizika (klijent, banka, fond) i obezbeđivanja prvoklasnog kolaterala, a sve radi lakšeg pristupa tržištu. Propuštamo šanse da obezbedimo sredstva za ove namene iz Programa COSME i Horizont 2020;
- » svakako treba još doneti zakona o zanastvu i socijalnom preduzetništvu;
- » izmenom Zakona o privrednim društvima i drugih propisa definisati pojam preduzetništva i preduzetnik u duhu evropske prakse, takođe zaokružiti sistemski položaj privrednih subjekata koji se danas naziva “preduzetnik”;
- » izmenom Zakona o javnim nabavkama i drugim merama poboljšati položaj na tržištu malim i mikro subjektima i stvarati i druge uslove za njihovo uključivanje u lanac dobavljača; uvođenjem principa “mislite prvo na male” u planiranju, donošenju i primeni svih zakona, programa i mera koje se odnose na privredu i poslovanje. Potrebno je razvijati pomoćne alati za analizu efekata svih propisa i mera na male;
- » svođenje fiskalnih i parafiskalnih nameta na razumnu/podnošljivu meru.

Donošenje rodno osetljivih mera podrške razvoju preduzetništava i zapošljavanju:

- » unaprediti strategije u oblasti i doneti akcione planove za realizaciju;
- » ravnomernija podela subvencija između velikih i malih;
- » afirmativne mere za žene, mlade i druge ranjive grupe za razvoj preduzetništva;
- » podržati i dalje osnivanje firmi, ali usmeriti veću podršku firmama u razvoju, projektima iz sektora zelene ekonomije, dati drugu šansu, razvoj preduzetništva na selu;
- » subvencionisati deo kamatne stope za žene preduzetnice;
- » kombinovati mere podrške (edukacija, subvencije, kredit, garancije, mentorstvo, savetodavne usluge);
- » analizirati efekte preduzetih mera u godini preduzetništva;
- » uključiti preduzetnice u rad odbora za spoljnu trgovinu, u privredne delegacije, omogućiti učešće na sajmovima i drugim privrednim manifestacijama;
- » preduzeti mere za jačanje formalne zaposlenosti žena, a posebno starijih, mladih i drugih ranjivih grupa;
- » borbu protiv sive ekonomije voditi pre svega, pozitivnim merama;
- » zapošljavanje osoba sa invaliditetom sagledati kao kompleksniji problem (prevoz, prilaz, prilagođeno radno mesto, fleksibilno radno vreme);
- » razvijanje mehanizama za suzbijanje diskriminacije na tržištu rada;
- » jednaka dostupnost merama politike zapošljavanja, radnom mestu, jednaka zarada za isti rad, mogućnost napredovanja, balansirana kadrovska politika, fleksibilno radno vreme;
- » razvoj kulture preduzetništva i preduzetničkih veština (nastavne i vannastavne aktivnosti u školama i na fakultetima različitih profila, dualno obrazovanje – osposobljavanje za preduzetništvo i za brzo uključivanje u proces rada, programi edukacije za početnike u poslu, za dalji razvoj poslovanja, za brzo rastuće firme, posebne edukacije žena na selu);
- » rodno osetljiva statistika i rodna analiza mera podrške na svim nivoima vlasti, koja će biti dostupna i uporediva;
- » multisektorsko planiranje mera za razvoj preduzetništva i zapošljavanja, uključivanje preduzetnica, njihovih udruženja, drugih udruženja i sekcija žena u sindikatima u kreiranje i analizu istih;
- » stvaranje pozitivne slike u javnosti o ženskom preduzetništvu i o zaposlenoj ženi, afirmisati preduzetništvo mladih, podelu poslova u porodici, roditeljstvo.

Na slikama - gore (sa leva na desno):
Prvi red: Biljana Maletin, Stefana Miladinović i Višnja Bačanović
Drugi red: Tamara Skrozza, Teodora Vlahović i Biljana Stepanov

